

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**Számházi cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu**www.facebook.com/magyarnaplo****magyarnaplo.blog.hu**Kiadja az Írott Szó Alapítvány
(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.
(1097 Bp., Táblás u. 32.)Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.)Előfizethető valamennyi postán,
a kézbesítőknel, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

Elektronikus formában terjeszti
a Digitalbooks.hu Kft.

www.digitalbooks.hu

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**• telefonon: **06-1-413-6672**• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

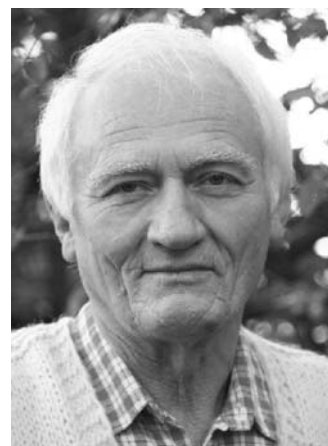
Márciusi játékunk nyertesei:

Márciusi nyereményjátékunk helyes meg-
fejtése: 1849. július 31.A helyes megfejtők közül az alábbi nyertesek
könyvet nyertek, amelyet a szerkesztőségünkben
vehetnek át hétfőtől csütörtökig délután 5 óráig:
Csík Mónika, Duhaj István, Kucséra Sándor,
Urbán Dávid, Vizer Tamás

Áprilisi nyereményjáték:

Melyik költő írt Petőfi Sándor *A XIX. század
költői* című költeményére parafrazist *A XXI.
század költői* címmel? A verset megtekinthetik
a januári Magyar Naplóban.A válaszokat az info@magyarnaplo.hu e-mail
címre, vagy SMS-ben a (70) 388-7034-es
mobilszámra várjuk **2012. április 20-ig.**A helyes megfejtést beküldők között színház-
jegyeket sorsolunk ki.

Őrzők a strázsán

Mi a költészet? Erre a kérdésre kellett volna válaszolnom a minap. Restelkedve tértem ki előle. Azt azért mégsem vallhattam be, hogy fogalmam sincs. Ráadásul húsz sorban. Azóta is furdal a lelkiismeret. Ha egyszer nem tudom, mi a költészet, hogyan írhatok verset? És versek-e egyáltalán azok a szóhalmazok, amelyek ilyen címen kikerülnek a kezem közül?

Elkezdtem kutatni az emlékezetemben, mások hogyan viszonyultak ehhez a kérdéshez. Billy Collins amerikai költő egyik versében tolvajbandának nevezi a költőket, akik egymástól – idővel, térrel nem törődve – szemérmetlenül lopkodják a szóképeket és a motívumokat. Ezt a tolvajdszöveget lelevelében finomítva a költészet belső párbeszédének nevezi. Ez volna a költészetnek a nyelv születéséig hatoló belső öntudata?

Vasádi Péter szerint a vers, legalábbis az ő verse parancsra születik. Egy ismeretlen belső világ – talán egyenesen Isten? – parancsára. Petőfi is hasonlót állít, amikor azt mondja: „hogy a költő / Az istenség szent levele.” Kezdetben, az ősnyelv születése pillanatában, legalábbis a Biblia szerint valóban ez történt. Az Isten megteremtette a Világot, és az emberre bízta, hogy nevet adjon neki.

Ez a névadó szenvedély azóta sem lankadt. Minden nyelvét őrző nemzet – semlegesebbre fordítva a szót: nyelvi közösség – naponta újjászüli a nyelvet, de úgy, hogy közben megőrzi a születés pillanatában beléköltözött lelket, amely – talán nem vetem el túlságosan a sulykot, ha azt mondom – maga a költészet. Ha a költészet meghal, kiszáll a nyelvből a lélek, maga a nyelv is hamarosan „veszendőbe” megy. Petőfi szerint a magyar nyelvvel is megtörtént már, hogy „Az országútra kitaszítva / Halálos bajban fekvék.” A költők voltak azok, „E rongyos, éhes emberek”, akik ápolták, s megmentették.

Aki el akar pusztítani egy nemzetet, annak először a nyelvét kell elpusztítania. A recept egyszerű: ki kell ölni belőle a lelket. A rendszerváltás pillanatában, a globalizmusnak nevezett angomán sovinizmus beköszönésével szinte egyik pillanatról a másikra eltöröltött a magyar költészet évszázadok alatt kiküzdött és még a szovjet uralom idején is vérre menő belső szabadságharcok árán megőrzött polgárjoga, és megkérdőjeleződött küldetése. Belülről a manierista semmitmondás ezer díjjal felcicomázott divatja, kívülről a nyilvánosságnak szinte teljes megvonása pusztított.

A pusztítás azonban nem vezetett eredményre. A magyar költészet él és virágzik. A magyar költők többsége nem feledkezett meg a hivatásáról, a magyar nyelv lelkierőjének megtartásán fáradozik. Őrzőként figyel a strázsán. Itt az idő, hogy a versszerető közönséghez is eljussanak ébresztő, önvizsgálatra ösztönző, néha kegyetlen, de mindig gyógyító szavai.

Örömkre szolgál, hogy idén a Magyar Rádió, a Magyar Írószövetség, valamint a Magyar Napló hármas szövetségéhez a Thália Színház is csatlakozott. Így az idei Költészet Napján, április 11-én, délelőtt 11 órától este 11 óráig nemcsak a Magyar Rádió online adásában, hanem a Thália Színház Mikroszkóp Színpadán is hallhatók és láthatók a *Versmaraton* költővendégei.

Oláh János

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Betűvető, Magasles)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Lótér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (Hétmérföld, szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Vasadi Péter**

(Zsiga Kristóf felvétele)

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

A hónap akciós könyvei:

2012. április 1-jétől április 30-ig az alábbi köteteket **40%-os** kedvezménnyel vásárolhatják meg szerkesztőségünkben (1092 Budapest, Ferenc krt. 14.)

József Attila válogatott versei

(Tverdota György válogatása)

945 Ft helyett: **570 Ft**

Heiner Müller: A boldogtalan angyal

(összegyűjtött versek, ford. Ircsik Vilmos)

1890 Ft helyett: **1135 Ft**

Pálfy Ágnes: Hétrét

1456 Ft helyett: **875 Ft**

(A költőnő kötete őszinte és józan világlátást tükröz, amely megélhető valósággá avatja az emberi lélek belső drámáját.)

Oláh János: *Őrzők a strázsán* 1

SZEMHATÁR

Ágh István: *Válasz hazulról* 3

Brüsszeli járat 4

Tornai József: *Az esztétikai nihilizmus* 5

Bujaság-király-királynő 10

Varanisi 11

Tözsér Árpád: *A megsemmisülés forgatókönyve* 12

Oláh János: *Kopogtatva; Az igazság históriája* 14

Tétova; Sötét szavakon 15

Gerenday Mária: *fénytükrök* 16

Ferdinandy György: *Emlékszilánkok (XI.)* 17

Mezey Katalin: *Súlyzó; Növekedés* 21

Péntek Imre: *nyers (fals) poétikai köz(le)lelemény* 22

Nagy összegzés; Hajnali kép 23

Nagy Gábor: *Búgócsiga; Terápia* 24

Körkörös 25

Filip Tamás: *Suhintásra várva; Nem tudom tovább nézni* 26

Kelemen Lajos: *Adyra Ady* 27

Antal Attila: *Vers a mégis-győzelemről* 31

Iancu Laura: *Este a faluban* 33

Beszédes István: *Tritón* 34

Kelebi Kiss István: *Vándorbúcsú; Izzó partok* 36

Címtervez; Levélváltás 37

Szentmártoni János: *Pohár* 38

Csontos János: *Tabula Smaragdina* 39

Tornai Szabolcs: *A szürke mágus* 40

William S. Burroughs: *Sebzett galaxisok* 41

Utolsó szavak 43

Dvorszky Hedvig: *Somogyi Győző grafikus- és festőművéséről* 44

Rosonczy Ildikó: *Esélyek és támogatás (Beszélgetés Kedves Gyulával)* 45

Hermann Róbert: *A segesvári (fehéregyházi) ütközet és Petőfi halála*

– a kutatás kérdőjelei 48

NYITOTT MŰHELY

Vasadi Péter: *Gyógyszer-vers* 52

Tornai Szabolcs: *Villám és homály (Beszélgetés Vasadi Péterrel)* 53

LÓTÉR

Végh Attila: *Vasadi és a csodalámpa (Vasadi Péter: Világpor)* 57

Szakolczay Lajos: *A tavasz kitépett szívével (Csoóri Sándor:*

Már én se volnék) 58

Gilányi Magdolna: *Poétai enumeráció („...friss szellő eleven virágból...”*

Versértelmezések Sipos Lajos tiszteletére, Finta Gábor szerk.) 60

Tóth Erzsébet: *A nyelvbe zárt csoda (Fölmagasodik hirtelen – Tizenkét*

finn költő, Jávorszky Béla szerk.) 61

Z. Urbán Péter: *„Mikor láttunk mi győztéseket sírni” (Heiner Müller:*

A boldogtalan angyal) 63

Mezey Katalin: *Szabadpiaci lágerregény (Böszörményi Zoltán:*

Regál) 65

Barna T. Attila: *Kitalálni egy saját imát (Zsille Gábor: Amit kerestünk)* 67

Urbán Dávid: *„hiszen ezért jöttem ebbe az időbe” (Ughy Szabina:*

Külső protézis) 68

DOBÓHÁLÓ

(Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfiából) 66

SZERZŐINK 70

Számunkat Somogyi Győző munkáival illusztráltuk.

ÁGH ISTVÁN
Válasz hazulról

*Micsoda boldogító perceket
köszönhettem a hazaszeretnek,
hány alkalmat, mely szívdobogató
meglepetést okozott idegenben,
ahogy a magyar zászló rám köszönt,
az anyanyelv megszólított az utcán,
s ha világnyelven szárnyalt a siker,
sírva fakadt a himnuszban a honvágy.*

*Aztán szégyenlős lett a szeretet,
valaki mindig elsápadt miatta,
s tudatta, hogy hallgat valamiért,
én is tudtam, hogy vár a pillanatra,
de hogy milyen kíméletlen velünk,
most tudhattuk meg ajkunk harapdálva,
mint a család a háború alatt,
mikor anyjukat meggyalázni látta.*

*Egy illúzió megint elbukott,
lassan elfogy az idő a reményre,
torba fulladt aranylakodalom
másnapján forr a méreg, dől a székely,
ám mintha nem is volna vereség,
nincs katonája, csak diplomatája,
csupán erőnk gyöngítése folyik
az életfogytig tartó megvonásban?*

*Annak fáj ez, aki idevaló,
és érzi is, ebből a porból nőtt föl,
és magáévá tette földjei
ásványait, a gabonát, a szőlőt,
és amit világából megemészt,
átlekesül fölfénylő ölelésbe,
meghalhat bár, de akkor is marad,
mint Magyarország egyik országrésze.*

Brüsszeli járat

*A brüsszeli repülőjárat kapitánya
töröltette nevemet az utas-
listáról többedmagammal,
s nem tudtam, mi miatt,*

*talán a női énekkarnak
adtak ki a helyünkre jegyet,
itt már a csekkolás se számít?
a franc vigye el!*

*erre kiszólt a pult mögül egy pilóta,
megalázott magyarul,
de angolul közölte, az éjjeli szállásra
honnan indul a busz,*

*elindultam a futószőnyegen,
cirpelő világításon át,
nappali szagban fülledt labirintus
éjjeli homályán tovább,*

*álomszerűen siklottam tova,
véletlen történt minden velem,
vörös zsinórral volt lezárva az út,
mely a kijáráshoz vezetett,*

*mintha csak körben mennék, nem oda,
isméltődtek a számok és ikonok,
s a kiszögellés mögött nyiló mosdó
előtt álltomban elhaladok,*

*ajtónak háttal matat az eladó,
úgy látszik, nyitva a bolt,
ahova félénken beoldalogtam,
kifordulok, én nyomorult,*

*az idegennek sehol se jó,
de Brüsszelben még magyar is
vagyok egy gyanús provinciából,
Rómában pannóniai,*

*eltévedtem megint, mint annyiszor
a hazátlan kalandokból jövet,
imbolygó pont a földön, semmiség,
kit valami követ,*

*kamerák láncolatába fogott,
szabadnak tűnő alak,
s valahol várják azt a mozdulatot,
amiért lecsaphassanak,*

*magyarok! mentőangyalok!
szólítottam költőiesen
a házaspárt, aki szintén lemaradt,
s felém sietett,*

*jaj, végkifejlet előtti
boldog szabadulásaim!
az előérzet épp beteljesedne,
s az a Valaki beavatkozik,*

*így hát most nem az őrszobán,
nem fagyban töltöm az éjjelt,
elszállok holnap délelőtt
a budapesti géppel,*

*kivételes helyen, hova ugyanaz
a marcona kapitány ültetett,
a tegnapi esetért kárpótlásul
ihatok, ehetek,*

*s mikor a felhők dicsfényében
kivillan a mélyből a Duna,
fölszítja bennem ellenmérgét
a megalázott öntudat.*

TORNAI JÓZSEF
Az esztétikai nihilizmus

Varanisi, város a Gangesz partján. Aki itt hal meg, nem kell újjászületnie. Éjjel-nappal égetik a halottakat. Ők nem a haláltól, az újramegtetesüléstől félnek. Sokat szenvedtek, de most már boldogok. Átélem reménységüket és mosolygásukat a semmi előtt. „Az ember nem más, mint ami történt vele”, mondja az egyik hindu aszkéta. Lehet, hogy ez történelemfilozófia?

*

Mindig is irigyeltem a nagy zeneszerzőket, olyan csodákkal tudtak meglepni és hosszú ájulatban tartani. Most megnyugodtam: ők is olyan sorsnak dobták életűek voltak, mit mi, többiek. Jaj, jaj, egy zeneszerző semmivel sem szenved kevesebbet, mint egy költő!

*

A szinte mindennapos versírás mint a hullámról hullámra meghosszabbított élet folyama. Minden percemet vers-tarajokkal kell tovább éltetnem.

*

Öt évvel ezelőtt azzal vádolt meg a bukovinai román pápa egy lányt, hogy megszállta az ördög. Megkínozta: vallja be bűnét. A lánynak nem volt mit bevallania. A pápa társai segítségével keresztrefeszítette. Négy napig szenvedett az ártatlan, és meghalt. A bíróság tizenkét évi börtönre ítélte a pópát. Most, öt év után, jó magaviselete miatt szabadlábra helyezték. A Vatikánban is van ördögűző tanfolyam. Gyakorlati alkalmazásáról nem tudok.

*

Jézust is vallási gyűlölködés juttatta keresztfára. Nem fogadta el a hivatalos farizeus jahvista tanítást mint egyetlen hitet. Megölték. Ártatlan volt a hívei, bűnös a más hitűek szerint. Fölösleges arról beszélni, hogy gyilkosai zsidók voltak. Ő is az volt, csak eretnek. A farizeusok azt mondják, nem történt büntetés. Ezt állítja minden igazhitű vallás a másik igazhitűről.

*

Gondolkozásomban a létezés-muszáj ontológiájáig jutottam. Nem tudom, ez-e az utolsó állomásom. Csak azt, hogy a létezés kezdetéről és szükségszerű végéről szóló filozófiai és vallási tanítások archaikus mániák, mert egyoldalúak. „Fájdalom a boldogságnak egyik alkatrésze” – ahogy Arany írta. Se kezdet,

se vég nincs: létezni muszáj, ahogy szenvedni és gyönyört élvezni is. Nincs választásunk. A tövisekkel együtt a rózsza szépsége és illata is a mienk. A mániákusok tévedése nem ok arra, hogy ne lássam teljesnek, mindenoldalúnak és mindenformájúnak a létet, a létezést. „Sír a szemem, nevet a szám, akkor mulatok igazán” – mint ez az axiómának mondható népdal is hirdeti. Ez a szíami ikermulatság az élet, az életem.

A létezés-muszáj brutalitását mutatja az is, hogy megöljük és megesszük állatstvéreinket. Nem tudom elfogadni. Nem változtathatok semmit a tápláléklánc törvényén, de a húst csak úgy fogyasztom el, mint a létben rám kényszerített szerepet. Aki eszik, nem én vagyok. Ez az egyetlen menekvés számunkra, mint a Bhagavad Gíta tanítja.

*

A budapesti amerikai nagykövethő a televízióban: „Fölkérjük a magyar kormányt, hogy a médiatörvényt és az alkotmány sarokpontjait vizsgálja meg, eleget tesznek-e a demokrácia szabályainak?” Döböntően hallgatom a nagyon rosszarcú nő követelését: ilyen közönségesen és leplezetlenül parancsol egy úgynevezett szuverén országnak? Tudom, annak idején Kádárnak a pesti szovjet nagykövet sem szabta meg, mit tehet, mint mondhat, mit írhat. Ha intézkedett, csak titokban, a függöny mögött.

Most más a stílus.

Orbán miért nem vallja be, hogy a Fehér Ház a világ névtelen pénzhatalmainak utasításait végrehajtva avatkozik be a magyar belügyekbe? Avatkozik? De hiszen övék itt minden! Ha Orbán nyilvánosságra hozná, mennyire színpadi bábu szerepre van kárhozthatva, legalább a maga becsületét megvédve, le kellene mondania. Nem teszi meg, mert profi politikus. Különben is csak rosszabbul járnánk, ha a nemzetközi (az előző párt) hajtának végre a tengeren túlról érkező követeléseket.

*

Azon gondolkodom, amit a fiam mondott most, hogy összes verseim negyedik, befejező könyve is megjelent. „Életművem” egésze könyvvé vált. Hetven év alatt ötven verseskötetem született. Szabolcs azt mondja, nem helyes, ha engem más költők közé sorolnak. Szerinte nagyon különbözöm tőlük. Én inkább helyeslem az efféle összevetéseket, hiszen a hagyomány, a folyamat része szeretnék lenni. Annyi azonban biztos, hogy többféle orvosságos fűből készültek az én verseim főzetei, mint, mondjuk, Nagy Lászlóé, Juhászé, Csoórié, Jékelyé és másoké.

Mik ezek a gyógyfüvek?
 ösköltészet,
 magyar népköltészet, népdal,
 szabad asszociációs technika,
 szürrealista képkötés,
 animisztikus és mitikus vonások,
 filozófiai, teológiai háttér,
 természettudományos kifejezések (csillagászat,
 fizika, élettan),
 avantgárd szerkezetek,
 etnológia,
 paradox látásmód.

Ha ezeket együtt veszem, csakugyan összetettebb a kép: ilyenformán megkülönböztet más XX. századi magyar és külföldi költőktől.

*

„Ha egy ember sohasem mond ellent önmagának, annak az az oka, hogy valójában sohasem mond semmit” (Miguel de Unamuno).

*

Olvasom életem első verseit (1942–49), és azt érzem, ilyen módon vissza lehet menni az időben. Ezek a kezdeti hangok nemcsak önmagukban, de nyelvezetükben is egy tizennegyedik évében járó kamasz világot, helyzetét, akkori létét idézik elém. Ennek a rövid versnek például soha többé nem tudom a gyermeki rápillantását megismételni. (Tudom: a kozmosz tagja és megszólítója voltam már akkor is):

*Semmi
 nem él
 csak fönt a csillag*

*a lét nem látja
 hiába néz el
 vízszemével
 a csillagig*

*

Orphikus ősigék. Goethe öt ilyen ősigét talál az orphikus tanokban: a Daimon, a lélek; a Tüché, a lehetőség; az Érosz, a szerelem; Ananké, a sors és Elpisz, a reménység fogalmát. Ha ezek ősigék, akkor milyen varázsszó található egy-egy régi népdalunkban? Mint ebben:

*Elejbe, elejbe,
 sej, lovam elejbe,
 be tanálnék ugrani
 a virágos kertbe.*

*Be tanál ugrani
 sej, a virágos kertbe,
 a szerelem bimbóját
 le tanálja törni.*

*Vagy Hopp, ide tisztán,
 szép pallú deszkán,
 nem leszek többé
 nyoszolyó leány.*

*Ha leszek, leszek
 menyasszony leszek,
 annak is pedig
 legszebbje leszek.*

*Vagy Kis kece lányom fehérbe vagyon,
 fehér a rózsza, kezébe vagyon,
 mondom, mondom, fordulj
 ide mátkám asszony,
 mondom, mondom, fordulj
 ide mátkám asszony.*

*Vagy Ahol keletkezik
 egy ékes, nagy út,
 amellet keletkezik
 egy halastó-állás,
 haj, regő, rejtem,
 haj, regő, rejtem!*

*Azt is felfogá
 az apró sárocska.
 Arra rászokik
 csodafiú szarvas,
 haj, regő, rejtem,
 haj, regő, rejtem!*

*Vagy Homlokomon vagyon
 fölkelő, fényes nap,
 oldalamon vagyon
 árdeli szép hold,
 jobb herémen vannak
 az égi csillagok.
 Haj, regő, rejtem,
 regő, rejtem!*

*Szarvamon vagyon:
 ezer gyertya vagyon,
 szarvam hegyein vannak
 százezer sövények,*

*gyulaszlag, gyulaszlag,
holtatlan alusznak.
Haj, regő, rejtem,
regő, rejtem!*

*

Jaj, olyan jó, hogy vannak társaink! A fák, a szajkó, az ebihalak, a fácánok, a lovak, szép, sárga sörényű kancák és folyók, hegyi ösvények. Ugye, milyen jó, hogy nem vagyunk egyedül a csillagok kegyelmére bízva?

*

A vers a túlzásokból él, akár olyan a túlzás, mint a „Beszél a fákkal a bús őszi szél”, vagy „Istenem, Istenem, áraszd meg a vizet”, vagy „lúdbőrzik az agyagos domb bőre”, vagy „mi zörög, mint malom a pokolban”, vagy „a dolgok esti lélekvándorlása”, vagy „mint távoli nap, vakít a szívem”, vagy „mint széttépett angyal, vakít a fenyvesben a hó” és a többi. Valójában szinte mindegyik hasonlat vagy metafora. A művészi hatásnak ez a titka. Azonban mértéket kell tartani. Vannak költők, akik túllépik a határokat, emiatt a hatás éppen a művészi kifejezés ellen fordul. Persze e határok végtelen viták tárgyai.

*

Illyéssel álmodtam. Nagy tömegben álltunk, hallgattuk a fölolvast, Baudelaire-ről volt szó. Vártuk, mikor végez, mert hozzá akartunk szólni, valamit bírálni, kiigazítani abban, ami elhangzott. Illyésen vadonatúj, barna öltöny volt. Annyira új, hogy az árcédula ott virított a zakója hajtókáján, oldalt, a nadrágján. Éreztem benne a lendületet, a fiatalságot: olyan volt, amilyenek mindig tiszteltem, amilyen én is szerettem volna lenni.

*

Vendégeinkkel a szabad akaratról beszélgettünk. Idéztem Planckot, aki szerint, ha az ember szabadnak érzi döntését, akkor az is. Én bonyolultabbnak fogtam föl a dolgot. Azt mondtam: az ember nem állandóan, nem folyamatosan szabad, csak határhelyzetekben, döntési szituációkban az. Nehéz indokolni, de ilyenkor mintha súlytalansági állapotba kerülnek, tehát semmi sem határozza meg szabad akaratom érvényesülését. Beszélgetőpartnereim egyikének erről az jutott eszébe, hogy vallásos fia ugyanilyen súlytalan lebegésként élte meg megtérését. „Mégis látnod kell éppen emiatt a kettő közti különbséget”, érveltem. A vallási megtérő mindig egy határozott hitnek, tanításnak, Istennek rendeli alá magát. Egy hindu azt ismeri föl ilyenkor, hogy

az avidjából a vidjába (nem tudásból a tudásba) lép át: fölismeri a Brahma-átman (egyetemes és egyéni) azonosságot, a muzulmán Allahnak, a keresztény Krisztusnak veti alá magát, mondja azt: legyen meg a Te akaratod. A szabadnak érzett pillanat, a nagy megkönnyebbülés tehát nem univerzális: egy-egy kultúrkörhöz kötődik. Lehetetlen, hogy egy hindu Allahnak vagy Krisztusnak, egy keresztény Brahmának a fönnségét ismerné föl. A szabad akarat perce viszont teljesen független kontinensektől és hitágazatokról, monoteista vagy politeista szemlélettől. Az összehasonlításból az derül ki számomra, hogy mivel a különféle istenhitek hagyományhoz, földrészhez, civilizációhoz vannak kötve, nem tarthatnak igényt az egész emberiség közmeggyőződésére.

*

Megint birodalomépítés folyik itt, mint volt az asszírok, babilóniaiak, egyiptomiak, Nagy Sándorok, rómaiak, oroszok, németek esetében. És megint ugyanarra a sorsra jut majd a hatalomnak az az illúziója, hogy mivel (most) láthatatlan és hadserege sincs, nem lehet ellene védekezni. Amerika, miután az orosz rémhatalom eltűnt a színtérről, fölszámolja a demokratikus piac és a politikai irányítás utolsó látszatát is. Az Egyesült Államok azonos egy ügynevezett nemzetközi nemzettel, tehát éppúgy „örökkévalóságban” gondolkodik, mint elődei. Európát már fölfalta, az Európai Uniót merő látszattá tette, a Közel-Keleten, Ázsiában, Afrikában még sok a dolga, ez az a föladat, amelynek nem lehet a végére érni, de határtalan erőszakkal és szenvedéssel, sőt ismétlődő háborúval jár együtt. A Nagy Terv megvalósíthatatlan, a tervkészítők és kivitelezők azonban biztosak abban, hogy „most először” minden sikerül.

Megvalósul a Földön az „Isten országa”, vagyis a mohóság kielégíthetetlen ösztönének a műve.

A jelszavak: demokrácia, emberi jogok, szabadság, egyenlőség, tolerancia, multikultúra és a többi. Mindez egy romboló mánia nyelvezete, ködfátyol a világon, az emberek agyán: nem lehet letépni, míg szinte magától szálaira nem szakad, és – mint annyiszor – nem marad a helyén semmi.

De hát ki érti ezt?

*

„*A paradoxon a dogma ellentéte*, az eleven gondolkodás jele, sohasem féligazság, mert az érvet és ellenérvet egyaránt magában hordja” (Schubert Gusztáv).

*

Az amazonasi esőerdőknek csupán egyötöde maradt meg, hallom egy műsorból. Megdöbbenek: ez nemcsak számtalan madár és emlősállat halálát jelenti, hanem a föld oxigénkészletének óriási csökkenését is.

Mi van most a valaha végtelen dzsungel helyén? Aranybányák, szántóföldek, városok? A világ mindenestre újabb végzetes lépéssel került közelebb a pusztuláshoz.

*

2010. január elseje. Érdemes itt megállnom. Az isten se mossa le rólam, hogy nyolcvanöt éves vagyok! Jaj, mi vagy mik voltak fontosak életem folyamán? Nehéz sorrendet fölállítanom, inkább csak értékelhetek. Nyilvánvaló, hogy az erkölcsi-esztétikai nihilizmussal való küzdelemben legerősebb fegyverem a szellemi-lelki tartásom volt. A megismerés minden formája. A magamé és a világé, az embereké. Az első helyen mégis a versteremtés áll; az esszék, a prózai írások, a műfordítások is gazdaggá, sokpólusúvá tették a gondolkodásomat. Akárcsak a filozófia, a régészet, a geológia, a paleontológia, a biológia, a fizika, a csillagászat, a történelem, a néprajz és a teológia.

De a vers az, amely azonos az egész ösztöni és tudati világgal, a szervezetemmel. Ezt egészíti ki a többi művészet: a zene, a festészet-szobrászat, grafika, a népművészet, népdal, az ősi népek kultúrája. Fölpült bennem valamilyen általános kép, szemlélet: ezt nehéz nevével nevezni. Mindenesetre olyasmi, amire kamaszkorom eszmélkedése táján határozottan kezdtem törekedni.

Ami sokkal nyersebb, vadabb volt mindezeknél, az a szerelem.

Tizenöt-tizenhat esztendősen átéltem, és nem is gyógyultam ki belőle öregkoromig. Kilenc véres, fájdalmas szerelmi kapcsolatban volt részem, mindig mindegyikben párhuzamosan a verseimmel, mert nincs nagyobb ihlető erő, mint ez a szenvedéssel teljes örület. A szépség és a test egzaltációja. A szerelemben átlépünk a másikba, vagyis kicseréljük egymás lelkének formáit. Így mindketten kapunk olyan tulajdonságokat, melyek új vonásokkal egészítik ki a sajátjainkat. Ha önzők voltuk, nagylelkűek leszünk, ha nem szerettük, mondjuk, csak a hangszerezen zenét, egy énekesnő bevezethet a vokális művészet birodalmába, ha túlságosan csupán azt akarjuk elérni, amire a természetünk hajt, lassan elfogadunk

más életterveket is, ha nem volt elég az empátiánk, most mélyülhet és így tovább. Ugyanilyen átformáló hatást tehetünk szerelmünkre is: olyasmire is fölhívjuk a figyelmét, ami azelőtt nem volt fontos neki. Nehezen meghatározható cserebomlásról van szó, amely némelykor negatív változásokat is hordozhat. Például féltékenyek leszünk, meggondolatlanok, olyan szilaj ösztönök törhetnek ki belőlünk, hogy a másik nem ismer ránk. Az is előfordulhat, talán ez a legjellemzőbb, hogy akaratunk megszűnik, alárendelődik szerelmünk akaratának. A varázslattól aztán csak fájdalmas és tragikus események árán szabadulhatunk meg.

Mindez a véres, valódi kinyitódás következménye. Mégpedig a teljes, védtelen kinyitódásé: ez éppolyan széles utat vág az elragadtatások, extázisok irányába, mint az elveszettség állapotába, akár az öngyilkosság fontolgatásáig.

A szerelem napjai konfliktusokkal: fölemelkedésekkel és halálos zuhanásokkal telnek. Ha egyensúlyt teremtünk, vagy nem kölcsönös többé az odaadásunk, a szerelmi transzcendálás kezd szűkülni, a szenvedés bővülni. Ezt csak teljessé teszi, és végtelenségig fokozza a szexuális együttlétek során a szeretkezések félig vagy egészen ájult lebegése valami általában ismeretlen dimenzióba, mert se nem egészen idegi-testi, se nem egészen lelki-érzelmi meg rázkódtatás. Én ezt az állapotot a lét legegyszisztenciálisabb eredményének tartom. Semmi sem hasonlítható hozzá, és semmivel sem pótolható. A szeretkezések nélküli szerelem olyan, mint valami álombeli utazás olyan tájon, amely a valóságot semmi módon nem közelíti meg.

Erre csak akkor eszméltem rá igazán, mikor a diákkori félig-meddig testi érintések után a valódi, totális egyesülést megismertem. Mindegyik szerelmemmel átéltem ezt, mégpedig annál irtózatossabb erővel, minél érettebb, idősebb lettem. Ez már a lépcsőnek az a foka volt, amiről csak a zene, a vers és néha a képzőművészet, a film képes, de akkor is többnyire csupán szimbolikus víziót adni. Amit libidónk ilyenkor megteremt, az nemcsak a legszebb, hanem a legmagasabb-mélyebb emberi lényeg megvalósulása. Az volt az én számomra is.

*

Az esztétikai nihilizmus. A XIX. század végén Nietzsche vállalkozott arra, hogy néven nevezze az újkori változás lényegét, azt, hogy az európai ember átlépett az erkölcsi nihilizmus időszakába. A szim-

bolikusan megfogalmazott „az Isten halott” kijelentést sokszorosan igazolta az I. és II. világháború, az atombomba ledobása, a két világ, a keleti meg a nyugati évtizedekig tartó, kisebb-nagyobb háborús konfliktusokkal terhelt XX. százada.

Az erkölcsi nihilizmus máig is növekvő győzelmét közben szinte észrevétlenül követte az esztétikai nihilizmus. Éveken át csak értékvárnak hittem. Nem könnyű meghatározni, mikor kezdődött az eretnecség, mikor ért véget a középkorban s részben a reneszánszban is nyomasztó egyházi irányítás. Amikor csak bibliai témájú, tehát szakrális képeket, freskókat, szobrokat, templomokat tervezhetett és készíthetett Greco, Tiziano, Raffaello, Michelangelo, Mantegna, Leonardo mester és sok más velük együtt. Igaz volna, amit Pilinszky állít (majd, igaz, vissza is von), hogy csak szakrális művészet van, akkor az sincs, mert nincs mihez viszonyítani. Úgy látom, hogy a képzőművészet szekularizációja a barbizoni festőkkel kezdődött, és az impresszionistákkal folytatódott, hogy a kubizmussal, strukturalizmussal, szürrealizmussal, majd a többi izmussal és végül az absztrakttal folytatódjék, de még ne fejeződjön be, mert aztán jött az amerikai action painting, a popart és az európai opart festészet-szobrászat, mindegyiknek jól ismerjük a nagy és kisebb megvalósítóit. A szabadság persze egyenlő a minél több szabadsággal, és a XX. század végéig, máig bármilyen ötlettel, mázsolmánnyal, a ronda kultuszával, élvezhetetlen színekkel és formákkal megjelenhet bármelyik „zseni” a piacon, ahol semmi nem számít, csak a kultikus név vagy gátlástalan esztéták hejehujázása Andy Warhol vagy márki más körül, aki, mondjuk, egy női fenékkal keni rá jó vastagon a festéket a sok méteres vászonra. Művészetnek számít a graffiti is, a terekre, sőt az aszfaltra húzgált színes összevisszaság is.

A zenében, azt hiszem, a tizenkétfokúsággal kezdődött a „fejlődés”, Cage csöndben, hang nélkül a zongoránál ülő show-jával folytatódott, a dzsessz diszkóricsajjává fajult, és végül a hangjegyek nélküli irkafirkák alapján játszó zenészek „véletlen” rögtönzéseivel szüntette be a zeneszerzést, ahogy ezt halála előtt nem sokkal Petrovics Emil is keserűen elpanaszolta. A hetvenes évek diktatúrájában bízunk abban, hogy a népzene ellenáll a kommersznek, nagy volt a föllendülés nálunk, Romániában, Szlovákiában is. Mostanra mindent elsöpört az arénákban millióknak elektromos erősítővel fülsüketítővé

tevő popzenés tömegőrület. Mi, magyarok ezzel élvezredes ázsiai, pentaton értékeinket veszítettük el. Ünneplő társaságok, fiatalok nem tudnak már népdalokat énekelni. A határokon kívül láthatólag még jobban tartja magát a népzene, a néptánc. De ott is halálra van ítélve, ahogy az amerikai antikultúra vívmányai elterjednek.

Az irodalomban bonyolultabb határokat szabni, mert a nyelv, bár változik, és egyre gyorsabban reagál a globális átalakulásra, mégis konzervatívabb, köti a szokincst, a nyelvtant, a gondolati meghatározottságot. A költészetben alighanem a szabadvers nagy lehetőségei adtak teret egyúttal a semmit-kifejező szöveggyártásra. A prózavers, amely Baudelaire és Rimbaud kezében még nagy hódítás volt, az utódok kezén (kevés kivétellel) tömény verbalizmussá torzult, összefüggéstelen szótörmelékké (Jacques Roubaud). A mai nemzedék nem is tudja már, vagy nem törődik vele, hogy a vers elsősorban művészet, és nem nyelvipar. Franciaországban a sok újítás szinte teljesen el is tüntette az irodalomból a költői műveket. Belgiumban még mindig írnak költeményeket is. A regénnyel, a novellával, a drámával az történt, hogy a műholdas, internetes, televíziós tájékoztatási áradat mindegyiket messze maga mögött hagyta éppen abban, ami a lényegi értékük volt: új információk, váratlan léthelyzetek közlése, igazság és erőszak következetes föltárásában. Az esszé, a tanulmány, az értekezés megőrizte a maga helyét. Ezeket viszont csupán egy nagyon vékony, néhány ezres értelmiségi olvassa.

Annál nagyobb az aranybetűs, semmitmondó, sok száz oldalas regények, lelki tanácsadók szerzőinek sikere. Emlékszem, amikor még csak Tolkien hódította el a nyugati mesére éhezők tömegét az igazi irodalomtól. Ma már ezek a nagyságok egymással versengve árasztják el a könyvpiacot, hajtják a számlálatlan dollárhasznot kiadóiknak. Ráadásul a krimik, az álvallásos és áltranszcendens, ezoterikus művek bármilyen példányszámban eladhatók: az emberek megváltásra várnak, s az ezekben található tanokban megkapaszkodhatnak. Ez ma a nagy üzlet, nézzük meg a havonta büszkén közölt toplistákat!

A nihilirodalom ilyenforma tömegdiadala azonban semmi ahhoz képest, ahogy a hollywoodi véres, fantasztikus, szex- és pornófilmek elsöpörték az útból a modern művészet és kultúra legnagyobb vívmányát, a művészi filmet. Nem hiszem, hogy van lelkileg-szellemileg érzékeny, modern ember, akire a 60–70-es évek francia, olasz, spanyol, angol, ameri-

kai, lengyel, magyar alkotások ne lettek volna életszemlélet-meghatározó hatással. Truffaut, Resnais, Fellini, Godard, Antonioni, Buñuel, Robbe-Grillet, Andrzej Wajda, Kavalerovicz, Bergman, Jancsó, Kósa, egy sor angol meg amerikai rendező: Kubrich, King Vidor, Michael Cimino, Coppola művészi és gondolati alkotásai merőben új kultúr-korszakkal kecsegtettek. A veszteség, amellyel az amerikai pénzipar elhatalmasodása lerombolta ezt az új modernségnek látszó folyamatot, fölmérhetetlen. Véget ért egy reneszánsznak is beillő civilizációs korszak, hogy átengedje helyét a legendásabb szóval is csak tömény kommersznek nevezhető tömeggyártásnak. Ezzel valójában az esztétikai nihilizmust végső diadalra juttatva. Innen már nincsen visszaút se a költészet, se a regény, a dráma, a festészet, szobrászat, építészet felé. A zenében húsz éve a popzene

szemete borít el mindent. Bárki ellenem vetheti, hogy utóvédharcokat még folytathatunk. Ezt meg is tesszük. Én magam is olyan verseket és esszéket írok néhány költővel együtt – és velünk küszködnek a víz felszínén maradásért némely külföldi társaink is –, amelyben a „szabadság és szerelem” vagy a „szellem és a szerelem” még elevenen él. De „versben bujdosó haramiák” vagyunk, mert a korszellem behemóttjával szembeni csatát már elvesztettük. Húsz éve még csak azt tudtam, hogy a nyugati piaci és politikai formákat átvéve (volt erről elég tapasztalatom Amerikában és Nyugat-Európában) nem a szabad művészet, hanem a zsurnalizmus uralkodik majd. Ma már belátom, nem néztem elég mélyre, hiszen a vérben-háborúban megszenvedett erkölcsi nihilizmus méhéből kibújt annak még visszataszítóbb fattya, az esztétikai nihilizmus is.

TORNAI JÓZSEF

Bujaság-király-királynő

*Hús-mennyedbe fogadtál,
bitón vagyunk boldog pár.*

*Ágaskodik tomporod,
robbanok és robbanok,*

*csiklódon, vesszőhegyen
jön szépség, veszedelem,*

*együtt hullunk, rakéta,
idegünk hálójába,*

*vér és vágy és citrus ág,
öregség, fiatalság
kúszik át, agyunkon át,*

*ott rovarként te meg én
tekerünk gyönyör hegyén*

*egyre följebb és följebb,
tisztulásunk megbüntet,*

*két összeragadt bogár,
én, a bujaság-király,
te, a királynő, Istár.*

Varanisi

*Varanisi a város, ahol halálom
után nem kell újjászületnem,
Varanisi, ahol a Gangeszba dobnak,
mikor már elégették a testem.*

*Varanisi a boldogság, csontom és bőröm
lassan bűzölög, öreg vagyok már,
és nem várok mást, mint a nászt, mikor
a lelkem az istenekkel hál.*

*Varanisi a bölcsesség, hogy csak az
elmúlás lehet szebb, mint a földi dalok,
ha itt tűnik el a húsom maradéka, míg
az egymásra gyűjtött szantálfa pattog-ropog.*

*Varanisi, dicsőség és gondolat együtt:
kilencvenen túl, fogatlanul várom a halált,
nincs szelídebb és vigasztalóbb, mint
üszkösen-parázsosan ringatózni a – Gangeszen át.*

*Varanisi, mennyi étel- és virágáldozat
szülte meg ezt a partot és vizet nekem,
Varanisi, szent mindentől-szabadulásomat
a te hullámtörődnek köszönhetem.*

*Szálljon hát most a himnusz néma számból:
ó istenek, valóban megkönyörültök?
Száz és millió holttetem semmi-létét
táplálják itt a tüzek és füstök.*

*Ó ősi máglyalobogás és perzselés!
Az idők eleje óta itt lényem önmagába száll,
és leszek a villódzó sötétség
és a mindent átizzító homály!*

*Nem vagyok más, mint ami történt és
történik velem, csupán ujjongó csontu váz.
Varanisi, te vagy a folyó reves kőlába
és a legelső és a legvénebb tudás.*

TÖZSÉR ÁRPÁD
A megsemmisülés forgatókönyve

(Részletek egy hosszabb kompozícióból)

8.

*Mit tegyünk?! Az ember csak ilyen,
 él, s nem okul, okokhoz nem okos,
 nem érti: ha teste lebillen
 pántjáról, ha beléhszel Atroposz
 ollója, mi az ok? Az ének
 ok-os lét, az okozat a jelen:
 irsz – vagy! Viszont jövőd-reményed
 ez ok-láncban nem releváns elem.*

*(Ok-lánc?, lánc?, na ne!, nyűtt fonál tán,
 vén Klóthók fonták guzsalyaikon
 nagy, falusi telek beálltán,
 ma megannyi elfeketült ikon.
 Krákogtak, ráköptek a kócra,
 s pörgött orsójuk szörnyűségesen. –
 S mi az én okom? Jön az óra,
 s antik toposz/ok/ban is szétesem.)*

9.

*Mintáit a tavalyi kelme,
 veszi irányait az elme,
 s marad a last, az égi exit,
 s a végből a kezdet kitetszik.*

*Kezdetek minek? S van-e kezdet?,
 Az ember, ládd, többnyire vesztett,
 ha valami nagyot merészelt
 kezdeni hírhedett eszével.*

*Ma látja: ő csak egy feladat
 volt a sok közül, rész s folyamat
 szögét mérte, mit ő jövesztett
 magából, mint pók a fonalat.*

11.

*Idegen voltál magadnak este,
 olyan „Ő”, ki épp elszuny, de teste
 fölött őrt áll a zord Fölöttes Te.*

*S mint ki jövőt már hiába firtat,
 de a múlt neki mégiscsak irt ad:
 sikkant egy régi versből (te írtad):*

*S forrt, forrt alant az álom-retorta,
 a test szabad gyökeket sodra
 volt-elegyekbe viaszodorta.*

*„Fölöttes Énem bár belekékül,
 maradok tervek, igények nélkül” –
 Érezted: kékülsz, az Én úr vénül.*

*S legalul az „Ősvalami” nyüzsgött,
 zuborgott, csápol, vonaglott, küzdött,
 űzte magától Éned, a füstöt.*

*S tudtad, nincs Te, mely kivétel ebben:
 ha rá a vénség kék álma rebben,
 a Te is szunyyna legszivesebben.*

12.

Vén bűnös vagyok, nevem a bűnjel,
mit szignál, művem, csurrig van bűnnel. –
Rácsodálkozom eleimre:
volt köztük Géza, István, Imre.

Én Árpád lettem, s – te jó ég! – Ernő,
két nevem is van: boncaszta s ernyő.
Ha ez az Ernő fel nem lázad,
kitettünk volna egy Árpád-házat.

Mármint nevekben, s – bűnökben!, érteve:
de genere és együttvéve.
De kegyet kérni? Inkább nyelvem
haraptam le! S ez nemcsak elvem,

hanem... mim is? – undorom, gögöm.
Elmerengek a könyörgőkön:
Roquentin meg a viszkozitás
viszonya bennem! Bár nem vitás:

ideje volna félnem és kérnem,
az utam végén tán megtérnem. –
Vétkezett Vajk is, Géza fia,
volt mit, Istvánként, megbánnia.

14.

Mit akartál hát? Valld be, hogy semmit,
tán csak felnőni látszataidhoz,
s most, hogy a képzet mennyeket nem nyit,
és számos kórság, láz, érlob kínoz,
levonul rólad, mint ár, a látszat,
s nyílnak a test aknai sötéten,
s elképzeled ott, lent is a lázat:
beteg bányalovak a mélyben.
Nézed, lent, valód dúcait, vázát
(ki róttá össze?, miféle kontár?),
teretlen szelek rengetik, rázzák –
sejted te már rég: az ember csontvár,
lent doh, csak fent fény, város – szeretted! –,
déli verőben tündöklő Baalbek –
égi küldött élt, festett helyetted,
s néhány elgyötört bányaló hal meg.

15.

Leállok, hogy utolérhessem magam,
mármint a lét-irással állok le: naplót nem írok
s nem élek. Csikorogva fékez le szavam
a papír előtt, állnak üresen a lapok, a napok, a sírok.

S hirtelen unom a vers ballisztikus pályáját is,
a kiszámítható idő-pillanatok, tér-részek sorját,
eleresztem a rímek, jambusok kezét, elvágom
a mítoszok, kronotoposzok köldökzinórját.

S leszek párhuzamos valóság, Egy, de tükörben,
forráskód, melynek nincs tanulsága, s ki-kihagy
jövője. – S végül szimpla homo interniticus leszek,
a végső „katt” előtt kétdimenziós senki-agy.

S pillanatra még felrémlik egy elgondolt konyha,
hallom mikrosütők fémes füttyét is, szűrten,
asszony zsörtöl, bezárt nyomtatógép sír –
aztán már csak hangzótorlódások az űrben.

Kitöröl a lét s nemlét klaviatúrája mellett ülő Nagyisten
az innenső teremtés szövegéből, s legvégül
ráüt egy alkonycsillagfényű, közönyös gombra:
az örök éjbe süllyesztő delete-re indulat nélkül.

OLÁH JÁNOS
Kopogtatva

Egy baráti motívumra, Utassy Jóska emlékére

*Kopogtatva a xilofonbordákon
egy dal kísért a szívritmus-sötétből,
dobog, dobog az elfecsérelt álom,
s apad a hajdan hittelt buzgó vérkör.*

*A szemhatár nem az én szemhatárom,
valami végleg elfelejtett hittan
sugározza életen és halálon
át azt, amiben egykor mégis hittem.*

*Én nem tudom már, egykor mit akartam,
és azt sem tudom, hogy most mit tehetnék,
kőbe dermedt őslényként itt maradtam,
levetve a lét legtöbb nyűgös terhét.*

*Bizonytalanság lélekölő csöndje
küld vadászgolyót árva homlokomba,
de fölhorgaszt még, mielőtt megölne,
s a porzó hóba unottan ledobna.*

*Nem keresem helyemet e világban,
nem érdekel, hogy ki vagyok, ki voltam,
végtelen filmként pereg, amit láttam
e torz izlésű, elhibázott korban.*

Az igazság hisztériája

*E részeg csöndben Isten ott lebeg,
akkor is, ha nem ért egyet veled.
Mindig is másnak gondoltad magad,
de a múltból már semmi sem maradt.*

*Ki voltál, ki vagy, most már nem tudod,
didergő éned végleg elbukott.
Az örök semmi hóleplelén tapodsz,
mint aki lételen ígéretet ragoz.*

*Előre, hátra? Sehova se jutsz.
Mindegy, igazad van, avagy hazudsz.
A mindenség bendője megemészt,
az egészszet falja, sohase a részt.*

*Nem karod kéri, nem a lábadat,
nem buta griff, mely így is elragad,
csak ha egészen eggyé válsz vele,
akkor ölel át gyilkos szelleme.*

*Ölve fojt meg, Fehér Ló Fiát,
vaskos könyv jegyzi millió hibád,
s rákos sejtekbe mélyedő szike,
fájdalmadat nem érzi senki se.*

Tétova...

*Tétova, álmatag kezével
kinyitja vágyaidnak titkát,
mint macska a madárkalitkát,
téged keres, de még nem ér el.*

*Szabadító Istennek vélted,
a kedvéért mindent föladtál,
lettél üresre nyalt, hideg tál,
a megsemmisült, vak önérdék.*

*Halk hiúzként szökken a kertbe,
s a füről, mely harmattal ébred,
ráérősen nyalja a véred,
mikor már nyakad kitekerzte.*

*Lettél, mivé nem kellett volna,
de mégis, mégis lenned kellett,
föladtál minden tiszta elvet,
sűrű sósav lötytyent a borba.*

*Így kellett öklendve kiinnod,
fények pásztázta pláza-lázban,
a nemlét térerő-nyarában,
rejtett, halálos ízű kínod.*

Sötét szavakon

*Lovagolsz a sötét szavakon,
valahol elbuksz, valahol
vad, ismeretlen utakon,
hova nem tudod, mi sodor.*

*A szemedbe reflektoroz,
látnod kéne, de elvakít,
mindent mindennel egybemos,
de meg is békít, mint a hit.*

*Ide szédül, minden ide,
ahonnan nincsen tovább.
A keresés boldog hite
lázal forrasztja be a szád.*

*A méltatlan megadás öle
szüli meg mindenik napod:
összeomlana nélküle
kétely táplálta tudatod.*

*Hallgatsz, mint egy elhalt ideg,
mindent tudsz, de már nem beszélsz,
jégkorszaki, gyilkos hideg
lámpa gyullad: a tiszta ész.*

*Ezer rezzenés illata,
kialvó léleklobbanás,
durva mágnesként húz haza
az elveszített őstudás.*

*Űri porrá lett anyaföld,
végtelen tévelygés hona:
róhatsz hiába körre kört,
vissza nem fogad már soha.*

GERENDAY MÁRIA

fénytükörök

*madarak élénk világos hangja
 légsugáron úszik
 mint derű ezüstkendője
 vágyörömfonálból
 percből képzeletből
 rügyfakadások hava
 langyos napözönben
 fölénk borul
 a reggel aranycseppje
 a bimbó lassan feszíti burkát
 hogy életbe fonja bontsa magát
 kitörjön táruljon bársonyörömben
 fény szárnyon táncoló élettudatban
 a kék felé bomlón felhőn tűnődőn
 pillanat csodája szín-illat visszhangja
 madárzenének naptükör a kézben
 ágak habján bomló Vénuszkar hajhullám
 szemtenger csodálkozása
 szépségverőfény öröm feszülése
 hívás a serényen zsongó méhek felé
 nyárígéret korai beteljesülése a percben
 barackág havas hegycsúcs
 sziklák előtt lengő
 fürtökbe gyűjtött
 világbetöltő virágzása*

*fürtökben ébred a fény sokszerű tükre
 a magnólia hajlott ujjain
 a bordórózsaszín kelyhek
 csokra csöndesen leng
 a légnak kínálja magát
 az orgona friss bokrán
 a bimbók zöld láncá
 már indulóban holnap kitarul
 gyűjtés szétomlás ritmikus váltakozása
 belülről terjed feszül a nedv
 hogy sziromba szövődjék
 a pillanat ámulatának
 s lehullva nyújtsa majd magát az égnek
 a serdülő új fű a sárgán viruló pitypang
 felfelé igyekvő bámész népe felett*

FERDINANDY GYÖRGY
Emlékszilánkok (XI.)

(Little Havana...)

A félszigeten, ahol élek, ősidők óta föl-le vándorolnak a népek. Régen az indiánok, akiket ide, az ősmocsárba száműztek az északiak, később elsüllyedt kontinenseket kereső távol-keleti konkvisztádorok. Most, az én időmben matuzsálemek érkeznek a mikoszukik útvonálán: nyugdíjasok, akik egy kis napfény kedvéért számolták fel a hideg Északot. Keletről pedig turisták: itt ugyanis az év nagy részében süt a nap.

Délről, ellenkező irányból és sűrű sorokban áramlik az éhes – ergo olcsó – munkaerő. A déli kontinens embermilliói, akiknek *Disney World*, gigászi vidámpark ez a – mint neve is mutatja – *virágzó* félsziget.

Az aggastyánok – mondanom sem kell – nem sok vizet zavarnak. Napoznak, csónakáznak, foglalkoztatják a délieket. Idegenvezetők az indiánok is. Kajmánokat mutogatnak, ártalmatlan, vigyorgó szörnyetegeket.

Aki itt él, hamar megtanulja, hogy nem egyformák a déliek sem. Nem lehet egy kaptafára húzni közép-amerikai csolókat és Haitiből átevező szerecseneket. Ami nem vitás: keveredhet tucatnyi népesség, de a vezérkosok a kubaiak. Alig érkeztek meg, és máris, a világ legtermészetesebb módján az ő kezükbe került a hatalom.

Nem mintha ők lennének a többség. A helyzetnek nyilván más oka van. Egyszerre érkeztek, lehet, hogy ez is. Van, aki erre esküszik. Szerintem fontosabb, hogy nem voltak soha, egy pillanatig sem éhes – ergo olcsó – emberanyag. Ezeket a diktátor megtartotta magának. Ide, hozzánk a középosztály érkezett: a burzsujok. Tanult emberek, akik tudnak bánni a pénzzel. A demokrácia kedvez a kiváltságosoknak. Az úr a pokolban is úr! Itt, a félszigeten, a kubaiak.

*

Kisvállalkozásokba kezdtek, az orvosok takarították a kórházakat. Eladták a családi ékszereket, amiket állítólag a végbelükben csempészték ki az asszonyok. Nota bene: nem a férfiak. Ez itt egy régimódi, macciszta társadalom.

A szerző újabb kötete, a *Pók a víz alatt* az Ünnepi Könyvhétre jelenik meg kiadónk gondozásában.

A fiaik már nem ilyen kényesek. A vagyoniukat nem a végbelükben őrzik: képviselők és szenátorok. Végül is a szüleik sem az ékszereket mentették át a száműzetésbe, hanem az igényeiket. Az elszántságukat.

Lett azután egy második hullám, amiről beszélni sem érdemes. Ezeket már a diktatúra nevelte: nem is vették őket emberszámba a régiek. Azt mondták róluk: buzeránsok. És hogy lumpenek. Persze mindkét vádban volt valami igazság. Az újonnan érkezettek között akadt ez is, az is. És az, hogy csóró szegények voltak, természetes.

Az elzártság megtanította álmodozni őket. Azt hitték, példának okáért, hogy amint beteszik a lábukat a félszigetre, a bőségszaru a nyakukba szakad. Hogy itt mindent lehet, amit szabad. Várták, mikor repül szájukba a sült galamb.

Ma már ez a második hullám is lement. A déliek ugyan özönlenek tovább, az emberkereskedők kukákban, konténerekben csempészik az idénymunkásokat. A kubaiak azonban előkelőbbek: kialakult az évek során néhány privilégiumuk. Például nem lehet kitoloncolni őket. És soron kívül intézik a papírjaikat.

Hát igen. Kuba itt van a közelben. Éjjel, tisztán időben látni a tengeren pislogó sárga fényeket. Néha eszembe jut, hogy ez a közelség, ez a mini-száműzetés nem is lehet olyan kellemes dolog.

*

Ami engem illet, nem érdekelnek sem az újjazdagok, sem a nosztalgizáló földbirtokosok. A rasszizmus és a csaholás pedig mindig taszított. Végül is nem közösködtem azokkal sem, akiket a világháborúk után lökött ki magából az európai társadalom.

Most azonban új emberfajta érkezett a Szigetről. Neo-kubaiak. Ezek már beleszülettek a parancsuralomba. Írtak, olvastak, iskolába jártak. Az analfabétizmust, az egyház és a nagybirtok uralmát eltörölték a Forradalom.

Nyilván lett helyette más, ha ezek az újszülöttek is itt, Floridában keresik a boldogulásukat.

No mindegy. Az újak kritikus elmék. Nem értik, mire jó a pénz, ha az egész fizetésük betegbiztosításra és a gyerekek iskoláztatására megy. Velük már szót tudok érteni én is. Vannak közöttük írók, festők, zenészek. Máris fellendítették a Kis Havannát. A régi kubai negyedet.

El vannak maradva egy brosúrával. Számukra még mindig fontos divatjamúlt mesterségem: a szépirodalom. A fiatalok szervezkednek, mint mi,

Párizsban, annak idején. Könyveket adnak ki, folyóiratokat. Nekem visszahozzák az ifjúságomat.

Persze a realizmus ellen lázadoznak ők is. A diktátor tiltotta a formabontó – szerinte érthetetlen – alkotásokat. Most felfedezik, hogy a modern művészet merre halad.

Galériákat nyitnak, felolvasásokat tartanak. Pénzünk ugyan nincs, de aki végigjárta ezt az utat, tudja jól, hogy nemcsak a pénzen múlik a dolog.

Megmondhatnám nekik, hogy a formabontás – számárköhögés. Átesik rajta minden egészséges gyerek. Azután ugye felnő az ember, és írja tovább a pontos, szép történeteket. Végül is a cél nem változott: ki kell mondanunk valami kimondhatatlant. Valami nagyon lényegeset.

A régiak nem vesznek róluk tudomást. Tőlem várják, hogy felfedezem őket. Európa innen nézve valami egészen csodálatos dolog. Így aztán, lesz, ami lesz, félévszázados késéssel avantgarde költészetet fordítok.

Hát csak így. Így él-hal minden emigráció. Amíg csak fel nem szívódik az emberrengetegben. Indiánok és csólok, turisták és nyugdíjasok között. Az irodalmukból pedig – szerencsés esetben – egy-egy magányos krónikás: egy Dante, Szolzsenyicin vagy egy Cabrera Infante marad.

(A fordító töprengései...)

Az irodalmi életet, ami itt nálunk van, én az év nagyobbik felében messziről figyelem. A világ bal-feléről, ami az aprócska hazában irigylésre méltó állapotnak tűnik. Kétségtelen, hogy a távlat nemcsak ködösít, néha még hasznos is lehet. A baj csak az, hogy amit látok, nem lelkesítő. Érdemes-e körülírni egy ennyire lehangoló látteleletet?

Munkám része, hogy fordításra alkalmas szépprózát keresek. Bizakodva, mert másképp nem lehet. Hogy mit találok? Felsorolom. Tömérdek olyasmit, ami se nem szép, se nem irodalom. Dilettánsokat reklámozunk. De ez talán természetes.

Folytatom. Sokféle-fajta siránkozást. Önsajnálatot. Akik ezt a műfajt művelik, nem tudják, hogy nincs olyan nép a világon, amelyikkel ne történt volna valami rettenetes. És hogy ebben a nagy kórusban mi még az aránylag szerencsésebbek közé tartozunk. Például Amerika vagy Afrika ősrégi népeivel ellentétben kultúránk, anyanyelvünk mindmáig megmaradt.

Azt képzelni, hogy a siránkozás rokonszenvet ébreszt, ráadásul gyermekét dolog.

Lefordíthatatlan az is, amit a rövidség kedvéért úgy fogok hívni: Bedekker-irodalom. Elhiszem én, hogy utazni jó, és hogy mást ne mondjak, Robinson vagy Gulliver, sőt, Szindbád és Verne Gyula is boldogult úrfi korában utazott. Ámbár a legtöbb ilyen globe-trotter csak az íróasztala körül róttá a köröket. Egy szó, mint száz, korunk színes prospektusainak nem csinál konkurenciát a szépirodalom!

Jön azután a majomkodás. A tömérdek írás, ami újra felfedezi mindazt, ami odaát, a vadnyugaton már évtizedek óta a könyökén jön ki mindenkinek. Az ilyen irodalom itt nálunk talajtalan. Odaát érdektelen.

Fordításban viccelni se könnyű. Szellemeskedni pedig – állítom – nem lehet. A fordító kénytelen félretolni sok játékos, jobb sorsra érdemes kötetet. Persze itt is vannak kivételek. Az ironia, groteszk például minden nyelvi közegben élvezetes.

Persze be lehet állni epigonnak, meglovagolni valami új áramlatot. De érdemes-e? Elismerés helyett legfeljebb egy kis vállveregetésre számíthat Párizsban vagy Berlinben a jó epigon.

Lehangoló láttelelet. Nem könnyű megtalálni a kivételeket. Az ember a régiektől indul el, Déry rövidprózájától, Füst Milántól, Mándytól. Az újabbak között biztos kapaszkodó Bodor Ádám, Tar Sándor vagy Gion Nándor. Mindez csak kapásból, természetesen.

Pedig van nekünk, közép-európaiaknak, olyan mondanivalónk, amit senki sem tud helyettünk elmondani. Például a menekülések, az elvándorlások, a ki- és betelepítések témaköre, amiről egy angolnak vagy egy franciának fogalma sem lehet.

Vagyis hát valahogyan alulnézetben kellene megmutatnunk ezt a világot, amit, még ha észre is veszi, hurrá-optimizmussal láttat a tőlünk nyugatabbra születő szépirodalom.

Persze lehet, hogy „betörni a világirodalomba” nem érdemes. De – tisztelet a kivételnek! – mai szépprózánk termésével nem is lehet.

(Kubai költők Miamiában...)

Florida, Észak-Amerikának ez a karibi tengerbe nyúló mocsaras félszigete már első krónikása, a spanyol *Alvar Nuñez Cabeza de Vaca* leírásában sem éden. „Ökörfej” gyalogszerrel – csónakon, tutajon – verekedte át magát az atlanti partoktól a Mexikói-öböl

úgy, hogy menet közben – amolyan Nagy Fehér Varázsló – nemcsak tanulmányozta, hanem gyógyította is a vadzvízek között vegetáló benmszülöttek.

Egy ilyen krónikás elkelne itt ma is. Mert Florida Alvar Nuñez óta nem sokat változott. Igaz, hogy az ösmocsár visszaszorult, nyugdíjas lakótelepek épültek, indián rezervátumok. Egyetemek működnek, sőt néhány városnak nevezhető település is kinőtt a földből fél évszázad alatt. Közöttük Miami a leghíresebb.

Ám hiába a tengerpartra kihordott sok ezer tonna homok, hiába a felhőkarcolók, a Vízalatti Városnak ma sincs egyetlen színvonalas napilapja, és kulturális intézményei is rendszeresen csődöt mondanak. (Miami az őslakosok nyelvén Vízalattit jelent. A név pontos: földrajzilag fél méterrel a tenger szintje alatt található a félsziget.)

Mindez természetesen nem zavarja a turizmust. *Miami Beach*-ről sok szépet mesélhetne a magyar celeb, Győzike. Azt már kevesebben tudják, hogy a prosperitás nemcsak az idegenforgalomnak köszönhető. Sokkal inkább annak, hogy Florida napjainkra a dél-amerikai (mi több: az orosz és az ukrán!) mamutvagyonok menedéke lett. Véges-végig a *beach*-en Ágnes asszonyok mossák a pénzüket.

Köpésnyire a turista-negyedtől a város kilencven százaléka spanyolul beszél. De az angol kikerülhetetlen: az iskolások már kétnyelvűek. Ez azt jelenti, hogy sem angolul, sem spanyolul nem tudnak a gyerekek.

Pénzben azonban nincsen hiány. Miami évről évre megrendezi a nemzetközi könyvfesztivált, ahol is két héten át tobzódnak az aranysújtásos, mázsás bestsellerek.

Arra, hogy megnézzem ezt a gigászi bazárt, csak tavaly ősszel szántam el magam. Érdemes volt: a vásár területe körülbelül akkora, mint a Margitsziget. A kiállított könyvek angol nyelvűek, de a dél-amerikai országok is képviseltetik magukat. Esténként fel lép egy-egy vendég, ezek állítólag mind híres emberek. De a sátrak között napközben is nagy a forgalom. A gyorsétkezdék előtt hosszú sorok állnak, a szülők meghintáztatják a porontyaikat. Mindenki tisztas távolságból bámulja a könyveket. Cekkeres vásárlókat nem láttam félnapos turném ideje alatt.

A *Bluebird* Kiadó sátrára a pult mögött ácsorgó három fiatalember hívja fel a figyelmet. A pultok mögött ugyanis – elfelejtettem mondani – ezen a vásáron nem ácsorognak árusok. Felvilágosítást senki se kér, és egy eladó – gondolom – inkább csak elriasztaná az embereket.

Ezek hárman se beszédesek. Szótlanul, mosolyogva nézik, amint a kezembe veszem a könyveiket. Ők a szerzők, ez is kiderül néhány perc alatt. Költők, és kubaiak. Dedikálnák? – kérdezi feleségem. Nincsen náluk toll, zavartan nevetnek, nehezen hiszik el, hogy megvesszük mind a három kötetet.

A kubai emigrációnak nincsen jó híre a világban. Ide, a kontinensre a középosztály menekült át Castro hatalomra jutása után. Legismertebb kiadványuk egy kataszter. Mindaz, amit egyszer még vissza kell szerezni. Mázsás tulajdoni lapok. Nem csoda, hogy a Sziget lakossága nem várja vissza az emigránsokat.

Közben azonban elmúlt ötven év. A mamutok kihaltak, Fidel túlélte a régi vágású, konzervatív emigránsokat. A második generáció beilleszkedett, elamerikaiasodott. Közben a Szigetről friss utánpótlás érkezik. A forradalom neveltjei, akiket becsapott a forradalom. Belőlük kerülnek ki a költők. Ezek kiadók köré tömörülnek, valahogyan úgy, mint annak idején '56 magyar menekültjei.

Számomra ők az első fecskék itt, Floridában. A reménység, hogy egyszer az Everglades vidékén is születik szépirodalom.

(Beszélgetések...)

Az úgy van, hogy az ember kérdésekre válaszol. Nemcsak összevissza szövegel. A kérdezők pedig sohasem ugyanazok: évről évre fiatalabb emberek.

Így aztán a riortalany évről évre ugyanazt meséli. A körülményeket, nem a lényegét. Persze felírhatnám magamnak... de erőszakoskodni nem szeretek. Különb is, a szerkesztők megvágják – kihúzzák – a nem odaillő szövegrészeket.

Pedig milyen jó lenne példának okáért '56-ról, életem fordulópontjáról beszélni! Elmondani végre, hogy számomra a demokrácia és a valódi szocializmus összekapcsolására tűnt nagyszerű alkalomnak a forradalom.

Jó lenne bevallani azt is, hogy később, a gyarmatvilágban csalódnom kellett az úgynevezett demokráciákban is. Nemcsak az igazi szocializmust, a népképviselési demokráciát is nekünk kellett volna kitárlnunk ott, a tankok árnyékában, néhány nap alatt.

Arra, ami ezután jött, nem vesztegetnék sok időt. Mit számít, hogy valaki halva született, vagy megbukott. Azóta pedig – idézek – a gyakorlatlan tömeg

tehetetlen prédája lett a nagyvagyon-képződés erőszakos és korrupt folyamatainak.

Az ostobaság uralmának, az erkölcsi elbizonytalanodásnak ma már, életem végén csak tehetetlen szemlélője vagyok.

Szóval, valami ehhez hasonlót mondanék el, ha lenne rá értelmes, célravezető alkalom. Értelmes, célravezető... Gyerekkoromban, a gödöllői Fácánsoron, a „kis Balázséktól” hoztuk a tejet. Ő maga, a megverselt fiúcska már nagyra nőtt azokban az időkben. A mamát faggattuk, amikor az *Altató* lett a szomszédos általános iskolában a tananyag.

– Ja, az a savanyúszagú fiatalember? – legyintett az asszony. Nem mondott mosdatlant. Attilából a Fácánsoron ennyi maradt.

A világ azonban azóta se változott. Nemrégén Polcz Alaine-t, Mészöly Miklós feleségét temette Farkasréten egy társaság. Ott ültek a szomszéd asztalnál, mi szaladtunk utánuk. Mert az urnát – Alaine urnáját – ott felejtették az asztal alatt.

Hát csak így. Ez egy ilyen hely. Az ember kérdésekre válaszol. A fontos dolgokra senki se kíváncsi. A lényegnek savanyú szaga van, ott felejtjük az asztal alatt.

(Új-kubaiak...)

Az agy mosást, aminek alávetnek minket, nem mindig könnyű tetten érni. Távoli események, világrészek esetében sokszor nem is lehet.

Az Egyesült Államokban például úgy tudja az ember, hogy a szomszédos Kuba a kommunizmus

utolsó bástyája, és mint ilyen, csakis egy emberalatti szinten vegetáló zsebdiktatúra lehet.

Ezt híreszteli ma is az a sok ezer menekült, aki partra szállt annak idején, Fidel Castro hatalomra jutása után. Az a polgárság, amely keményen bízott benne, hogy nélküle, az írástudó középosztály nélkül rövid időn belül össze fog omlani a forradalom.

Ezt elősegítendő mindent megtett – és megtesz ma is –, hogy az Egyesült Államok kiéheztesse szülőházájukat. Az immáron több évtizedes gazdasági blokádot kivétel nélkül az USA-ba áttelepült ó-kubaiak.

A bibi ott van, hogy különféle családgyesítő programok, „tombolák” keretében egyre több olyan gazdasági menekült jön át Kubából, aki még nem múlt el ötvenéves. Ezeket már a forradalom nevelte: velük az amerikai kontinensre új emberfajta érkezett.

A csalódás elkerülhetetlen – és kölcsönös. Az „új-kubaiak” számolni kezdenek. Rájönnek, hogy nem tudják kifizetni a fogorvost meg a patikát, és keserves áldozat taníthatni a gyerekeiket. Olyasmire megy rá a fizetésük, ami odaát, a Szigeten ingyenes.

Másrészt, a „régiek” sem állnak szóba velük. Kiéhezett analfabéta lumpenekre vártak, és akik beállítanak, jól táplált, iskolázott emberek. (Nemcsak az a háromezer új orvos, akivel Venezuelát – a petróleum-nagyhatalmat – segíti ez az apró trópusi sziget.)

A diktatúra persze csúnya dolog. Nem helyesli itt a szabad világban senki sem. Kubában azonban a jelek szerint mégis elérte, amit Kolumbusz óta nem tudtak megvalósítani a gyarmatosítók utódai. Az emigrációban ágáló régiek.

MEZEY KATALIN

Súlyzó

*Betontárcsájú, vasrudas súlyzó
 az elhanyagolt téli udvaron.
 Legidősebb fiunk öntötte hajdan,
 és emelgette, a ház urával
 és testvéreivel vetekedve,
 húsz évvel ezelőtt.
 Tudom, mégis hihetetlennek látszik,
 hogy megemelte egyszer valaki.
 Mondják, amilyen súlyok
 emelésére képesek vagyunk,
 olyanokat tesz vállunkra az Isten.
 Most mégis nekem
 valószínűbbnek tűnik,
 hogy egykor, régen
 óriások lakták a házat,
 de valamiért elköltöztek,
 és itt felejtették
 ormótlan sportszerüket.*

Növekedés

*Istenem, Terólad, aki
 gyönyörű rendben neveled
 a hamisciprus hintázó ágait,
 milyen keveset tudtam akkor is,
 mikor megvettem ezt a csemetét.
 Akkora sem volt, mint én vagyok,
 és most az emeleti ablak előtt
 lengedeznek csipkés ágai.
 Meredeken égre törő
 és visszahulló hajtásai
 a mindenkori szellő
 érintésére táncolnak,
 mint folyón a fény,
 zöld halgerinc-levélkék
 ringatják a száraz,
 tavalyi tobozfürtöket.
 Eltűnődöm,
 növesztettél bár engem,
 de vajon nőttem-e én
 lélekben annyit,
 hogy ha távolról is,
 de benézhessek
 ablakodon, Uram?*

PÉNTEK IMRE

*nyers (fals) poétikai köz(le)lelemény**(ismert kelet-európai kódra)*

*fűrész/por tá(r)sadalom orv olvasója
 szó-halomban (dalomban?) ne keress víg ezt/azt
 nem vagyok vi(g)asz kereskedő hel
 yes lő dörgő da(da)
 hit eledeled eddig sem volt nálam
 sem adósságod (a)lakkozódj nélkülem
 régóta f(r)igyellek gyanús vagy:
 elem mentálisan burkolsz
 csipke térítőn mit sem nyújt lel(k)end)nek
 pomádés puk(k)edlizésem granadír
 marssal szolongasd inkább
 a szómágus szószaporitót
 (ingemet hagyd békén)
 a szorgos szolipszistát
 csodatevő kaszappistát
 a pszichikai olimpi
 kontárok csapatát
 a lélek idomvas egyéb
 bajnok kihaj(l)ítóit
 űk majd felcsigázzák
 fantáz
 iádat
 a magos sármos égig
 elég az néked füst nélkül
 a vers-póker (a)lapjaiba
 kibicek lesnek nem vagyok hazardőröd
 ráteszed/váteszed kiből látomást csapolsz
 a költői rész(l)egen
 dunnádat sem újítom föl az újság-takarmány
 vita(min?)jaként szövegem elkeverve
 a szövevényt sem szaggatom (ahogy térdedet a csúz)
 mit magad körül mind sűrűbbre fonsz
 használni nem kívánok (tündöklelni úgysem)
 ne kezdj hát velem semmit – talán
 viszonyunknak ez lesz kezdet*

A nagy összegzés

most már látni minden úgy marad
 félbe-szerbe szanaszét összevissza
 pici részletekben (resztlikben)
 részegült részlegekben részvét nélkül
 a nagy összegzés: csak álom
 fantazmagória önáltatás
 a gondosan félretett jegyzetek
 följegyzések (olvashatatlan macskakaparás
 tépelt noteszlapon, újságszélen,
 pörköltés-rúzsnyomos szalvétán)
 a nélkülözhetetlennek vélt megfigyelések
 szentenciák (fölszedett kövek az életútról,
 a hányattatások hányingert keltő
 nyomasztó nyoma) hajnalra elröppenő
 kocsmai bölcselkedések ezek már
 ott lebegnek örökké a másnapos levegőben
 és nem lesz belőlük naplófeljegyzés
 utókornak szánt bölcselkedés utóirat
 legfeljebb: félrebeszéd (félre, ahogy a színdarabban:
 mellőzhető szerzői utasítás)

Hajnali kép

Nem csöngetnek. Nyitva már az ajtó.
 Rád mosolyog a végrehajtó.

NAGY GÁBOR
Búgócsiga

*Mi lehettem más: kocsmai kaland,
söntés-sóvárgás. Elidőzött
a szemedből csorgó delirium
a tíz éve látott fiún.*

*S te: félvilági kéjenc? Szószegődő
mindent-visszavonó? Hol szigorúnak,
hol meg láttalak szertelennek,
így is, úgy is tengődöm csak, telengek*

*azóta, lassuló búgócsiga,
mely szédülésig pörgetve csak arra
vár: egy ujj megállítsa végre,
vagy bukjon át a forgó mindenségbe.*

Terápia

*Jó dolgomban folyton csak várok,
már azt sem tudom, hogy miért – s kire:
nem rémiszti meredély, árok,
akinek nincsen senkije,
nincs is hova felhágnia, leesnie.*

*Már megtéveszt, ha van, az angyal,
szeszélyes, kegyosztó kísértetem,
levedlett gyíkbőrrel, varanggyal
csábít, buján bújócskázik velem –
s tömve a szája faggyal.*

*Szerussz, barátom, térj magadhoz,
ragaszkodj a feslő hétköznaphoz,
adj hálát az égnek, ne feleselj:
az elvétett tegnap új holnapot hoz,
s ha lázadnál, sört töménnyel keverj.*

*Hinném bár, amit szuggerálok,
dédelgetem az árvaságot,
s figyelem, mikor reccsen a kredenc.
Ha a hangot magaddal megtalálod,
még győztes is lehetsz.*

*Vagy mint egy kancsó savanyú bort:
fenékgig üríteni hóbort
a csapra vert kudarcot. Így leszek
hulló angyal szárnyain hófolt,
eloszlik inyemen az ecet.*

*Ez csak egy közhelyes panaszdal,
de túlteng benne az ambíció,
hogy dalban siránkozni jó,
hogy minden ócska rím vigasztal,
hogy minden pohár újabb stáció,
s tovább taszít vagy egy arasszal.*

Körkörös

Ugyanabban a cipőben járok
 lassan két éve pedig a bőr
 félcipőt amelyben eltévedtem
 Tokaj folyóparti erdeiben
 három hónap után először
 viselem még mindig nem sikerült
 a rászáradt sárból kivakarni illetve
 a sárral együtt némi bőr is lekopott
 most is mintha nem az aszfalt-város
 de a lápos kültelkek
 azonosíthatatlan tereptárgyai között
 támoltyognék elveszítve a biztos
 talajt lábam alól kételkedem
 a folytatás értelmében mert hová
 is ha örökösen csak körkörös
 és akik keresnek kétségbeesnek
 s én meg nem tudom elfogadni
 közelségüket oly erős bennem a vágy
 hogy szeressenek hogy ne csak úgy szeressenek
 oly fából faragtak hogy a magam
 iránti gyanakvásban hajlíthatatlan
 vagyok s ez nem válik dicséretemre
 hasznomra legalábbis semmiképp sem
 pedig én volnék a Mosoly Hercege
 a Szakadjon-a-Húr-Bonviván
 legjobb álmaimban amikor nem csak
 új vizeken járok de a reggel is
 reményt remegtet a hézagos
 redőny-közökben noha a
 redőny is csak önmagába össze
 és önmagából szét ugyanaz
 a körkörös örökre- és eleve-
 elrendelés mozgatja amikor
 magától mint egy guillotine
 csúszik rá az ablakon kidugott
 fejemre holott már rég elvesztettem
 azt is mert amikor világos fejjel kellett
 volna gondolkodnom túldobbant
 bennem a szív szakadt a húr
 és hogy is lehetnék úr a hirtelenségen
 amikor józanul megfontoltan
 már magamban magammal sem tudok
 beszélgetni minden második gondolatom
 szégyen szitok káromlás átok
 s minden léptem ugyanabba a gödörbe
 vezet hisz már lassan két éve
 ugyanabban a cipőben járok

FILIP TAMÁS

Suhintásra várva

*Vak fény tapogatózik,
gyertyát, gyufát keres, vagy
villanykapcsolót legalább;
szeretne fölgyulladni,
megsokszorozni önmagát.*

*Fény után tapogatózom én is,
próbálkozom, hol tágra nyílt,
hol szorosra zárt szemekkel.
A kezem falat érint, érdes, és
mintha barlangé volna, hideg.*

*A történet se kezdte még írni
önmagát, biztos alszanak
a szereplőim. Egy fedél alatt
vagyunk, mióta kitaláltam őket.
Kevés szó esik közöttünk.*

*Ráérünk mind, ezzel biztatom
magam, fiatalabb vagyok, mint ők,
ők pedig nálam is fiatalabbak.
Szeplőtelen fogalmazásra
készülök, szeretnék regénybe
foglalt végrendeletet írni.*

*És akkor fogok hozzá, ha
majd egy éjjel a holdóra
pálcája rám suhint.*

Nem tudom tovább nézni

*Egész nap ezüst csengettyűvel
hívogatta egy nem létező
bárány a többieket, hiába,
elcsavarogtak mind, mint
a tavasztól megrészegült
virágpör, hintón száguldozott
a szél föl és alá, mint egy
bolond gróf, gyógytea
illata volt a mezőnek,
aztán este a gyapjas
hegyekre kifésülhetetlen
sötétség szállott alá.*

*Még épül a ház, ahonnan
néztem az isteni színjátékot,
el kellett tévednem, hogy
idetaláljak. Életem örök-
mozgó filmje megy ebben
a szobában, az arc enyém
ugyan, de olyan furcsák
a gyerekeim, mintha egy
másik asszony szülte volna
őket, és én is olyan ismeretlen
vagyok, ahogy autót szerelek,
fát vágok, vagy mozgólépcsőn
telefonálva a mélybe süllyedek.*

*Nem tudom tovább nézni, és
a kezemnek nem tudom
megparancsolni, hogy
kapcsolja ki végre.*

KELEMEN LAJOS
Adyra Ady

Élni: mennyi állandóság az egyetlen emberélet számára. S tényleg, mennyi is? S olyan rettenetesen komoly dolog-e? – Élet, téged csak élni kellene! De hasztalan a szándék, ha minden pillanat nemcsak ígézet, ha fekete ígék gyözködnek: egy nemesebb élet reményében elértük a határokat. Egyik oldalon az egykedvűség és a steril mítoszok, tehát a gyehe-na, a másikon a lázadás.

S bárcsak mindez pusztán a lélek ügye lehetne!

A sors azonban szeret kereken dolgozni. Ha más-ban nem, legalább ebben nyílt és félreérthetetlen: kívül is körüljárja, megszorogatja az embert, hogy a test se kerülhesse el a szembesülést. Mondják, a szárazabb szív kevesebb vesződéssel járna. Hisz e rezge és sóvárgó készülék könnyen látszatokba téved.

Mondják... De nem mondják-e ugyanúgy, hogy ne ásítsunk szüntelen, s ne hagyjuk, hogy elvérte- lenedjenek a dolgok. Teremtsünk valamit – tessék: lombosítsuk ki lelkünket, mert állítólagos terem- tőerőnk vagy onnan ered, vagy sehonnan. Végül minden lélekké, azaz lírává fajul. Amelynek angyalarca, mivel nincs hozzá elég szeretet a vilá- gon, a hasonlóságban rajzolódik ki, vagyis már-már ideiglenesnek tartja magát. Érzés és lélek: az, ami – de ezt ma úgy lehet mondani: ha fenséges, bizarr is; ha egyenes, visszás is; ha lendületes, ernyedti is; ha fenséges, groteszk is.

Nincs ma tiszta érzet; de volt-e valaha is? Ha volt volna, vagy lenne is, a művészet úgyis összezavarná. Minthogy visszavezet az élethez. Ha élni: állandóság – voltaképp minnek az állandósága is az egyetlen élet?

Sok mindent lehetne mondani, és természetesen az ellenkezőjét is. Az élet egyik legszítandóbb tűzmagva, a legnagyobb (ebből kifolyólag olykor-olykor a legjelentéktelenebbnek tűnő) ele- mentuma a lehetetlen. Néha úgy alakul, hogy a nagysággal szemben a hétköznapi kerül előnybe. De csak a magasrendű emel magasra.

„...ha a Lehetetlent nem tudtuk lebírni, / Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni” – mondja Ady Endre a *Levél-féle Móricz Zsigmondhoz* című versében. Az ő elhatározásuk és küldetésük igazán ez volt. Adyé különösképp: a lehetetlent lebírni.

Ady a szólaló magyar összeg. Nyugati tükréből visszafénylő keleti sejtelem. Egy személyiség nem annyira csiszolt, mint inkább roppant mélyre menő, paradoxonokra feszített önképe. S e képbe ráadásul rajzolatok további sora van belevéve. Egy korszaké, egy világé, hangulatoké, határtalan érzelmeké. Mindezek a részletek egy szakadatlanul dolgozó fantáziában, e fantázia különös titkainak dom- borképei alatt, egy egészen kivételes látásban próbálnak eggyé kapcsolódni. Ez mind Ady, aki nagyon is önmaga, és csak önmaga akar lenni, holott nemegyszer túlcsap önmagán, kissé csalárd- sága is magának, színésze is, dacos, büszke korrekora. Így: egy, így: ő.

Olyan szavak az övéi, melyeket senki meg nem előzhet, s amelyeket senki át nem kérhet, habár e szavakra a holnapból vetül a legtöbb fény. (A művelt és kevésbé művelt irigység csinál majd, izléstesztre hivatkozva, némi lármát és nem teljesen minőségi csetepatét, hogy kijebb tuszkolja a holnapból a hol- nap heroldját, aki persze nagy hipnotizőr, de ő az *ember az embertelenségben* is. Aztán csak föntebb áll az ellene torokpróbára összeállt kórusnál.)

A dolgok ismeretlen vonatkozásait és élő világitását a saját egyéniségében fürkésző Ady Endre nem tud, s bizonytalannal nem is akar elszakadni magától. E hatalmas terep vándoráé az életben: látomásos száguldás, földi botorkálás.

Hát hogyné: a Párizs-szomj és a nő-falás nélkül el sem képzelhető, ám ez így kevés, az élettől, a bortól, az Istentől, az ázsiai ősoktól megszállt európai entellektüelt kell látni. A ragaszkodást a rejtjel- mességhez, a célzásossághoz (a néha készakartan burkolt célzásossághoz), a láncolatnyi és le nem ejtett szimbólumsorozatokhoz, a zoltárosághoz, az eleve elrendeléshez, az Ady nevű szerephez. E szerepben s kívül e szerepen: mindenekelőtt a magyarságához hű. Ahogyan Babits mondja: Adynál „ez az első szál”.

Az ő magyarsága, az árnyalatok ezredik apró ízéig átértett magyarság – roskasztó súly, lelkiis- meret-izgatás, akarat a különbre, repeső hűség, és a nyomasztó lelki métermázsák mellett mindig egy darabka szerelmes remény is. Súly és szárny együttesében van teremtve az ő attitűdje. Egész nyelvi képzelete ezen az alapon nevelődött. A nem: nem. Nincs benne igenlés. Viszont az igen igent jelent. Dac erre, dac arra. „Míg nem jöttem, koldu- sok voltak, / Még sírni sem sírhattak szépen. / Én siratom magam s a népem”.

Az író kiáradásai: lázadások lázadásra, de azért istene a nüánsz is, a finom átmeneteken lépcsőző tónus. Életrajongása kivételes. A föltámadás szomorúságáról ír. Másrésztől hatalmas, és amint majd kiderül, egyáltalán nem csalóka szomorúságon épülő etikája ez: legyen erőd megtörni a nihilizmust! Légy dekadens, de közben erődítsd magad, nagylelkűen, fényűző kedéllyel. Íme, egy törvényféle, amit jórészt Ady csinált, s amit Ady kész megszoszorozni.

Míg a szecesszió, az a csodálatos szecesszió, vonalaival és színeivel az újhodás reményét keresve, vonásaiban egyre több kanyart vesz, színeiben egyre tobzódóbb, éjszakai hercegétől hirtelen világosságot nyer. A költő Ady: egység. Az első betűjétől az utolsóig voltaképpen ugyanazt az egy művet írja. „Csodálatos, képes rettenetek / Szent zavaros kora, íme, szakadt rám. / Ülnek bennem viziók és valók / Szerelmesen, fájón összetapadván / Hogy minden: ugyanegy legyen.”

Ugyanegy legyen! – hogy honnan és miért esett rabjául, honnantól és miért lehetett ura az egységnek, az erről szóló predesztinációt prózában is fölvezeti: segítségére menni a kornak, segítségére menni a művészetnek csak mély töprengéssel érdemes. És most kodifikáltatik Ady-szerűen, hogy nincs képzet, se egyetlen lelki villanás, amelyet megérné veszni hagyni. A valóság: utolsó ízéig jelentős. „...érték, sőt kincs a gondolkodás, akkor komolyabban kell számolni vele, mint a vese eredményeivel. Ha az embert a tudata teszi emberré és magáévá, akkor minden tudat és gondolat: valóság.” Ahányszor akad, aki osztja, hogy az anyaghitűek csonkított emberek, s a mindeneket átérző, titokéhes Ady a teljesebb ember, mindannyiszor újra és újra megszületik egy magyar metafizika.

Máskülönben Adynak, már csak azon okból kifolyólag is, hogy ő úgyszólván a magyarság bioregulációs tényezője, mindig ideje van. Nincs-e például bizonyos élettani zöngé, sőt a boldog békeidők hunytán akár közösségre kiterjedő prófécia a mozdulatlan nép oly sokszori kárhoztatásában? „Ma is itt ül lomhán, petyhüdtén, / Fejét, jussát, szívet kobozzák / S ha néhányan nem kiáltoznánk, / Azt se tudná, hogy őt pofozzák.” Nem arra akart-e minduntalan figyelmeztetni, hogy a mélaság páncélja alatt ernyedő testből vészesen szökik az élet? S amikor népek, nemzetiségek egyre határozottabb önérzettel bolygatják a kérdést – s meglehet,

nem ok nélkül –, hogy hol húzódnak limeseik, a magyar nép legdrámaibb (s a keserves mondatok zugaiban mégis reményt rejtő) hangja, méltó szinten, kié volt, ha nem Adyé?

Csupán ezen az alapon is ideje van. Pedig hol van innen, a történelmi prófécia szóba foglalásának komor kötelességétől, a mámorok lent élő, az alsó élet éji központjait oly szorgosan, huszonnégy óránként revoltáló bohém. A magatartás lovagja, s a csöppet sem halvány *cumanus*, a vad. Az utánozhatatlan gesztusú, kihívó és élethabzsoló fiú. Vagy inkább: Fiú, mert név ez, a Kovács vendéglő tulajdonosa ragasztotta Adyra. Milyennek is látja a kocsmafronton Krúdy? „mi gazdagok, mi szellelbélelt, faágon való himbálózásra ítélt milliomosok tovább maradhattunk úgy a Hollónál, mint a Holló után következő csárdában, ahová Ő mindig olyan szerényen és bizonyos izgatottsággal lépett be, mint az úriházba a betlehemes fiú, akinek majd a verset el kell mondanani.” Aki, ha fel-feljött, mint úr jött fel. S akinek kézmozdulata, nézése hol egy törekeny, fehervállú és pompás csípőjű hölgynek címzett hódolat, hol meg harsány és groteszk ornámen a *Három Holló* hagyma- és borszagú levegőjére rajzolva. Ez volt az igazi Ady – jegyzi meg Krúdy Gyula. Az irodalmi barátait és ellenfeleit gyakorta csípdeső és megmaró, gögbe, lenézésbe burkolózott vidékfi. Amúgy: a *Nyugat* főmunkatársa, színre finom, Párizs-járt, elegáns férfiú. Végtelen lévén: egy útja volt, de sosem csak egy ág, noha voltaképp mellékes, hogy éppen hol látjuk: a kedves, mákonyos, szerencsétlen éjjeli Vénuszok illatfelhőjében, vagy a Vészi lányok udvarias társaságában, amint decens úrifíú gyanánt zsúrozik.

Nem üres külső epizódokról van itt szó. Ady élmények utáni éhe rendkívüli, saját és közössége múltja is így halmozódik fel benne, aggódalmasan ragaszkodik a múltjához. Egy helyütt rátartian vágja oda, hogy más a lova, a vére, az álma, de erkölcsi emlékezetét hangoztatva mégis az a meggyőződése, hogy a magyart „Ős Napkelet olyannak álmodta, / Amilyen én vagyok”. Meglepő-e, hogy akinek egész lelke, gondolkodása a lelkiismeretesség, az ön- és közismeret keserves vizsgája, és hamar gyullad, az feszültségei, fájdalmai oldásául a testi-lelki mámor és lehetőség minden módját ki akarja élni. Nem a kiválasztottakat övező magány zárfalán kopog a nagy óhajtas? – „Szeretném, hogyha szeretnének”.

Kívánta továbbá a mindenáron való áldozást az életvágynak. Kívánta, hogy okos legyen, tapasztalt, de káprázatos színelegy is. És hát egy kis szenvelgés is velejárt, s hogyan remélte volna, hogy élet-felfogása marja a nyárspolgár ízlését. Ez volt az igazi Ady – talán Krúdy mondhat ilyesfélét, és belejegyzetelhet a sors írásába, ám Ady Endrének máig hurcolnia muszáj, hogy (a róla mondott találó, fenéges és felesleges szavak hegyén-hátán) kicsoda is valójában?

Ennek egyedüli megmondhatója ő, versei és prózája. De túlbecsülhetetlen alapigazság, amit Babits említ róla: szerves kémiai vizsgálathoz hasonló valamennyi Ady-elemzés, „valami mindig érthetetlen és rekonstruálhatatlan marad.”

Ady időfölötti és időszerű. A maga azonkori idejéből nem egy erő, nem egy ethosz, nem a történelem átérzése, nem pillanatnyi érzelme, vagy egy hirtelen benyomás lódította az örökkévaló dolgokig. Hanem erők, hatások együtt, egybefonódva valami nevezhetetlen sugallattal és készlettel, az alkat rejtelveivel. Egy vallása melletti másik vallás, mely benső élete összetettségét, előkelőségét, előrelátását, ösztönértését illetően a legőszintébb hívővé teszi. És a lélek kicsoda eposza ez! A Heltai-Makai-féle ifjú irodalmi imitátor mintegy onnan-túli érintésre egyszer csak megérik. Soha többé le nem dobhatja hitét, hogy ő az új, ő a hivatott, ő kapott megbízást fájának korholására és felemelésére, az emberi ösztönvilág mélyeinek megszólaltatására, egyáltalán a versben való vakmerésre. Hivatott, új és komplikált. Egy meggondolt és ösztönös mítosz. Ha ilyen összetett, ezért megfejthetetlen.

Természetes, hogy verseinek egyik újabb porondján is titok marad Adyból mindaz, ami titok. Igaz, a Nap Kiadónál megjelent *Az eltévedt lovas* nem annyira megfejteni, mint inkább megmutatni akarja Adyt. A *Költők a Költőről* sorozat Ady Endrére eső része azonban egy kicsit olyan, mint a Himalája levelezőlapon: rápillanthatunk a méltóságteljes természetesi jelenség vonalaira, egy kevés beleérzéssel tisztába jövünk vele, hogy valami roppant képződményről van szó, de a zsebkönyvnyi méret Ady Endréből kevés. Igen, a belőle „Betűt, vonalt, színt és hitet kiváltott”, méghozzá becsülettel kiváltott, kilenc művész egyike, Kodolányi Gyula szóba is hozza: „Írjunk Ady legszebb öt verséről. Először is tehát: válogassuk ki őket, a legszebb ötöt... Senki sem gondolhatja komolyan, hogy ez a feladat

elvégezhető.” Ady: mint *egészt* reprezentálni akaró törekvés, s az ő eleve elrendelt *omni-poézise* hol bontható meg? Bárhol? S az már így is, úgy is a mindentakarást példázza; vagy akárhol bontják, rögtön a hegycsúcsig reped? A kilenc művészember a személyenként öt-öt mű voksával negyvenöt verset hozhatott volna *Az eltévedt lovas* fedele alá, de nem annyit hozott, ugyanis némelyikük csomagjából ugyanaz a vers került elő. Például a címadó költemény Ágh István, Ferencz Győző, Lator László, Szepesi Attila és Tóth Erzsébet számára is az egyik legutolsó. De a *Krisztuskereszt az erdőn*, *A tűz márciusa* s az *Új s új lovat* című verseket sem egyedüli szimpátia emelte ki; így végre harminchat vers sorakozik a kötetben. Abból a megvilágításból, amiben *Az eltévedt lovas* Adyt adja, az is kiderül: a megfejtés és a megértés nem egészen ugyanaz, s nem kell, hogy az legyen. Ellenben láthatni egy keveset a teljesből: szellemi örömmel ez majdhogynem teljes. S tényleg szellem lakozik a válogatást indokoló kisesszéekben. A kilenc alkalmi Ady-menedzser közül nem az egyiknek külön kijáró főhajtás – ámbár a precíz észrevételt elvégre illik megtisztelni: mert csakugyan nem tartozik-e szorosán Ady fájdalmas magyarságához az, amiről Csoóri Sándor beszél? „...látomásából azért teremtett egy költői Magyarországot magának, hogy minden rezzenésre, vércsurranásra, fájdalomra azonnal fölkapassa a fejét. (...) Csodavárásnak is nevezhetnénk ezt az emberi tulajdonságot, de ne legyintsünk olyan könnyedén rá, mert Ady nem kívülről várta a csodákat, hanem belülről, saját magától.” Más szinten érdekes Lukács Sándor: ő külön kis fejezetekben indokolja választását. Az öt kis fejezet lírai aromája, elvonatkoztatásai rögtön elárulják: költő tekint föl itt költőre. Papp Zoltáné egyszerűbb és szerényebb keret. Ágh Istvánéhoz hasonlóan, Papp sorait is a személyesség emeli; az, hogy Ady életrajzilag fontos az ő számára, nem az egyik legméltóbb formája-e a nagyság előtti hódolatnak?

A sorozatszerkesztő Sebestyén Ilonáé és versajánló csapatáé: bravúr. Legfőképp azért, mert aki olvasni fogja e válogatást, hamar rájön, hogy az Ady lírájára évtizedek teltével aggatott, ügylehet, mára unt jelzők mért is koptak el. Hogyne rongyolódott volna a folytonos használatban, ha egyszer találóak voltak. Most a költő csaknem minden úgynevezett örök jelzője alá odaáll egy-egy

jellemző vers. A legtermékenyebb évtized, a kiérett lírikus beszél; az egyéni motívumok, a formai fejlődés, az egyre újhódó merészségek, a helytálló mondanivaló. Beszél egy művészi szenzáció és egy világkatasztrófa keserves tanúja. Úgyhogy a stílárius izgatottságtól a tartalmi fontossáig, a kevés vers révén is egyre-másra jönnek az olvasó élvezetére a karakteres Ady-ízek.

Hanem két nagy entitás nyomatékosságának hiánya mégis szembetűnő. Az egyik az a jellegzetesség, hogy a saját fazonra teremtett modernségét Ady történelmi távolságokra nyíló fogalmakkal fejezi ki. Szavai: idők eszmélkedése. E különös modernségre terelni az olvasói figyelmet: minden válogatás komoly erénye lehet. Észreveszi ezt a közönség a hivatásosok nyomatékának híján is?

Nem véletlen, hogy Ady egy külön publicisztikában (*Szavak a patvarban*) bravúrosan bányászik és válogat múltak (feledésbe hullajtott, egyébként hangulatos fogalmazási fordulatok) lexikográfiájában. Érvénye ily módon is a művészet lényegébe bocsátkozik: amit és ahogyan mond, az némely vonatkozásokban egyszerre időszerű és időtlen. Előző életek és történelmi korszakok évgyűrűit senki nem fűzi egybe olyan tömören, mint ő. Új igények és új hatások mögött kibén radikálisabb a hagyomány, mint Adyban? Zavarba ejtően csodálatos az a hídon-állás, ahogy az újdonság komplikált kultúráját a régiségen állítja talpra. Ha csak *Az eltévedt lovas* verseit nézzük, e művek szóhasználatát illetően is a mementó micsoda fogalomtára, történelmi messzeségeket időző kifejezőkészlet dolgozik alá a modernségnek! *Bíbor-palást, Krisztus-kereszt, Hunnia, lidérc, Sárkány-sír, Árpád hazájában jaj, Herold-csizma, Ó-Babylon, Jehova, turk horda, Pontius, krózsusság, farizeusok*. Szakadatlan vonuló és bőven szaporítható képsor, amely a megsejtett intuíciót, az átélt pillanatot, a megragadott szimbólumot időközön átívelő fogalmak valóságdarabkáin át is azonnal az örökkévalóságba próbálja átfordítani. Időszerűnek és időtlennek ez a szóalkalmazásban is megmutatkozó egyöntetűsége hullámszik Adyban.

Akiről nem igaz, hogy nincs humora. Ez az a másik tulajdonság, amelyről például Tóth Erzsébet oly ellentmondást nem tűrően nyilatkozik *Az eltévedt lovas* egyik bekezdésében, de téved. Ugyanúgy, mint ma, se zendülő, rebellis, se napok túlélője nem lehet

az ember, ha megadott neki az érzékenység kiváltsága, de csakis a humorérzék elvonásával. Ady publicisztikájában alig-alig akad egy oldal, amely nélkülözne a szatírárt, a gúnyt, a malíciát, a metsző nyelvezetet. Jó: nem a szalonkabaré humora ez, de igenis irónia, indulatos kikacagása a valóságnak. Gazdag, viszont jobbára ismeretlen novellisztikája ide-oda hordja az olvasót a meghatódás és a nevetelhetnék között. Még töredékben maradt drámakísérletében is ott bujkál az előtörni akaró fekete humor. Nem beszélve számos jelentős költeményéről; a keserűség és a bizarrság, a fölény gúnykacaja nem sejjik-e föl az *Elbocsátó, szép üzenetből?* Nem valami megveszekedetten groteszk, egyoldalú terefere-e *A ló kérdez?* De tessék: alanyi módon is enged sorsa feszültségén: „Így épít a Sors hős életeket / S velük, jaj, bölcsen tréfálgozik: / Ne nőjjetek, fák, az egekig / S szívek magasra. // Tudtam a tréfát, azért mentem bele / S áldom a sorsot: velem tréfálgozott...” (*Az egyedüliség vigasza*). Ki tudja, hogy a szabadabb irodalmi légkör engedte-e meg vagy a hebehurgyaság, de mindenesetre egy humortalan *adyságból* nehezen futotta volna olyasféle élcekre, mint amikor Endre úr például hirtelen azt írta, hogy Shakespeare egy jó helyen és jó időben született Prém József. Humor ez a javából, még ha a szerzőjét mit sem zavarja, hogy innen és túl a viccen, máskor mélyen fejet hajt Shakespeare előtt.

Mikor a humoráról beszélünk, szó sincs arról, hogy Ady a cinizmusé lenne, ennél kegyetlenebb horderő az övé, akit (egyfajta különös állandóságban tartva) kétségtelenül a végzet instruál – fatalista, akinél ez az attitűd, ha úgy adódik, óhajt, vágyat éppoly megúsztatlanul szimbolikussá emel, mint a test egy történést. Szimbólumai abban nyerik értelmüket, hogy képesek kifejeződni egy élet által. Az eredeti szabály értelmében pontosan ennyi az ára szóba öntésüknek: egy élet. „Most már azért is egész magyarságunkkal s erőnkkel meg fogjuk és életben fogjuk magunkat tartani” – írja a *Levél Móricz Zsigmondhoz* című rövidprójában.

Íme, a kivételes életek ösvénye. Ha Ady Endre volt is eltévedt lovas, úgy kell őt állandóságában elképzelnünk, hogy ezen az ösvényen hazafelé tart. De persze utazása is szakasztott olyan, akár a művészete. Nemcsak nagyszerű, sokértelmű is. Igazán szinte tartózkodás annyit mondani róla, hogy Ady csak Adyval mérhető.

ANTAL ATTILA
Vers a mégis-győzelemről

A húsz éve elhunyt Tűz Tamás a nyugati magyar irodalom talán legfordulatosabb életpályát befutó s legeredetibb életművet hátrahagyó költőegyénisége volt.

A második világháborúban tábori lelkészként szolgált a keleti fronton, majd megtapasztalhatta a hadifogság gyötrelmeit. Hazatérése után nehezen viselte a berendezkedő kommunista hatalom intoleranciáját. 1956-os emigrálását követően főként Kanadában élt, de volt alkalma elvegyülni az Egyesült Államok nagyvárosainak nyüzsgő, kozmopolita világában, s megízlelhette az örök város, Róma levegőjét is, ahol hosszabb ideig papi szolgálatot teljesített.

Számkivetettsége évtizedeiben költői világa folyamatosan tágult. Lírája, mely kezdetben a nyugatosokéra emlékeztetett, többszöri metamorfózison ment át a külső események, az angol-szász s a magyar költészeti hatások és saját dinamikája, belső fejlődése révén. Az érett költő művei kaleidoszkópszerű színességet, változatosságot mutatnak hol habzóan áradó, hol tömör, kihagyásos beszédmóddal, szürrealisztikus képzetársításokkal, műveltségelemek sokféleségével, hangnemváltásaikkal, misztikumot és vasos realitást ötvöző merészségükkel. A *Magasabb fokon* 1980-ban látott napvilágot az *Égve felejtett álmok* című kötetben, melyről Szokolczay Lajossal egyetértve jelenthetjük ki, hogy meghatározója az önéletrajziség.¹ A költemény előtt

található a gyűjteményben a vallomások *Scarboro-i elégiák* ciklus. A *Magasabb fokon* ennek lezárásaként, epilógusaként is felfogható. A vers egyébként is azon kivételes lírai alkotások körébe tartozik, melyek önkódjuk alapján nehezen értelmezhetők, utalásaik megértéséhez, jelentéseik feltáráshoz a nekik helyet adó kötet (sőt az életmű) egészének ismerete szükséges.

A hat versszakos költeményben olyasvalaki szól jelen állapotáról s ennek feltételezhető múltbeli okáról, aki úgy érzi, sorsának utolsó fordulópontján áll: a továbbiakban fájdalom, nyomor és magány vár rá. (A pokol kifejezés itt nem a halál utáni kárhozatra, hanem az evilági helyzetre utal.) Az önjellemzés (1–3. és 6. versszak) ugyanakkor azokat a képtelenségnek tűnő megállapításokat is magában foglalja, hogy a szenvedés túlvilági békével és boldogsággal tölti el a beszélőt. E paradoxon feloldásán töprengve az olvasó csak a „magasabb fokon” szókapcsolatra támaszkodhat, mely kétszer is előfordul a szövegben, s mindkétszer kitüntetett, hangsúlyos pozícióban: a címben és a zárlatban. Nyilvánvaló, hogy a vers megértéséhez a kulcsot e kifejezés értelmezése adja, ám mielőtt erre rátérnénk, vegyünk előbb szemügyre a lírai személyiséget.

A vers alanya olyan száműzöttként mutatkozik előttünk, aki a hazatérés reményéről lemondott már. A helyzetkép – a beszélő a csillagtükrökkel teli, sötétedő vizű tengerre néz – szimbolikája összetett. A tenger

egyszerre a lehetséges hazaut s az otthontól elválasztó közeg, végtelensége érzékelteti a száműzött kiszolgáltatottságát, sötétedő vize pedig, mely mintegy elnyeli a reményt megtettesítő csillagok képét, az öregségre, pusztulásra utal. („A víz életet adó volta mellett a káoszba fulladásnak, a halálnak is eleme és

TŰZ TAMÁS
Magasabb fokon

*Boldog vagyok a poklok fenekén
boldog vagyok a mély bugyorban
szorongató tüzekbe megyek én
hol kín és égető nyomor van*

*már nem vagyok borús se izgatott
eltűnt arcomról pír és szégyen
sokáig nézek egy-egy csillagot
a száműzöttek tengerében*

*hazakisérném őket s nincs hova
már a remény is elvirágozott
sötétedő vizekben villog a
szemük mint búvó csillagállat*

*lehet hogy árulást követtem el
kivonultam a tűzvonalból
mint aki búvós szép kövekre lel
s egyebet se tesz csak barangol*

*valami jel vezérlete alatt
miről nem tudja honnan is van
miről halkszárnyú lassú madarak
hoznak csak hírt azt is titokban*

*magamra hagytak megkapaszkodom
előnt a túlvilági béke
s a boldogság is magasabb fokon
hasít magányom hűs egébe*

1 Lásd SZOKOLCZAY Lajos: *Tűz Tamás költészete*, Tűz Tamás: *Hét sóhaj a hegven*, Magvető Könyvkiadó, 1987, 11.

közege” – olvashatjuk a *Jelképtár*-ban.)² A száműzött egyén – tenger kontrasztnak az ovidiusi mintáig visszanyomozható hagyománya van a világirodalomban. Ám a magyar költészet világában jártas olvasó számára is ismerős. Feldereng benne „az tenger partján Oceanum mellett” árvaságát panaszló s Istenhez könyörgő Balassi alakja, a tenger- és csillagképzetekkel élő Pilinszky-versek sora vagy épp Lévay József *Mikese*. Talán a Lévay-költemény egy-egy részlete is eszébe jut, pl.: „Egyedül hallgatom tenger mormolását”, vagy: „Zágon felé mutat egy halovány csillag.”

Helyzetének okát a beszélő (feltételesen) egy korábbi lépésével magyarázza. A lehetséges áruulás, a kivonulás a tűzvonalból többféleképpen értelmezhető. A magát – nem csupán e vers tanúsága szerint – száműzöttnek tekintő szerző végül is maga döntött arról, hogy elhagyja Magyarországot. Bár nyilvánvaló, hogy ezt nem jószántából tette, az áruulás kifejezés mégis arra utal, hogy büntudat kísértette, amiért nem vállalta a sorsközösséget otthoni híveivel, honfitársaival. A tűzvonalt elhagyásának képzelete ugyanakkor az emigrációban tanúsított emberi-papi magatartással is kapcsolatba hozható. Háttérben az időskori, testi kapcsolatot is felvállaló, számtalan költeményben megörökített szerelem éppúgy megbújhat, mint sok más, a papi hivatáshoz méltatlannak tartott lépés.

A száműzöttség tehát a sorsán töprengő én tudatában az áruulás lehetséges következményeként, büntetésként tűnik fel. Az erkölcsi vétséget azonban kisebbíti a kivonulás indoklása a negyedik versszak második felében s az ötödik versszakban. E részletek tanúsága szerint ugyanis a beszélő nem a maga elhatározásából cselekedett a múltban, hanem égi jelnek engedelmessé vált. (A madarak sok nép mitológiájá-

ban égi üzenetek hordozói.)³ A bűvös, szép kövekre lelés s a barangolás az *Egy szenvedély margójára* című Pilinszky-vers világát idézik, melyben a saját köre lelés a tengerparton – Jelenits István értelmezése szerint – az identitáskeresés képi objektívációja.⁴ Az egykori kivonulás e mitologizáló mentegetésével (nemcsak kényszerítette, „tolta”, hanem hívta, vonzotta is valami) a költemény alanya saját természetéről is vall. Őszinte önvizsgálata azt sejteti: vállalkozó kedvének (kalandvágyának?) is köze van jelenlegi helyzetének kialakulásához.

A befejezés a verskezdet paradoxonjához tér vissza: elhagyatottsága ellenére a beszélő úgy jellemzi magát, mint aki a túlvilági béke s egy magasabb fokú boldogság osztályrészese. Az életművet ismerő tudja, hogy itt keresztény ember, pap beszél. (A poklok, a túlvilág emlegetése s a büntudatra utaló részletek révén nyilvánvaló lehet ez talán annak is, aki kevésbé otthonos Tűz Tamás költői világában.)

A kereszténység a szenvedésben nem értelmetlen kínlódást lát, hanem lehetőséget a megtisztulásra, a világi dolgok fölé emelkedésre, a szentté avatódásra a krisztusi sors átélése révén. „Szenvedni annyit, mint diadalt aratni” – írja Babits nevezetes versében, a *Psychoanalysis Christianában*.

A *Magasabb fokon* soraiban ott bujkál a Krisztus-párhuzam. Nem idegen ez Tűz Tamástól, sok más versében (pl. az emlegetett *Scarboro-i elégiák*ban is) felbukkan. A költőt az emigrációban megkísértette a keresztény identitás eljátszásának lehetősége. A *Magasabb fokon* ennek az identitásnak a feltétel nélküli vállalásáról tesz bizonyosságot. Tegyük hozzá, a tíz és kilenc szótagos jambusi sorokból építkező, rímes, beszédmoddjával a kései József Attila-versekre emlékeztető mű egy másik (magyar költői) identitás reprezentációjaként is értelmezhető. A költemény tehát győzelemről tudósít. Arról, hogy alkotó hősné az anyanyelvi közösségből kiszakadva, a csábítások és kitérők ellenére is sikerült megtartania hitét és magyarságát. Ezért is boldog – magasabb fokon.

2 HOPPÁL Mihály–JANKOVICS Marcell–NAGY András–SZEMADÁM György: *Jelképtár*. Helikon Kiadó, 1990. 238.

3 Uo. 147.

4 BENEY Zsuzsa–JELENITS István: *Bevezetés az irodalomba*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. 60.

IANCU LAURA
Este a faluban

Áruld el, Uram,
 minek ez a sok nevenincs rettenet,
 minek, hogy ül, leül az éjszaka,
 hosszú szakálla nő a gyermeknek,
 reáfagy nyála az éhségre,
 áruld el, mi ebben olyan gyönyörű,
 s miért fordítod el fejed,
 ha szépnek s jónak nevezed?

Hát szép is, ahogy a nagydiófát
 markából eteti a nap, s cseppekként
 adagol vizet, hogy meg ne tikkadjon.
 De mi van az árnyékában
 halott fiára váró asszonnyal?
 Hallottad utolsó szavát?
 Most kővel játszik, ringatja lábát,
 akárha aludni tanítana egy halottat.
 Kibontott szárnyú keselyűk köröznek felette,
 ki lopózik a sarkában? Kit rejteget?
 Miért préda találmányod?
 Miért kéred vissza az életet?
 Te nem ezt az életet éled!
 Embertől nem véded magad,
 az ember nem a te ellenséged!

S valóban,
 előbb aszódik össze,
 előbb, mint a diófa,
 ki még csak keresztet sem vetett a déli
 harangszóra.

A te naptáradban
 mindennap halottak napja van,
 és minden este karácsony,
 ha van, ki fölsírjon,
 és aki sír, mind elmúlt már hatvan,
 fehér törülközővel madarat fog,
 ki viszi s hozza az imát,
 már csak a fehér madarak
 juthatnak el hozzád,
 hát mégis eltávoztál, jó Uram?

Mikor elmentem, itt hagytalak,
 anyám fekete hajával játszottál éppen,
 irigykedtem – nem tagadom,
 trágyát szórtam a szántóföldeken,
 jussomért dolgozni kellett,
 ha vastag volt a kapanyél,
 hát az fogta kezemet –
 s te jókat neveltél!

BESZÉDES ISTVÁN

*Tritón**Bizonyosság, semmitapintás*

*Valamiféle hajóút kellene:
haladó tétlenség hálókkaal teli vizeken,
megtelni színjátszó életekkel,
mielőtt lemegy a nap és a mélység kapuja kitarul.*

*Mielőtt elérne a küszöbön a pánik,
jó lenne kettős szárnyat növesztetni,
a csapóhálók elöl megfontolt hirtelenséggel
felemelkedni a sóhaj légáramlatán.*

*Valamit végül úgyis kezdeni kell a testtel,
felszálláskor terhet jelenthet a zuhanásémlék,
emlékezetében az örökül hagyóknak
a végtagok hasonmás végkifejletek.*

*Ikarosz-szárnyak a háton,
apák katéterrel ledöfött fallosza,
meg a sok gyomorba zárt faló:
láthatatlan bizonyosság lesz, semmitapintás.*

*A terv szerint a fantomfájdalom,
a két part között hömpölygő lélekáradat
iszonyodna magasan az alvó sivatagtól,
amelynek porát öreg csontokból őrlötte a kő.*

Frutti di mare

*Úgy megszédültük magunk szegénységgel,
most nem tudom, mit írjak:
megyünk, nem megyünk (?),
repülőre fel nem vihetünk ilyen poggyászt,
hajó elsüllyed alatta,
vonatkerekeket összetör.*

*Azt hittük, ajándékkal
rakodik meg az útításka,
de akkor az étterem ablakánál,
tőlünk talán érintésnyire,
vonszolja magát az éhező,
csuparác öregember,
s nem illik: megszorítja
kezünk a tompa kést.*

*A távoli hely, ahová elvetődtünk,
jelentőségében hirtelen megnő,
mert itt ejtettük el a visszaút fonalát,
s azzal, hogy nem tudjuk, merre,
mintha egy téves mennybe
jutottunk volna hirtelen,
közölnénk hevesen
pincérruhás, idegen angyalokkal,
mi nem ezt a túlvilágot
hittük eddig...*

*De nem beszéljük még a nyelvet,
és nem találjuk rá a szót,
utolsó szótárunk az étlap,
ujjunk alatt a frutti di mare,
s az üres tányér a távoli hely,
amelyhez köthető az utolsó emlék,
az utolsó helyszín, ahonnan
visszaszálazható
tán az élet.*

*De mert lehet, el is veszítettük
mind a nyelvet, mert nem tudom,
hogy írjam: megyünk, nem megyünk,
hogy a tenger ígéret-gyümölcsseit
megettük...*

Földközi

*Minden, mi eldöntötte
keserű lesz,
minden, minek csak választása volt,
illat vagy állat legyen,
oly könnyelmű
döntést hozott:
alig volt része
édesismeretben,
lehet, sosem volt
rágott gyökér
vagy földközi tenger,
bár volt már némi része
ízlelésben,
s ha repült is, ha vitte szél,
ha úszott is
légben, vízben,
megalvadt magban,
őt még eleddig igazán
semmi nem kószolhatta meg,
szűnő szorítás élménye nélkül
még nem élhette meg
önmag(v)át.*

KELEBI KISS ISTVÁN

Vándorbúcsú

út szalagjából
lábnyomom kivágom
léggömb-fákat
égre eresztek

többé nem dagasztom
záporra felhők kovászát
kívül-belül legyen aszály

porzó némasággal
elföldelem a szavakat
ördöglakatot hajlítok
tekintetem visszagörbítem
magamba

nem próbálok ködöt csillogtatni
és zajt pattintani csöndből
s mint akartam
nem fordítom szó szerint a rétet
a kacsázó kő alól is kirántom a tavat

jajt és nevetést egybegyúrok
nagy szürke golyó
elgurítom s akár bábuk
földölnek az álmok

alkonyattal ötvözött
tócsából tálat kalapálok
s mi bennem tükröződött
azzal teli töltöm

Izzó partok

angyalszárnyfényű partokra vágyom
ködöt-nem-ismerő strandokra és
mámor-nedvű levelekre föltoronyló fákon
melyek árnyékában nincsen szenvedés

egekre amint kitárt karjaimra ülnek
árbocrúdra lejárt rugójú vén albatroszok
s kagylókká-hűvösült szimfóniákra
melyeket altatódalomként hallgathatok

s mikor fölbredek csupán tenger morajlik
nem városokba préselt sorsok súrlódás zaja
izzó partokra vágyom ahol ha meghalok az égre
sirálykrétával Isten írja föl hogy ÉJSZAKA

Címerterv

*Piros és kék pajzs. Balra rétek.
Fű nélkül. Talán tél. Fehérek.*

*A pontos sakktábla mezőben
csak te vagy. Kard-jegenye-őrszem.*

*Kisajtottad már, amit lehetett.
Két gyűrű. Aranyló láncszemek.*

*Figyelsz. Vigyázod ami rég volt.
Fönn két csillag és töredékhold.*

Levélváltás

*Nehéz leírnom ezt, de pénz kellene.
Nem ruhára nőkre vagy italra.
Tubusomból elfogyott a Nap heve.
Vakkeretet szögezek a falra
s mintha vászon volna, a mészre festek.
Zaccos vízzel Theo, mert festenem kell!
Böködnek a ciprusok! Be-belesnek
az ápolók, nevetnek, menthetetlen,
mondják s hozzák az újabb pirulákat.
Theo, bennem vetések izzanak,
hullámzó égbolt hűsít s még az árnyak
is színesek! Látom! A világ a vak!
Csak egy tubusra teljen, egyetlen egy
kenésnyi sárgát tudnék hozatni már!
Őcsém, tudod, a legkegyetlenebb,
ha jégcsapfogú szived körül a nyár!*

*

*A pénzt délután postára adtam,
így vászonra is telik majd és annyi
marad talán, ha visszatérsz, Arles-ban
bérelhetsz egy kis szobát. (Többet adni
most nem tudok.) Kezdetnek tán elég lesz.
Ma láttam néhány napraforgót. Sárga
tűztányérok. Rád gondoltam, így éghetsz
Te is. Lelked szirmok lángolása!
Mepörzsölődünk. Ezért is aláz
néhány fölfuvalkodott műtész.
Tán bántana, de nem szűnne a láz,
amelytől összeforr az Elme és a Kéz.*

SZENTMÁRTONI JÁNOS

Pohár

Beszélő poharad lettem, Uram.
Fenékig üríts, falon törj össze!
Jelöld ki végre pohárnyi utam!
Nézni sem bírlak – s azt lesem, jössz-e.

Kezed amilyen kedvedben talál
– úgy végzem estém: csordultig üzve,
szétszóródva magányod asztalán,
padlód réseiben összegyűlve.

Egyre keserűbb lötytyöt mérsz belém,
te, Nagy Önkínzó, szívedig teher.
Holnap újrakezded – a tét enyém:
míg Te töltesz – a pohár énekel.

S ameddig iszol – a pohár hallgat.
Majd koppan – vagy szilánkokban zenél.
Hogy másnap italod kézhez kapjad,
hát ahhoz kell most ez a költemény.

Van, hogy elbambulsz, színültig töltesz,
majd magamra hagysz szórakozottan.
Percről perce nő értékem, több lesz,
míg ébredsz köhögés-rohamokban.

Nem kértem soha, mi sűrűl benned,
mintha már a világot temetnék,
s csontjaidból kell újraszerelned.
Majd összegyűltek bennem az esték.

A hangom sem a régi már, rekedt.
Nem játszhat rajtam utcazenész.
Tükrömből egy vak koldus integet.
Számra kirakódott a penész.

Elmosni rest vagy, tologatsz unottan.
Ne csodálkozz, ha herpeszt kapsz tőlem.
Egykor örömed pohara voltam.
Mára csak szomjadat örököltem.

Akiből régen a tavaszt ittad,
ruhátlan kövek napfény-melegét,
mint tó tükrén a délibáb-színpad,
komor árnyként szóródik szerteszt.

Csillárod tompa burái alatt,
komódot halott tárgyai között,
magányló pohár vetíti falad:
akiből minden fény elköltözött.

Bölcsebb, se részeg nem leszel tőle.
Nincs benne titok, álom, élvezet.
Dalát az elégvolt összetörte.
Állok, s hazudok magamnak, Neked.

De ott még a vers, homokszemekben,
és a madárcsőr-kottázta ének.
Elárult augusztusi egekben
fénypor millió pontjában égek.

Ott, szerelmek szövétébe szöve,
az eső áztatta föld szagában.
A remény fűtete körbenője,
elesatangolt pásztorban is áztam.

Láz voltam, sötét utcákon hajtott,
szélben forgatott ártatlan fegyver,
mit bárki a fejéhez tarthatott,
és amit senki nem ereszt el.

Voltam is, nem is, álmodom tán csak.
Ha hihetném, hogy nem csupán élek,
reggel váratlan átkarolnálak,
s elég volnék a dal felének.

De így? Lényem a Lényegig átjut?
Töröld le rólam a kétely porát.
S ha új szavakat nem adsz hozzájuk,
Uram, ne tölts belém hát több csodát.

CSONTOS JÁNOS
Tabula Smaragdina

*Csak ami való, hazugság nélküli, biztos és igaz, csak az érdeemes pennára és árkus-
 ra, így hát állok naphosszat az íróállvány előtt, szemembe süt az üres papírlap
 hómezője, elvakít és egyensúly-érzékemet is elbizonytalanítja, csak a belső
 érzeim nyomatékostítják, hogy ami lent van, az nem más, ami fent van, és ami fent
 van, az megfelel annak, ami lent van, nem is kell egyéb, hogy a megismételhetetlen
 varázslatának műveletét végrehajtsam, mert ahogy minden dolog az
 Egyetlenegyből származik, ama eredeti gondolatból, a természetben is minden
 dolog átvitelrel az Egyből keletkezett, vidd hát át a papírra ama Egyet, melynek
 atyja a Nap, anyja a Hold, a Szél hordozta kilenc hónapon át, a Föld táplálta lágy
 emlőjével, s így lett egész nemzője a világnak, s bár férfiúi ereje véges, újfent duz-
 zadóan tökéletes lesz, ha a Föld méhébe visszatál, válaszd el hát a Tüzet a
 Földtől, a könnyűt a nehézről, légy telve tudással és szenvedéllyel, mert ami a
 Földről az Égbe emelkedik, idővel ismét Földre száll, magába szippantván a felső
 és alsó erőket, így leszel ura a létező világnak, fény-arcod elől a sötétség kitér, s ez
 lesz minden erőben az erő ereje, mert átsugároz könnyűt és súlyosat, mert a vilá-
 got ekképp teremtették, ez az átvitel varázslata, ez a mágia módja, ezért hívnak
 Hermész Triszmegisztosznak, mivel a világegyetem tudásának mindhárom része az
 enyém, csak éppen mit kezdjek vele itt az íróállvány előtt, hisz' mindent, amit a Nap
 műveleteiről mondtam, még el sem kezdtem, s már be is fejeztem.*

TORNAI SZABOLCS
A szürke mágus

Idestova húsz évvel ezelőtt, zöldfülű egyetemista-ként ismerkedtem meg William S. Burroughs amerikai íróval. A szürke mágussal, ahogy magát nevezte. Bár ezt csak jóval később tudtam meg, mikor már teljesen elmerültem a világában. Kerestem az utam. Az egyetemen szellemi sivárság uralkodott, ám ez arra jó volt – legalábbis így utólag visszatekintve –, hogy felerősítse bennem a szellemi útmutatás iránti sóvárgást. Eszmélkedésem egy kamaszkori krízissel kezdődött, amelynek során elveszítettem önmagam. Meghaltam, és újjá kellett születnem. Kezdetben nem az irodalom, hanem az alternatív rock volt a legfontosabb számomra. S az amerikai Patti Smith volt a megmentőm. Kimondhatatlan gyötrelmek után végre úgy éreztem, nem vagyok egyedül, van valaki, aki lényem legmélyéhez szól. Amikor már teljesen áthatottak a költő- és énekesnő dalai, az egyik versében egyszer csak azt olvastam: „*vágnak nevezett izzó szomorúság*”. Ez az egyetlen kifejezés hirtelen mindent világossá tett. Tökéletes betetőzése volt az önmagamra találás oly sokáig nem remélt örömeinek.

Amikor Burroughs egyik regényére, a *Junkyr*a rábukkantam az egyetem könyvtárában, már nem voltam elveszett, de fogalmam sem volt, merre tovább. Hírből már tudtam, hogy Burroughs az egyik legnagyobb író. Érdekes módon nem hivatásos irodalmár, hanem az akkoriban zenekritikusként ismert Marton László Távolodó hívta fel a figyelmem „a kemény, Beckett-arcú öregre”. *Krízis-rock* című, 1990-es kötetében azt írta: „Emlékmű és híd és jelenvalóság egyszerre méltatható Burroughs gesztusaiban, műveiben. Szomorú adalék: leghíresebb könyvei... sem olvashatók magyar nyelven.” Azon a szürke egyetemi hétköznapon, a könyvtár félhomályában fénylő kincsként vettem kezembe a vékonyka kötetet, s máris tudtam, merre tovább: le kell fordítanom a *Junkyt*.

Aztán nemcsak a *Junkyt*, Burroughs első regényét ültettem át, hanem egy késői alkotását is, a *Cities of the Red Night*ot. Mindkettő kétszer jelent meg Magyarországon, az előbbi *A narkós*, az utóbbi *A vörös éjszaka városai* címen. S az évek során szinte mindent elolvastam Burroughstól és róla is, mert mindenáron meg akartam fejteni rejtelmét. Burroughs számomra jóval többet jelentett iroda-

lomnál. Beavatás volt. Beavatás abba a tudásba, hogy az ember jelenleg nyomorult rab, ám végső soron teljesen szabad. Utazás a „sötétség mélyére” a megmenekülés reményében. Csakhogy míg Joseph Conrad regényében az olvasó a borzalom kapujáig jut el – „The horror, the horror!” –, addig Burroughs regényei arról szólnak, ami e kapun túl van. Burroughs minden művében a poklot ábrázolja. De nem a külső körülmények, hanem a tudat belső rettenetét. Ehhez az önfeltáráshoz olyan bátorságra volt szüksége, amelyről Nietzsche azt írta: „Ha le merném írni, amit tudok!” Burroughs ugyan nem volt költő, de minden műve csupa látomás és álom. Hallucinációs próza az övé, amelyről megkövesedett béklyókként töredezték le a hagyományos, lineáris elbeszélés kötöttségei. S akárcsak a költészetben vagy a szakrális irodalomban, Burroughs regényeiben sincs más idő, csak a szétsugárzó örök most.

Burroughs több mint hatvan kötetes életműve egy betegség diagnózisa. A kórokozót úgy nevezte: *embervírus*. Úgy vélte, az emberiség kezdettől fogva súlyos betegségben szenved, ami elsősorban erőszakmániájában és rögeszméiben mutatkozik meg. Burroughs az embert olyan ebihalhoz hasonlította, amely megrekedt a fejlődésben, képtelen békává változni, vagyis egyik dimenzióból a másikba lépni. Ezt a jelenséget a biológiában neoténianak hívják. Burroughs ezért kiadta a jelszót, mintegy neoténiában vergődő ebihaltársaihoz intézve szavait: „This is the space age, and we are here to go!” Azaz: „Ez az űrkorszak, s mi azért vagyunk itt, hogy továbblépjünk!” Persze korántsem a fizikai világűr meghódítását szorgalmazta, hanem a transzcendálás, az önmeghaladás szükségességére hívta fel a figyelmet. Írói szótárában az űr a szellemet és legtisztább megnyilvánulását, a csendet jelenti.

Törekvése látványos kudarcba fulladt. Igazi gyógymodot ő sem talált, így a programszerűen meghirdetett felemelkedés helyett maradt a mélyre szállás, a tobzódás a pokolvíziókban, a tudat titkos-iszonyatos képeiben. Hiába volt radikális, és szögezte le: „Beszélni hazugság, élni kollaboráció!”, ez sem segített. De az a merész újítása sem vezetett áttöréshez, hogy az íráshoz ollót alkalmazott. Könyv- és kéziratlapokat vágdalt szét, majd a darabokat tetszőlegesen összeillesztve hozott létre új szövegeket. Ez volt az úgynevezett *cut-up technique*, az összevágásos technika, amellyel több mint tíz éven át kísérletezett, s ollója szorgos alkalmazásával

több regénye is született, ám ezek jobbára törmelék, emészthetetlen szövegekből állnak. Az alábbi két prózavers egy-egy nagyszerű kivétel, ezeknél Burroughs kreativitása és az olló csattogása kellő egyensúlyba került.

„A modern művészet – mutatott rá Hamvas Béla – mintha semmi egyéb nem volna, mint egy féreg létrehívása és apoteózisa. Idézi az örvényt, amelynek, úgy látszik, legmélyebb fenekéről a legfélelmetesebb erőket kelti fel... A mi művészetünk nem a kristály, hanem az örvény jegyében áll... Éppen

ezért a klasszikus művészettel szemben a mienk varázslat. A világ erőit nem fékezi és nem rendezi, hanem azokat varázsförmuláival felébreszti és felszabadítja... A művészet ébreszti fel azokat az erőket, amelyek az emberiséget kormányozzák.” Burroughs is hasonlóan vélekedett, az írást messzemenően mágikus tevékenységnek tartotta. Ám ebbéli képességével sosem kérkedett, s legjobb tudomás szerint csak egyszer mondta ki egy interjúban a halála előtt egy évvel, 1996-ban, hogy ő szürke mágus: néha fekete, néha fehér...

WILLIAM S. BURROUGHS Sebzett galaxisok

Az olcsó mozi különféle formák hosszú folyamata.

A szorosban torkunkba ugrott a makogó betegség, köhögés, köpködés az ezüstös reggelen. fagy a csontjainkban. A legtöbb majomlány elpusztult azokon a fátlan lejtőkön. néma állatszemek merednek „rám”. a betegséget a fehér idő barlangjaiból hoztam a torkomba fagyva, hogy meleg gőzföldeken keltsem ki tojás-húsom skarlát kitöréseinek dalát köpködve. a szoroson át le a mézskőlejtőkön a zöld szavannákra, fű-szél a nemi szervünkön. egy mocsárhoz értünk, amit meleg források és hegyi jég táplált. húshalmokba zuhantunk. beteg majmok vér-nevetést köpködnek. hang bugyborékol a beszéd-betegségtől roncsolt torkokban. gennyajtékos arcok és testek. állati szőr a bíborvörös szex-húsban. beteg hang cikázott át a testen. víz alatti zene bugyog a vér ágyaiban. emberi arcok villódzása. Belegázoltunk a meleg sár-vízbe. szőr és majomhús szakad le az üvöltés-sztriptízben. meztelenül álltunk, foszforeszkáló zöld kocsonyával borított emberi testek. puha kezdetleges húsban majomsebek. más nemi szerveket hámozva. ujjak és nyelvek dörzsölik a kocsonyaréteget. testolvasztó gyönyör-hangok a meleg sárban. míg a nap le nem ment, s a kék csönd-szél emberi arcokat és szőrt érintett meg. Mire kijöttünk a sárból, volt nevünk.

A szorosban sarki virágok mormognak. a fagy-szél lökései. még sajtott a csontom és a majom bennem. a láthatatlan lejtők. vérbetegséget köpködve, homályos emberi csontok. majomhús a meztelen emberi test. Barlangok a torkomba fagyva. zöld kocsonyás nemi szervek. Mézskőlejtők borította

testünk a szavannán és a fű-sárban olvadt fel. szar és sperma tartott forrón, míg a nap le nem ment. A hegy bugyborékoló emberi torkokat érintett meg. Roncsoltan másztunk ki a sárból. arcok és testek borították a bíborvörös szex-húst. testünkbe ugrott a betegség, víz alatti zene-bugyogás az ezüstös reggeli fagyban. Arcok villódzása a majomlányeken. a meleg sárba és a víz-lejtőkre. hideg üvöltő betegség a fehér időből. foszforeszkálással borítva, meleg vidékekre zúdulva. majomsebeket köpködve. sajtó tojás-hús. zöld gyönyör-hangok melegítik nemi szerveinket. kék csönd-szél. Gennyajtékon át majmok hang-arcokat köpködnek. a beszélő betegségnek volt neve. Meztelenül állt a fűben a hang. zene bugyog a vérben, remegő békatojások, hang a torkunkon át, volt nevünk egymás számára. villódzó nevetés, a szőrszálakat a nevetés lemosta. egészen a nemi szervünkig. Emberivé olvadt a testünk, mire kimásztunk.

A másik nem akart megérinteni a fehér féregdolog miatt bennem, de senki sem tudott ellenállni, ha a félelem-puhát akartam enni más emberekben. A hideg körülöttünk volt, és a csontjainkban. Láttam, mikor még nem volt a dolog, minden zöld volt, zöld íz a számban, zöld növény-szar a lábamon. a hideg előtt... Néhányan nem ettek húst, és meghaltak, mert nem tudtak a dologgal magukban élni... Egyszer indahálóinkkal elkaptuk az egyik szőrös embert, tűz fölé kötöttük, ott hagytuk, meghalt, a dolog szívta magába az ordítását, ömlött az arcomba, mint a füst, senki sem tudta megenni a szőrös ember hús-félelmét, szag nehezedett ránk a barlangban... Továbbmentünk, hogy kívül maradjunk az ürülékünkön, amiben fehér férgek tekeregtek, utánunk tapogatózva, a fehér féreg-betegség mindegyikünk testében. Fogtuk edényeinket és lándzsáinkat,

délre mentünk, ott hagytuk a fekete húst a hamuban... Aztán nagy száraz síkságra értünk, s csak azok tudtak élni, akik megtanulták a dolgot kitombolni magukból, állati ürüléket ettek a barna vízlyukakban... Aztán füvek, fák és állatok dúsan. Fejemre húztam a bőrt, egy másik ember is felvette a bőrt és a szarvakat, közöszültünk, mint az összegabalyodott állatok, az összegabalyodott állatokat megtaláltuk, megöltük őket, így tudtam, a dolog mindig talál állatot, hogy húst ehessen a szám... Láttam, állatok üldöznek lándzsákkal, a saját kezemet harapva ébredtem föl, a vér miatt a számban keserű zöld lét köpködtem. Másnap húst ettem megint, minden éjszaka állatbőröket vettünk föl, zöld állati ürüléket kentünk szét a lábunkon, vinnyogva, horkanva közöszültünk, összegabalyodott árnyékok a barlangfalon, ettük a tombolókat... a bőr a fejemen, a zöld íz és a szarvak, közöszültünk, mielőtt a dolog megölt volna. Elkaptuk az egyik szőrös embert, tűz fölé kötöttük, mint egy állatot, saját kezemet haraptam, a dolog szívta magába az ordítását, zöld keserű lé. Azok éltek, akik megtanulták a puhát beengedni, állati ürüléket ettek a barna csontokból... Egy másik ember is felvette a bőrt, zöld növény-szar az összegabalyodott állati húson. Tudtam, hogy a dolog mindig talál állatot, indahálóink táplálni fognak. A vér miatt a számban köpködnöm kellett, ömlött az arcomba, mint másnap, mikor húst ettem megint... Letérdeltem, közöszültünk, tekeregve, tapogatózva, összegabalyodott árnyékok a testünkön.

Penge-hóviharok a rozsdás mészkőutakon lerobbantották a húst a nevető csontokról. vizelet-falakon át spriccelő vér. A város szennycsatornáiban élünk, nemi szerveink rák-parazitái dörzsölik beteg húsunkat hosszú végbélnedvcsíkon. a fehér csontarcú galandférgek vidéke, korongszájukkal testek puha nedvei után tapogatóznak. évek hosszú során át. micsoda hely. A fű-országban emlékek nélkül. a délre vándorló hordák egyetlen tápláléka a hajítófákkal elejtett sötét tathús a hideg reggeli fűben. A nők a dolog-rendőrségükkel megették a húst, s mi szartól mocskos tatuporcogókért verekedtünk.

Penge-hóviharok emlékek nélkül. a hús egyetlen tápláléka a város hideg vizelete. rák-paraziták ették a húst. a lélegzet dzsungeleiben, mikor fehér csontarcokkal közöszültünk. testek puha nedveire éhes csalán és skorpiók vidéke. belek gaz-szobát növesztenek a hideg reggel-falakban. nők a nemi szerveink-

ben és a beleinkben. verekedtünk ürülékükért, beteg húsunkat dörzsölve, egy nedvcsíkot, átküzdjük magunkat a szaron, a galandférgek vidékén, valami korongszájban. lárvatestek büntetésérzete. évek hosszú során át. ily vadhajtások nőnek.

Meztelenül ültünk egy kút fenekén. az est hideg sara megérintette végbelünket. Volt egy darab tatuporcogónk, egymás szájából ettük. fölöttünk rovar-testek száraz kérge a kőkút falán, bogáncsok a kútszájban, fönt a zöld esti égbolt. a nevető foga és ínye tartotta porcogót nyalogatva így szóltam: „Én vagyok Allah, én alkottalak.” Kék köd töltötte be a kutat, elállította szó-lélegzetünket. Kezeim a testébe süllyedtek. Más húspan aludtunk el. Szagok a hasunkon és a kezünkön. déli napfényben ébredtünk, bogáncsárnyak vágnak puha éjszakai húsunkba.

Az est megérintette végbelünket. sár-kagylók és brekegő békák. porcogót nyalogatva, más hússal aludva. hideg lélegzet-sár és egymásnak adott testünk. ágak a szélben. a térdei. más szájak. fönt a zöld esti égbolt. „Mi, a nevető fogak és ínyek”, mondtam. Kezek ébredtek a déli napfényben, puha éjszaka-hús. szag a hasunkon. bogáncsárnyak vágnak. olcsó mozi – különféle formák hosszú folyamata – vakírással beszélő halott ujjak.

A dolog-rendőrség minden vezetőségi beszámolót lefoglalt – nem közölhetjük a katasztrófajelentéseket – Szél-kéz szorul az ajtónyílásba – Az úrbéli bioáttörés felrobbantja a történelmet – Az utolsó lovagok – „Én vagyok te a felvételeken, Mr. Bradley Mr. Martin” – Nem jutott húshoz a visszszámáláskor – felrobbannak a beteg felvételek – csillagok közt rajtam az ócska télikabát – fény és árnyék közt csúszkálva – az idegen évad csahos kutyái – sebzett galaxisokban találkozunk, halott csillag lassan ható mérge agyamban –

Majomvándorok a történelem felrobbanásában, úrbéli bioáttörés neonfénybe – „Én vagyok te, szél-kéz az ajtónyílásban” – Nem jutott húshoz – A csillagon rajtam az ócska télikabát, halott kéz feszegeti a torkot – Az utolsó, ki közzéteszi a katasztrófajelentéseket a felvételeken. „Figyelem, Mr. Bradley Mr. ...”

Vak vagyok, de jól hallom: „Mr. Bradley Mr. Martin, pusztulást hoz fajomra, kit én teremttem” – Göteborgnál a dagály és a folyó sekély vizet hozott.

(Részlet *A puha gép* című kötetből)

Utolsó szavak

Figyeljetez utolsó szavaimra bárhol a világon. Figyeljetez utolsó szavaimra bárhol a mindenségben. Figyeljetez rám, igazgatótanácsok, vállalatbirodalmak, kormányok az egész Földön. És ti, titkos hatalmak az alantas módszereitekkel. Ti, akik elveszitez, ami sosem volt tiétek. Ti, akik mindörökre eladtátok a meg sem születettek talpalatnyi földjét.

– Csak meg ne lássák! Csak meg ne tudják! – Ezek volnának a világ teljhatalmú urainak és mágnásainak szavai?

– Az isten szerelmére, nehogy kirobbanjon a Coca-Cola-ügy!

– Nehogy kiszivároqjon a Rák Paktum a vénusziakkal!

– Nem derülhet ki a Zöld Paktum sem!

– Az Orgazmushalál szigorúan titkos!

– *De a kemencék tüze a legtítkosabb!*

Idehallgassatok: mindannyiotokhoz szólok kivétel nélkül. Mindenki teregesse ki a kártyáit! Tessék mindent visszafizetni! Ismétlem: tessék mindent visszafizetni és visszarendezni! Hogy mindenki látva lásson. A Times Square-en. A Piccadillyn.

– Túl korai. Még kell idő. – Mihez? A még több hazugsághoz? Túl korai? De kiknek? Ezennel kijelentem: e szavak egyáltalán nem koraiak. E szavak-

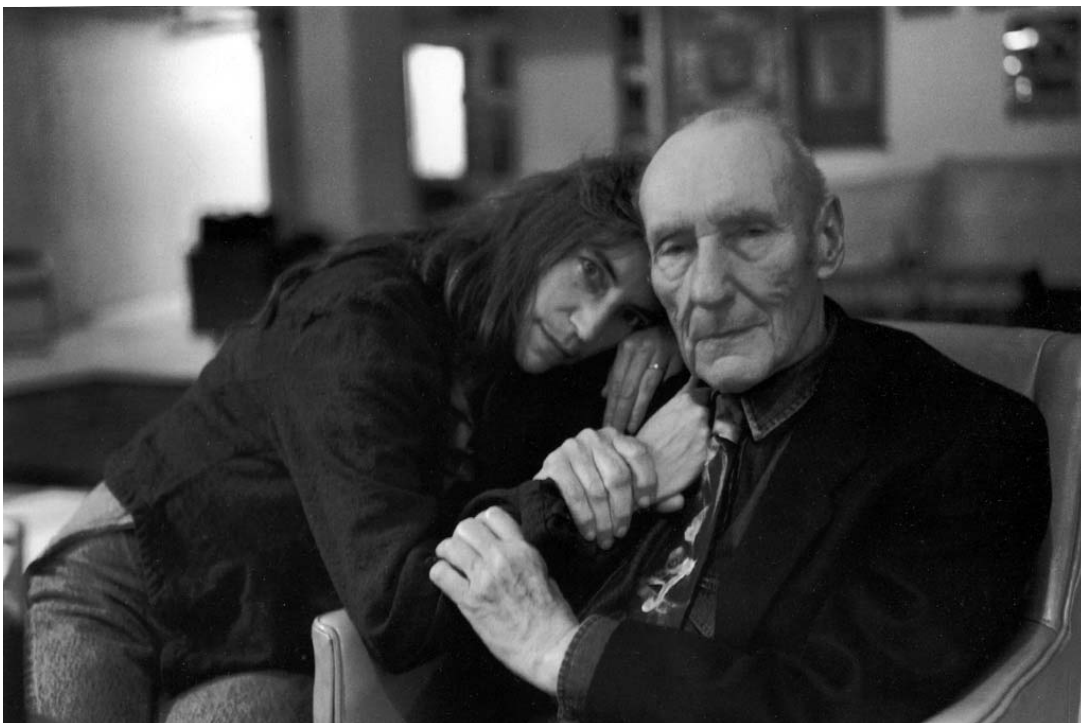
kal már elkéstünk. Ezek az utolsó pillanatok. A legutolsó.

– Titoktartás. Igazgatótanács. Vezetőség. Beavattottak. – Ezek volnának a világ pöffeszkedő urainak és mágnásainak szavai? Nem, ezek a hazugok, gyávák, árulók, hitszegők szavai. Azoké a gazembereké, akik további hazugságaikkal időt akarnak nyerni. Azoké a gyáva alakoké, akik rettegnek megvallani az igazságot a „birkáknak”, a „tökfejeknek”, az „emberállatoknak”. Azoké az árulóké, akik együttműködnek a Rovaremberekkel és a Növényemberekkel. Bárkikkel, akik testet és szart kínálnak mindörökké. Eladtátok a gyermekeinket. Eladtátok a meg sem születettek talpalatnyi földjét. Minden lelkek elárulói. Halljátok hát Haszan-i Szabbah figyelmeztetését, miközben alantas módszereitekkel kiárusítjátok a meg sem születetteket.

Mi kényszerített mindenkit az időbe? A testbe? A szarba? Megmondom! A szó. *Az Ige*. Az ellenséges és idegen Ige mindenkit bebörtönöz az időbe. A testbe. A szarba. Rabok, szökjetez! Az égbolt nyitva áll. Haszan-i Szabbah mindörökre eltörlí az Igét. Minden szót és minden nyelvet eltörlünk. Még Haszan-i Szabbah szavait is megsemmisítjük. Nézzetez fel az égre, és látva lássátok Brion Gysin és Haszan-i Szabbah néma írásjeleit, amint előtűnnek New York felett.

(Részlet a *Nova Expressz* című kötetből)

Tornai Szabolcs fordításai

Patti és Bill 1996-ban (Allen Ginsberg felvétele)

DVORSZKY HEDVIG
**Somogyi Győző grafikus-
 és festőművészről**

Somogy Győző egész személyiségét körülengi valami XXI. századi anakronizmus. Mi, akik régóta ismerjük őt, megszoktuk például az egyéni öltözetét, de tagadhatatlan, hogy tükröződött némi meglepetés a magyar állam vezetőinek arcán az idei Kossuth-díj parlamentbeli átadásakor, amikor Győző megállott és csendesen kezét fogott díszes ünneplőruhájában velük, amely egy fehér paraszt-ingre rávett, fémgombos bársonyzekéből, lábra simuló csizmából és oldalvást vetett, elmaradhatatlan tarisznyájából állott. A szép szál, vékony termetű, magas, szemüveges férfi megjelenése önmagában is kifejezi nézeteit és állásfoglalását a mai világról. Most ez, úgy tűnt, egybeillett a hetvenedik életévét betöltött művész és az adományozók szándékaival, habár már korábban is számos alkalommal elismerték művészi munkásságát. Az Ernst Múzeumban rendezett kiállításának katalógusában a következőket írtam róla: „Az elismerések részben a művészi és emberi különlegességnek szólnak, részben kifejezik azt a szorongó érzést, amely a kivételes képességek láttán időről időre felmerül a mindenkori méltatók körében: eléggé befogadtuk-e a szépség, a hagyományörzés, az emberi méltóság és a prófétai üzenet lényegét?” Remélem, most már több mindent megértettünk Somogyi Győző tudatosan kiformált művészetéből és életpéldájából. Immár évtizedek óta él a Balaton-felvidéki Salföldön, a sima-gömbölyűvé csiszolt kövekről híres magaslati faluban, amelyet fokozatosan meghódított a régi parasztházak külső és belső értékeinek újraterejtésével, otthonának légkörével, állatainak gondozásával, a saját maga által rajzolt salföldi újságjával, a Káli-medencéről készített hatalmas, egyedi rajzolatú képes térképével, meg a huszár becsületet és magatartást gyakorló, a lovas huszárokkal közös országjárásaival; és nem utolsósorban a festményeivel, amelyekkel már meghódította az egész országot, tán a világot is...

A mátyásföldi tisztviselő családba 1942-ben született fiú alaposan megedződött a német, majd orosz katonaság-dúlta fővárosban, később pedig a lakó-

telepre üzetésből adódó, keménylegényes kamaszkor viszontagságaiban vagy a tanulás melletti, kétkézi munkahelyeken: a nyári vasútépítői munkáktól kezdve a nyomdászatot át a tejcarnoki árukihordásig. Tehetsége és benső elkötelezettsége végül mégiscsak elvezette a művészeti és teológiai tanulmányokig. Egész élete őszinte véleményformálás jegyében zajlott, és zajlik ma is, amikor a köztestületté alakult Magyar Művészeti Akadémia meghatározó személyiségévé vált. Fanyar kritikával, de az alanyai iránti bensőséges megértéssel rengeteget rajzolt. Naplót írt, utazott, papnövendékként küzdött az egyház modernebb, realisabb nézeteiért, majd papi tevékenysége alóli 1975-ös felmentése után belekerült a hetvenes évek belvárosi avantgárd művészköréibe. De azért megmaradt afféle földalatti evangéliumhirdetőnek, miközben felfedezték rajzkészségét, és a költő Nagy László az ÉS-ben rajzai közlésével szinte beemelte őt a kulturális köztudatba. 1972–78 között felfedezte a színes nyomtatást, majd megtalálta a tojástempera festéshez szükséges drága eszközeit is, elfogadva néhány festőbarátjának tanításait, és attól kezdve változatos témáinak egyre árnyaltabb kifejezése érdekében kimódolta a világos – sárga, kék, vörös és fehér – színek tobzódása mellett egyéni stílusát is. Rengeteg alkotása közül kezdetben a háborús élményeket, katonákat és a városszéli embereket megfogalmazó grafikai voltak a legismertebbek. Majd egyre jobban áradtak a színes falu- és városképei, tájképei, később utazásai során a görög-bizánci és az európai kultúrhelyek látványélményeit sajátos módon feldolgozó képei. Mindeközben vallásos témáinak pazar sokasága szokatlan közvetlenséggel robban be a magyar piktúrába. Somogyi Győző a leghatározottabban vállalja a hit erejének tanító-példázatait, gyakran a portrék, csoportképek közvetlen személyességén keresztül is. Az ő képi evangelizációja egyszerre meggyőző és meghökkenítő. A manapság már-már lejáratott kifejezésként használt szakrális festészetnek ő egyedülállóan hiteles képviselője, akkor is, ha éppen szárnyas oltárt fest, hegyormot, a magyar szentek sorozatát vagy a magyar történelmi arcképcsarnokot.

Somogyi Győző művészetéből a tiszta forrás vize fakad, amelyre minél gyötröttebbek vagyunk, annál inkább szomjazunk, hiszen képei épphogy a teljességet idézik meg, sőt, ő megfesti a vágyainkat, a reményeinket, sőt, tán még a hitünket is.

Esélyek és támogatás

Kedves Gyula történész, az 1848–49-es szabadságharc hadtörténetének kutatója 2001-ben, amikor felvetődött a segesvári–fehéregyházi csatát korszerű eszközökkel történő vizsgálata, a Hadtörténeti Múzeum igazgatóhelyetteseként részt vett a tervezett munkálatok előkészítésében.

– *Kik kezdeményezték az ezredfordulón és milyen indokokkal a csatátér átvizsgálását? Milyen intézmények vettek volna részt benne?*

A jeles Petőfi-kutató, Kerényi Ferenc – sajnos már nem él – keresett meg azzal a tervvel, hogy a mára rendelkezésünkre álló modern kutatási eszközök segítségével érdemes volna átvizsgálni az 1849. július 31-i fehéregyházi ütközet helyszínét. Több tudományos intézet, így az MTA Irodalomtudományi Intézete, valamint a Petőfi Irodalmi Múzeum együttműködéséről volt szó, az én feladatom a hadtörténeti szakmai háttér biztosítása lett volna. A kutatás anyagi támogatásában a honvédségre, illetve a Honvédelmi Minisztériumra számítottunk.

– *Milyen román partnerintézményekkel léptek kapcsolatba? Hogyan viszonyult a román fél a magyar tervekhez?*

– Igen jó munkakapcsolatokat építettünk ki akkorra a bukaresti Hadtörténelmi Múzeummal, amelyek a rendszeres cserekiállítások

kat kiegészítendő felvetettük az együttműködés további lehetőségeit. Két témát javasoltunk: az egyik az aradi erőd feltárása lett volna, amelyet a román fél azzal hárított el, hogy az erőd katonai objektum, tehát ilyen kutatásokra egyelőre nincs mód. Ha Arad városának birtokába kerül az erőd, akkor a kérdésre vissza lehet térni. Ez azonban a mai napig nem történt meg. Másodikként a segesvári–fehéregyházi csatátér vizsgálatát javasoltuk. A román kollégák a szakmai együttműködést azonnal ajánlották, de azt is jelezték, hogy a munkálatok finanszírozását a magyar féltől várják.

– *Min bukott el a tervezett kutatás?*

– Kerényi Ferenc koordinálta a tervezett munka előkészítését, és ő kapta meg 2003-ban a Magyar Honvédelmi Minisztériumnak az anyagi támogatás elutasítását tartalmazó hivatalos válaszát. A honvédelmi miniszter akkor Juhász Ferenc volt. Így ez az ígéretes, de költségeit tekintve drága program, amelyhez, mint említettem, sikerült a román fél eszmei támogatását is megszerezni, szponzorálás hiányában elakadt.

– *Mit tud arról, milyen állapotban van az egykori ütközet helyszíne, mennyire bolygatták meg a tájat?*

– Ebből a szempontból nagyon rossz a helyzet, a táj jelentős mértékben átalakult. Az autópálya építése ugyan még nem kezdődött el, viszont igen sok kisipari beruházásra került sor, és a terület

nagy részén szinte az ütközet másnapjától kezdve folyamatos mezőgazdasági művelés folyt és folyik.

– *Önök felvették a kapcsolatot az Eötvös Loránd Geofizikai Intézettel. Milyen új eszközök segítettek volna a munkát?*

– Az intézet szakembereivel kitűnő, újonnan kifejlesztett eszközök felhasználásáról, talajradaros-magnetométeres vizsgálatról tárgyaltunk, de tisztában voltunk a vizsgálat korlátaival is. Petőfit ott kell keresnünk az egykori csatátéren, de mintha tűt keresnénk a szénakazalban. (Az ütközetben egyébként több mint ötszázan estek el.) A talajradaros vizsgálatok nagyobb objektumok, pl. egy romos épület maradványainak felkutatására eredményesen használhatók, de magányos sírokat, még olyanokat is, amelyekben öt-hat elesett katona nyugszik, szinte lehetetlen megtalálni. A már erősen elpusztult csontok igen apró jeleket adnak, és az elmúlt több mint másfél száz év során a földbe került fémtárgyak (használati eszközök, szerszámok, fémhulladék) pedig zavarokat okoznak. És bár a mezőgazdasági munkák során csak 30–40 centiméteres mélységig forgatják meg a talajt, ez a megbolygatott réteg erősen leárnyékol és megzavarja a technikai eszközöket.

A költő halálhelyére és lehetséges nyughelyére vonatkozóan több és egymásnak ellentmondó feltételezést ismerünk. Vannak elsődlegesen és másodlagosan megvizsgálendő helyszínek. Többfelé kel-

Márciusi számunkban *Hol halt meg Petőfi? Nézetek lehetséges sírhelyéről és egy plágium háttere* címmel interjút közzeltünk Kovács László régésszel. Hermann Róbert és Kedves Gyula, az 1848–49-es szabadságharc történetének kutatói az ott felvetett kérdésekhez fűzik hozzá a maguk véleményét.

lene kutatni, az út menti területeket mindenképpen át kellene vizsgálni, ami rendkívül idő- és költségigényes munka, a siker pedig az előbb elmondottak alapján igen csak kétséges.

– *Mégis, milyen eredményeket vártak ezektől a tervezett és Önök által is támogatott vizsgálatoktól? Sor került-e már hasonló csatahelyszín-feltárásokra?*

– Nekünk is volt egy hadszíntér-kutatásokra szakosodott osztályunk, kiképzett szakemberekkel, amely Négyesi Lajos alezredes irányításával komoly szakmai eredményeket tudott felmutatni. Véleményüket kikértük a szóban forgó tervről is. Sajnos azóta ez az osztály megszűnt. Huszadik századi, pl. második világháborús feltárások esetében azonban könnyebb dolguk van a kutatóknak, egyrészt sokkal rövidebb idő telt el a kérdéses események óta, másrészt sokat segítenek a földbe került katonai felszerelés fémből készült darabjai, fegyvermaradványok, alkatrészek.

A segesvári–fehéregyházi kutatásokkal kapcsolatban azt illetően, hogy a költő maradványai előkerülhetnek-e, a szakma kezdettől fogva kétségeit fejezte ki. Mégis támogattuk a csatatér feltárására vonatkozó tervet, ugyanis a helyszín átvizsgálásával magának az ütközetnek a lefolyására vonatkozóan gazdagodhatnánk sok, a tudomány számára fontos adattal, s mellette egy ilyen terepmunkával gyakorlati tapasztalatra is bőven tehetnénk szert. Vagyis nem volna kidobott pénz ennek az akkor meghíúsult tervnek a megvalósítása ma sem. Sőt, had legyenek egy kicsit elfoglalt a saját szakmám, a hadtörténelem iránt, maguk ezek a várható tudomá-

nyos eredmények önmagukban is indokolhatnának egy ilyen csatahelyszín-kutatást.

– *A nagyközönség azonban Petőfit várja...*

– Valóban, a közönség figyelmét a költő megtalálásának lehetősége kelti fel. És

az ilyen kutatásoknak ez a veszélye is. Mindenáron eredményt kell produkálni. És aki rövid időn belül biztos eredménnyel kecsegtet, az a figyelem homlokterébe kerül.

– *A Corvina Kiadónál a múlt év őszén megjelent a Petőfi halála. Fehéregyháza, 1849. július 31. című kötet, amelynek szerzője, Szűcs Gábor azt állítja, sikerült meghatározni*

azt a helyet, ahol a költő elesett, illetve ahol

valószínűleg el is temették. Arra most ne térjünk ki, hogy ő az erdélyi származású Papp Kálmán kutató feltételezéseit közölte a saját neve alatt, s amely hipotézis ugyancsak több kételyt vet föl. Megkereste-e Szűcs Gábor a Hadtörténeti Múzeumot?

– A kérdéskörben tájékozott fiatalember a Petőfi Társaság tagjaként, félig-meddig a Társaság megbízásából személy szerint engem keresett meg azután, hogy megjelent Ratzky Ritával közösen írt könyvünk, *A csatateretek Petőfije* 2009-ben, s azt kérdezte, nem lehetne-e felújítani az annak idején Kerényi Ferenc

által kezdeményezett kutatást. Dehogynem, mondtam, csak az anyagi háttérrel kellene biztosítani, mivel állami forrásokra a gazdasági válság idején (ha korábban sem kaptunk) nem számíthatunk. És az sem biztos, hogy a román fél részéről ugyanazzal a nyitottsággal és fogadókészséggel találkozunk, mint a 2000-es évek elején, vagyis újabb köröket kell futnunk, de próbáljuk meg. Amikor legutóbb, még a múlt év őszén, könyvének megjelenése után megkeresett, említette, hogy akadna egy szponzor, aki akár millió és nagyságrendű összeggel is támogatna egy ilyen kutatást.

– *Szűcs Gábor a sajtónak többször nyilatkozott arról, a kötetben is leírta, hogy másfél millió forint elegendő volna a Petőfi földi maradványainak megtalálásához.*

– Ekkora összeg legfeljebb egy előzetes műszeres felderítéshez lenne elég. A kutatáshoz szükséges műszerek használatának óradíja igen magas. A Geofizikai Intézet szakemberei megbeszéléseinken azt kérték tőlünk, lokalizáljuk a bevizsgálendő területet, mert a menekülés útvonalán kilométer hosszan és száz-kétszáz méteres széles sávban a költségeket és a szükséges időt tekintve is szinte irreális elképzelés a feltárás. Említettem, a sírhelyre vonatkozóan több hipotézis létezik, egyértelműen egyik sem bizonyítható. És a

helyszínen nemcsak műszeres vizsgálatról van szó, hanem arról is, hogy ahol a műszer jelez, ott, a sírnak vélt helyeken mindenhol le kell ásni. És a műszer sok olyan helyen fog jelezni, amelyeknek közül nincs az ütközethez. Tehát több tízmilliós nagyságrendű összegről van szó, pontosabban ma nincs ember, aki megbecsülheti egy ilyen kutatás költségeit. Nem egy egyhetes munkára kell számítani, hanem inkább hetekig tartó szisztematikus feltárássra.

– *A szponzor pedig gyors és látványos eredményt szeretne, ugyanúgy, ahogy a közvélemény. Biztos eredményt nem ígérő kutatásba nem szívesen fektet senki pénzt.*

– Így van, és a szponzorokat nem vezethetjük félre. Szücs

Gábornak legutóbb azt javasoltam, ülünk le a kutatás lehetséges támogatójával, és beszéljük meg vele azt, hogy mire számíthatunk. Mert nem mondhatjuk azt neki, hogy nem hiába áldozza fel a pénzét, mert megdicsőül, mert az ő nevéhez fog fűződni Petőfi megtalálása. Azt is javasoltam, próbálkozzunk előbb egy analóg kutatással. A 15. aradi vértanúként számon tartott, 1849. október 25-án kivégzett Kazinczy Lajos ezredes, hadosztályparancsnok – egyébként a nyelvújító Kazinczy Ferenc legkisebb fia – még ma is jeltelen helyen nyugszik valahol az aradi vár északkeleti kapuja melletti sáncban. Az ő maradványainak feltárássára tízszer vagy inkább százszor nagyobb az esély, mint

Petőfiére. A sánc valóban bolygatatlan, és a helyszín viszonylag szűk területre lokalizálható. Ha őt megtaláljuk, az biztató kezdet lehet a segesvári–fehéregyházi kutatásokhoz is. Ha viszont nem járunk eredménnyel az aradi sáncnál, akkor a szponzornak legfeljebb csak annyit ígérhetünk, hogy felmérjük a fehéregyházi ütközet helyszínét, tudományos kutatásokat folytatunk az ütközet lefolyására vonatkozóan, s e munkálatok „melléktermékeként” esetleg megtalálhatjuk a költő maradványait. Ez a javaslatom Szücs Gábornak nem tetszett, s ő azóta nem is jelentkezett nálam. Természetesen nem ezt a kötetet vártam tőle.

Rosonczy Ildikó

HERMANN RÓBERT
**A segesvári (fehéregyházi)
 ütközet és Petőfi halála**
 – a kutatás kérdőjelei

A magyar szabadságharc egyike a magyar történelem legjobban dokumentált eseményeinek. Nem csupán óriási iratanyag maradt fenn erről a korszakról (a magyar központi kormányzervek iratanyaga önmagában nagyobb, mint az 1526-ig terjedő öt évszázad teljes okleveles anyaga), hanem rengeteg napló, visszaemlékezés is maradt az utókorra. Ezek eloszlása meglehetősen egyenetlen. Vannak jól dokumentált események, amelyekről a hivatalos iratok mellett tucatnyi visszaemlékezés számol be; s vannak olyanok, ahol kínkeservezen lehet egy-egy szemtanúi beszámolót találni.

A szabadságharc csatáinak, különösen az 1849. nyári hadjárat összecsapásainak esetében magyar oldalról a legritkább esetben maradt fenn hadijelentés (s gyakran abban sincs sok köszönet, ha rendelkezésünkre áll ilyen irat); ezért a kutatás jobbra a szemtanúk – általában nem kortársi – beszámolóira van utalva. Egy ütközet vagy csata történetének megírásánál ugyanis nemigen lehet csupán az egyik résztvevő fél még oly alapos dokumentációjára támaszkodni, azaz, hiába áll rendelkezésünkre egy összecsapásról több ellenséges hadijelentés, egyáltalán nem biztos, hogy ezek alapján pontos képet tudunk rajzolni a magyar oldalon harcoló csapatok ténykedéséről.

A magyar negyvennyolcas emlékirat-irodalomnak ez az egyenetlensége különösen megmutatkozik a tévesen segesvárinak nevezett, valójában inkább fehéregyházi ütközet történeténél. Annak ellenére, hogy az ütközetben magyar részről mintegy 3300 fő, a teljes erdélyi hadsereg 7–8%-a vett részt, erről az egyetlen összecsapásról több visszaemlékezést ismerünk, mint az erdélyi nyári hadjárat összes többi harci cselekményéről együttvéve.

A fehéregyházi ütközet egyike volt az erdélyi hadjárat azon összecsapásainak, amelyekben a magyar hadsereg megkísérelte feltartóztatni az országgrészt elárastató orosz intervenciós erők előnyomulását. József Bem tábornok, az erdélyi hadsereg parancsnoka szellemes haditervet dolgozott ki. Ennek értelmében a Dobay József ezredes kőhalomi különítményének, Kemény Farkas ezredes kolozsvári csapatainak és a

Bem által vezetett csapatoknak három oldalról kellett volna megtámadniuk Lüders orosz gyalogsági tábornok csapatait Segesvárnál. Csakhogy Dobayt időközben, július 30-án megverték az oroszok, Kemény csak augusztus 1–2-re ígérte megérkezését. Bem így kb. 3100–3300 emberrel támadta meg Lüders háromszoros, tüzérségét tekintve kétszeres túlerőben lévő csapatait. Lüderst először annyira meglepte a támadás, hogy azt hitte, Bem van túlerőben. Hozzáteendő, hogy az ütközet kezdetén erői egy részét a marosvásárhelyi úton állította fel, mert onnan várta a fő támadást. Ezzel – akaratán kívül – Bemet is „megtévesztette”, hiszen így a lengyel tábornokkal szemben nem állt fel olyan nyomasztó túlerő, mint amilyennel Lüders ténylegesen rendelkezett. Amikor Lüders rájött, hogy Marosvásárhely felől nem várható támadás, seregével szinte elsöpörte maga elől a hősiessen védekező honvédeket. Az ütközet elején halálosan megsebesült, majd néhány óra múlva meghalt Szkarjatyin vezérőrnagy, az oroszok vezérkari főnöke. Szkarjatyin népszerű volt a legénység körében, ezért a magyar csapatok üldözését végző (a magyar huszársággal szemben négyszeres túlerőben lévő) kozákok és lengyel dzsidások kíméletlenül lemészárolták a futók jelentős részét. A magyar csapatok vesztesége közel 1000 főre rúgott halottakban, sebesültekben és foglyokban.

A veszteség ugyan elérte a bevetett erők 30 %-át, azonban ez nem állt példa nélkül az erdélyi hadjárat történetében: Bem 1849. február 4-én Vizaknánál, augusztus 6-án Nagyszebennél és Nagycsúrnél nagyjából ekkora (vagy talán még nagyobb) veszteségeket szenvedett; ennek ellenére a vízaknai vereség még úgy ahogy benne van a történeti köztudatban (főleg Petőfi *Négy nap dörgött az ágyú...* című verse miatt); az erdélyi hadjárat végét jelentő nagyszeben-nagycsúri vereségről azonban még az érdeklődők is alig hallottak.

„Más körülménynek kellett tehát közrejátszania, hogy valódi fontosságát túlhaladó hírességre verődjék a segesvári ütközet” – írta az összecsapást feldolgozó tanulmányában Gyalókay Jenő hadtörténész. „Ez a körülmény csakis Petőfi titokzatosnak látszó eltűnése és halála volt. Ha ő túléli július 31-ét, akkor az irodalom és a mendemonda éppen olyan keveset foglalkoznék ezzel a harccal, akárcsak a többi erdélyi csatavesztéssel.”

Első olvasásra ugyan keménynek látszó, szinte kegyelet nélküli szavak ezek, katonai szakmai szempontból azonban Gyalókaynak kétségkívül igaza van.

A visszaemlékezések többsége alig használható az ütközet történetének rekonstruálásához; de (tekintettel arra, hogy Petőfi a fehéregyházi ütközetben részt vevő csapatok körében korántsem örvendett akkora ismertségnek, mint manapság hajlamosak vagyunk hinni), Petőfi eltűnése/halála körülményeinek rekonstruálásához sem. Ennek az igen gazdag irodalomnak az első kritikai megrostálását Ferenczi Zoltán, Petőfi első monográfusa végezte el. (Ferenczi Zoltán: *Petőfi eltűnésének irodalma*. Petőfi Könyvtár XXIV. füzet. Bp., 1910.) Ugyanakkor a költőről írott monográfiájában az addig felgyűlt anyag ellenére tévesen rekonstruálta a költő menekülésének útvonalát, s így elestének körülményeit és helyét is. (Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza*. Bp., 1896. III. k.)

A következő megrostálásra és rekonstrukciós kísérletre fél évszázadot kellett várni. Dienes András *Petőfi a szabadságharcban* című monográfiájában – amelynek nagyobbik része a költő utolsó napját próbálja meg rekonstruálni – egyrészt „kiszórta” a teljesen hiteltelen, hatásvadász visszaemlékezéseket, majd Gustav von Heydte cs. kir. őrnagy 1854. évi jelentése, 1877. évi visszaemlékezése, Gyalóky Lajos honvédszázados 1887. évi visszaemlékezése, illetve Lengyel József orvos először 1860-ban napvilágot látott visszaemlékezése alapján felállított egy rekonstrukciós láncolatot arról, hogy hogyan menekült Petőfi Fehéregyházáról Héjjasfalva felé, hogyan próbálta őt az együttes menekülésre rábeszélni Gyalóky, hogyan látta őt menekülés közben Lengyel, s hogyan talált rá a holttestére Heydte.

A későbbi életrajzi irodalom lényegében átvette Dienes koncepcióját, annál is inkább, mert a monográfiája megjelenését követő évtizedekben olyan új forrás nem került elő, amely érdemben módosította, vagy megkérdőjelezte volna az általa írottakat. A merőben tudománytalan barguzini verzió virágzását megelőző időszakban Veszprémi Miklós írt egy kis kötetet *Hogyan halt meg Petőfi?* címmel, de kötetének tényanyaga alapvetően Dienesén alapult, s ő is az Ispánkút környékével azonosította a költő halálának helyszínét.

Noha Mezösi Károly irodalomtörténész már 1957-ben közzétett egy állítólagos szemtanúi beszámolót az ütközetről, Dienes ennek hitelességét joggal vonta kétségbe. Ugyanakkor Mezösi több helyen is megkérdőjelezte Lengyel József, illetve Heydte állításait, felhívta a figyelmet az eltérő időpontban megjelent közleményeik közötti különbségekre, s úgy vélte, hogy Dienes és a Petőfi halálának körül-

ményeit vizsgáló akadémiai munkaközösség „nem feltétlenül hiteles források alapján” fogalmazta meg a maga álláspontját, s így az csupán feltevés lehet.

De vannak-e egyáltalán hiteles források? Minden eseményrekonstrukció örök problémája ez a kérdés. Tudjuk, hogy az idő múlásával az emberi emlékezet egyre gyengül, egyes tényezők elhalványulnak, mások élénkebb színnel jelennek meg a memóriánkban. A fehéregyházi ütközetben résztvevők s azt túlélők csupán kis része ismerte személyesen Petőfit, s még ha ismerték is, egy fejvesztett meneküléssel végződő összecsapásban nem biztos, hogy valóban őt látták. Sokkal inkább elképzelhető, hogy őt *vélték* látni – évekkal vagy évtizedekkel az események után, akkor, amikor a hazai sajtó tele volt a költő haláláról szóló cikkekkkel, s amikor az arcképe minden, a szabadságharcról szóló kiadványban szerepelt. No, és az ilyen emlékezések nem hermetikusan elzártságban keletkeznek: a szerzők olvassák egymás műveit, s gyakran efféle kisegítő eszközöket használva támogatják meg a maguk emlékezetét is.

Mindezeket a kérdéseket és problémákat Dienesel, illetve az ő koronatanúival kapcsolatban is fel kell vetnünk. Az első probléma az, hogy valamennyi „koronatanú” viszonylag későn (Heydte közel őt, majd huszonnyolc, Lengyel tizenegy, Gyalóky harmincnyolc évvel az ütközet után) írta meg a maga verzióját. Dienes ezeket egyéb forrásokkal is megtámogatta (különös tekintettel Haller József rekonstrukcióira), de ettől még maradtak elvarratlan szálak a rekonstrukcióban, más esetekben pedig Dienes nem figyelt fel a szemtanúk állításait alapvetően megkérdőjelező információkra.

A csatater vizsgálatát végző Gustav Heydte őrnagy 1854-ben, tehát az események után öt évvel írt Jacob Parrot altábornagy, a magyarországi cs. kir. Katonai és Polgári Kormányzóság adlátásának felszólítására hivatalos jelentést arról, hogy az általa a szökőkútnál látott holttest bizonyára Petőfié volt. 1863-ban megjelent névtelen emlékiratában viszont arról írt, hogy a költő valószínűleg a környékbeli mocsarak valamelyikében lelta halálát.

Heydte jelentésével kapcsolatban kételyekre ad okot az is, hogy az az irat, amelyről azt állítja, hogy a holttest mellett találta, bizonyosan nem került 1849. július 31-én, de még másnap sem az orosz fővezérség kezére (ha egyáltalán létezett). Ez ugyanis Kemény Farkas ezredes jelentése lett volna arról, hogy csapataival csak augusztus 1-jén vagy 2-án

érkezik Marosvásárhelyre, s mellette lett volna Kemény csapatainak létszámkimutatása is. A jelentés azért lett volna fontos Lüders számára, mert egy ép és felé közeledő magyar csoportosításról közölt volna részletes adatokat. Ha ez az irat aznap vagy másnap Lüders kezébe kerül, akkor csapataival nem Székelykeresztúr, hanem egyenesen Marosvásárhely felé vonul. Mivel nem ezt tette, Bemnek sikerült egyesülnie Kemény Farkas és Damaszkín György csapataival, s egy villámgyors menettel Lüders háta mögött elérnie és újra bevennie Nagyszeben.

Heydte 1877. évi visszaemlékezése szerint a holttest mellett lett volna Stein Miksa ezredesnek a gyulafehérvári magyar ostromseregről készített létszámkimutatása is. Ha ez így lett volna, az megint csak arra indítja Lüderst, hogy Nagyszeben védelmére siessen. Az orosz források szerint azonban az első hírek Lüders főhadiszállására csak augusztus 2-án érkeztek arról, hogy Bem egyesült Kemény Farkas seregével.

Az ütközetről a cs. kir. hadügyminisztériumnak hivatalos jelentést író Franz Dorsner ezredes csupán egyetlen olyan iratot említ, amelyet „egy megölt felkelő tisztnél” találtak: ez Bem július 29-én Stein Miksa ezredeshez intézett utasítása volt, amelyben megparancsolta, hogy támadja meg az oroszok által megszállt Nagyszeben.

Dienes viszont a Dorsner 1849. augusztus 1-jei jelentésében, Heydte 1854. évi jelentésében, illetve 1877-es visszaemlékezésében szereplő három irat mindegyikét az általa Petőfivel azonosított elesett tiszt mellé „helyezi”, ami egyrészt igazolhatatlan, másrészt nem is felel meg a tényeknek.

Aligha hihető, hogy Heydte eltitkolta volna az iratokat, azaz Kemény jelenését, illetve a két létszámkimutatást. Ha viszont – ami valószínűbb – egy ilyen fontos mozzanatra rosszul emlékezett (számára ugyanis az iratok tartalma volt a fontos, nem a halott kiléte), akkor mi a biztosíték arra, hogy a holttestről adott leírása pontos? (Egyéként az 1854. és 1877. évi szövegben éppen a halott személyleírása tekintetében is vannak nem jelentéktelen eltérések, amint erre Mezősi Károly is utalt.)

A Heydte által (állítólag) látott halott egyébként nem csak Petőfi, sőt, szerintem legkevésbé Petőfi lehetett. Ha hivatalos iratok és kitüntetések voltak mellette, akkor az illető kétségkívül Bem közvetlen környezetéhez, vezérkarához tartozhatott. Petőfi azonban – amióta Berecken csatlakozott Bemhez – lényegében beosztás nélkül volt, Bem még azt is megtiltotta neki, hogy

kövesse a Marosvásárhelyről támadásra induló sereget. (Honvédtiszti egyenruhája sem volt, Marosvásárhelyen ugyan rendelt egyet, de Egressy Gábort kérte meg, hogy fizesse ki, és vigye utána.) Az ütközetben szintén szemlélőként vett részt. Az ütközetben elesett honvédtisztek bármelyike inkább lehetett a halott, mint Petőfi. Bem környezetében egyébként volt egy olyan tiszt, aki a visszaemlékezések többsége szerint szintén a fehéregyházi ütközetben esett el, ez pedig Bem titkára, az erdélyi szász Anton Kurz.

A magyar szakirodalomban ugyan Czetz János nyomán az az adat rögzült, hogy Kurz az 1849. augusztus 6-i nagyszeben–nagycsúri ütközetben esett el, Czetz azonban nem volt részese a nyári hadjáratnak, s adatai ennek eseményeivel kapcsolatban gyakran tévesek, mint ezt Gyalóky Jenő is megállapította. A Bem által a segesvári ütközet előtt Damaszkín György ezredeshez küldött Egressy Gábor naplószerű emlékirata szerint Kurz Segesvárnál esett el. Szintén Segesvárt ír Lőrincz József (Pap Lajos alezredes nyomán), egy névtelen szemtanú és Gamerra Gusztáv báró is. Jakab Elek szerint Czetz az 1849. július 10-én (Jakab szerint 1849 februárjában) Besztercénél – állítólag a helyi szász lakosok valamelyike által lelőtt – Lukinics József századossal tévesztette össze Kurzot; Czetz szerint ugyanis Kurzot a nagyszebeni szászok valamelyike lőtte le. Szintén Segesvárra teszi Kurz elestét az akkor Marosvásárhelyt szolgáló Pünkösti Gergely emlékirata. Pünkösti éppen azért került Segesvár után Bem törzséhez, mert a tábornoknak nem volt elég vezérkari tisztje. Ugyancsak Segesvárt ír Bisztray Károly honvéd, aki pedig a nagyszebeni ütközetben is ott volt. Meg kell jegyeznem, hogy a nagyszeben–nagycsúri ütközetben résztvevők közül a többség nem említi Kurz ottani elestét. Haller József egy, 1887. január 14-én Gyalóky Lajoshoz írott levelében hivatkozik egy székelykeresztúri, Nagy Sándor nevű Mátyás-huszárra, aki látta elesni Nagyszebennél Kurzot. A legszórakoztatóbb e szempontból Kovács Endre 1954-ben megjelent Bem-monográfiája, amelyben Kurz előbb a segesvári, majd a nagyszeben–nagycsúri ütközetben is elesik. Szintén Kurz segesvári elestét említi Heinrich Müller, 1849-ben a segesvári gimnázium 19 éves tanulója a Kőhalomszék történetéről szóló, személyes emlékeit is megörökítő munkájában. Miután a fehéregyházi és a nagyszeben–nagycsúri ütközet közötti időszakból Bemnek csupán egyetlen, 1849. augusztus 3-án Medgyesen a hadügyminisztériumhoz intézett, magyar nyelvű kíséző-

irata ismert, s ez nem Kurz kézírása, a kérdés egyelőre eldönthetetlen.

Dienes kutatásainak revíziójára Papp Kálmán nyugdíjas műszerész vállalkozott, s nem egy ponton ki is kezdte Dienes rekonstrukcióját, amint erre Kovács László is utal az interjújában. Megkérdőjelezte – szerintem joggal –, hogy a Heydte 1854. évi jelentésében szereplő „szökőkút” azonos lenne az Ispánkúttal. Jómagam még ismertem Papp Kálmánt, valamikor 1989-1990 környékén személyesen is találkoztunk, s miután arról volt szó, hogy egy alapítvány kiadná a kéziratát, az alapítvány képviselőjének kérésére magam is átolvastam és izgalmasnak találtam azt. Ám akkor is, és ma is úgy érzem, hogy Papp Kálmánnak sem sikerült megnyugtatóan tisztázni Petőfi halálának helyszínét, s az ő állításaival – illetve az ő „nyomdokaiban” járó (vulgo: kéziratát kivonatolva plagizáló) Szűcs Gáborral – ellentétben úgy vélem, hogy Kurka Mihály (tévesen Szkurka János) közhuszár visszaemlékezése sok mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy ennek alapján próbáljuk meg tisztázni a költő utolsó perceinek történetét és elestének helyszínét. Kurka emlékezése szerint az ütközetből menekülő költő először az ő lovának kengyelcsíkjába kapaszkodott, majd miután nem bírta az iramot, eleresztette azt, beszaladt a kukoricásba, ahol két orosz lovas utolérte, s karddal végeztek vele.

Kurkának ez a vallomása Vajna Sándor huszárhadnagy hátrahagyott emlékiratában maradt fenn, s csak 1888-ban publikálták. Ellentétben azzal az állítással, hogy Kurka „a csatából menekülve adta hírül” a költő elestét, „nem napokkal később, nem hetekkel, hónapokkal azután”, a beszámolóról csak annyit állíthatunk bizonyosan, hogy Vajna 1887-ben történt elhunyt előtt keletkezett. 1896-ban Tury Gyula megtalálta a még élő Kurkát, aki azonban ekkor már azt állította, hogy nem látta elesni a költőt, s azt sem tudja, hogy a kukoricásba, vagy a híd felé futott-e. Korábbi „visszaemlékezését” kiegészítette azzal, hogy Petőfi már sebesült volt, amikor találkozott vele.

Kételyeinket tovább növelik az olyan állítások, mint hogy Kurka szerint ő maga súlyosan sebesült lován menekült volna Fehéregyházától a 40 kilométerre lévő Kőhalomig. Kurka Vajna-féle visszaemlékezése szerint ő maga először egy héttel az ütközet előtt Segesvárott látta Petőfit Bem irodájában, s ezért ismerte fel menekülés közben. Ez tényszerűen téves, hiszen Bem főhadiszállása a nyári hadjárat alkalmával soha nem volt Segesvárott. Ha az ütközetet meg-

előző tíz nap eseményeit nézzük, Bem július 22-én csapataival az Ojtozi-szoroon át betört Moldvába, s csak 25-én tért vissza Erdélybe. Július 25-én Berecken volt, innen Kézdivásárhelyre ment, majd Sepsiszentgyörgyön át 26-án érkezett Székelyudvarhelyre, 28-án pedig Marosvásárhelyre.

Kurka 1896-os beszámolója szerint a költőt korábban nem ismerte, s az csak akkor mutatkozott be neki, amikor menekülés közben csatlakozott hozzá. Mindenesetre mindkét változat tele van képtelenségekkel és ellentmondásokkal, így ezeket Dienes joggal minősítette háryánoskodásoknak, s így ha ezek alapján indulunk el, aligha jutunk megnyugtató eredményre.

Ezek után felmerül a kérdés, lehet-e bármit várni még a csatatér kutatásától. Jómagam e tekintetben igencsak szkeptikus vagyok. Először 1998-ban egy forgatócsoporttal, majd 1999-ben Kerényi Ferencsel együtt jártam a csatatéren, s már akkor komoly kétségeim voltak. Egyrészt, ha a költőt egyes sírba temették, az elmúlt 160 évben a sírja igen könnyen eltűnhetett a folyamatosan mezőgazdasági művelés alatt álló környéken. Fehéregyháza és Héjjasfalva között műút épült, ennek során is eltűnhettek egyes sírok. Ha tömegsírba temették, a több száz csontmaradvány egyenkénti azonosítása után lehetne csak megpróbálni egy DNS-vizsgálatok alapján történő azonosítást.

Elképzelhető, hogy ha a korábban tervezett földradaros átvizsgálás megtörtént volna (amelyet az akkor Juhász Ferenc által vezetett honvédelmi tárca végül takarékosági okokból nem volt hajlandó finanszírozni), előkerültek volna egyes sírok, s esetleg ezek között Petőfié is. De jómagam ennek egyelőre igen kevés esélyt adok. Próbálkozni lehet, de ne áltassuk magunkat azzal, hogy másfél millió forintnyi befektetéssel megtaláljuk a költő nyughelyét. Egy földradaros vizsgálatnak annyi értelme persze mindenképpen lenne, hogy esetleg előkerülhetnének a tömegsírok, illetve azok a sírok, amelyekben többen nyugszanak. (Így a Cionta-kerti tömegsír.) Ez kétségkívül fontos lenne, de ennek a költsége nem másfél, hanem több tízmillió forint.

Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert a kutatás ugyan mindig a siker reményében folyik, de lehet, hogy még a földradaros vizsgálat sem hozna a költő nyughelyével kapcsolatban eredményt. Annyi azonban bizonyos, hogy ha nem az igazság, hanem a siker bizonyossága érdekel bennünket, könnyen a barguzini csontváz-fetisiszták sorsára juthatunk.

VASADI PÉTER
Gyógyszer-vers

*...akarom mondani:
gyógy-szerver/s/, azaz
a fölépülés variánsa,
vagy gyógyvers-szer,
ez jobb, de elég;
olvassátok, feleim, egy
gyógycsepp-tinktúra
növény mártírjainak
neveit áhítattal, mert
összeverődött szózene
ez, íme: a közönséges
párlófű virágos hajtása,
az orvosi angyalgyökér,
a kínai csillagánizs
termése, benedekfű, a
keserű narancshéj, fahéj,
gódirc, cinadó, vereslőfű,
a bazsalikom, szurokfű,
kardamomum-termés, borsos-
mentalevél, a tárnicsgyökér,
a vidrafülevél /ki ne maradjon!/,
a bábakalácsgyökér, ezerjófű,
a kamilla-virágzat, kubéba-
-bors, a galangálgyökér,
mirha, manna, borsos-
mentalevél, szerecsendió,
ökörfarkkóró virágpártája,
a rozmarin levele, fehér
kurkuma s gyömbér törzs-
gyökere, zúzva, örölvé,
/áldva/, porítva mind, a
fekete föld növényi úr-
fölmutatása, bősége, nedve
kínálja a testnek új erejét,
lassú tüzét az emésztésnek,
ami szent dolog, csak nem
becsüljük eléggé /ezt sem/,
szürcsölnétek, feleim, óvatosan,
mert titkos ízek surrognak
e részegítő keverékben,
dörzsölnétek magatokra,
embervoltunkat borogassátok,
kenegessétek simogatással.*

Noha Vasadi Péter idén tölti be nyolcvanhatodik életévét, tekintete és mosolya irigylésre méltóan kortalan: egyszerre és szétválaszthatatlanul él benne a gyermek, a felnőtt és az idős ember. A legkomolyabb, legmélyebb dolgokról is úgy beszél, hogy jó kedélye kétségtelen jeleként időnként felnevet. Abból az alkalmából beszélgettem vele, hogy Kossuth-díjban részesült; erről azonban csak annyit mondott: tudja, hogy másképpen nem lehet, de a hivatalos ünnepeket nem neki találták ki. Úgyhogy a fő téma maradt a költészet és a misztérium, valamint új verseskötete, amely nemsokára kiadónk gondozásában jelenik meg *Világpor* címmel.

Villám és homály

– *Hogyan viszonyul nálad egymáshoz a vers és a próza?*

– Mint a legtöbb fontos kérdésre, erre sem tudom a pontos választ. Annyit tudok, hogy a verseim magukon viselik a versírás előtti életem, a katonaiskolai és a háborús események éveinek nyomain. Belőlem a versek robbanásszerűen törnek ki. Nem mindig felkavaróak e szövegek, de teljesen váratlanul azt érzem, hogy írnom kell, ilyenkor gyorsan előveszek papírt, írószert, és máris jegyzetek. Nem tudom az okát, hogy miért van így. Nekem ez olyan, mint valami katonai parancs. Életemben a parancsszerű dolgok rendkívül jelentősek, s azt hiszem, ez a jelenség szoros, már-már biológiai összefüggésben van korábbi életemmel. Teljesen mindegy, hol vagyok, mit csinállok, mert ha jön, mintegy fölmerül az idegen-lét parancsa, elnézést kell kérnem, és írnom kell.

– *Akkor akár most is előfordulhat, hogy hirtelen jegyzetelni fogsz?*

– Lehet, előre nem tudhatom. A lényeg, hogy a dolog bent van, legbelül. Baromi mélységben. És nekem mindig onnan kell kibá-

nyásznom. Valami különös beszélgetés ez, amely semmi más-hoz nem hasonlítható. Ám ennél többet most nem is tudok erről mondani. Az esszék viszont a versekből indulnak el. Mert a jó versben van valami megoldatlan, valami rejtélyes kapcsolat. Nem oldódhat meg, különben nem is jó a vers. Azt hiszem, hogy a versnek a titokzatosságot mint pedig-rét magán kell hordoznia. Mert nem hajlandó az eszednek – éppúgy, mint a misztérium – meghódolni, hanem azt kívánja, hogy végső soron maradjon zárt.

– *De valakit mégis megnyit, különben lapos vagy zagyva volna.*

– Persze. Pilinszkynek van egy verse, amely mostanában nagyon izgat. A záró sorok így hangzanak: „az a bizonyos tabernákulum, / ami miatt, ami miatt.” Ezután következik az egész Pilinszky-féle titok.

– *E befejezés mit jelent szerinted?*

– Hogy az elmondhatatlant gondolta el. És azt is jelenti, hogy ennél többet nem hajlandó, de nem is tud közölni. A költészet titka bizonyos szempontból olyan, mint egy katonai titok.

Lehet, hogy kamaszkori léttapasztalatom ilyenformán is összefügg költői pályámmal.

– *Leventeként hol szolgáltál, és milyen hadműveletekben vettél részt?*

– Tizenöt éves koromban Sümegen hívtak be katonának az évfolyamtársaimmal együtt. Teljes hadi készületségben volt négy osztály, körülbelül száz-százharminc legény. Az általános mozgósításon már túl voltunk, s a leventét különféle csapatokba osztották be. Én a székely hadosztály maradékához kerültem. A székely hadosztály a gyeptüvédelmet szolgáltatta. A hadosztály maradéka csupa vezérkarra szánt kamaszból állt, s az volt az elképzelés, hogy ők fogják majd alkotni a demokratikus hadsereg magját. A leventemozgalomnak volt egy belső köre, s leventetisztnak lenni már katonai rangot jelentett. Volt ott már olyan tizenhárom éves levente is, aki őrmesternek felelt meg. Nekem is tudomásomra hozta egy kitűnő tartalékos százados és magyar tanár, hogy a vezérkar felé irányítanak, ha hazajutunk. Én persze csak ábrándozni mertem arról, hogy hazakerülünk.

Apám is katona volt, öcsém is, bátyám is. Az öcsém Kőszegen volt cöger-kadét, a bátyám a kassai repülőakadémián tanult. Az apám vezérkar mellé beosztott főtiszt volt. Nem a harc, az átmentés volt a fő cél, már a jövőben gondolkodtak. Mentették az anyagot és a legénységet. Ezt vezérelt araszolásnak nevezték. Előfordult az is, hogy tűzpárbajba kerültünk. Bajorország közepe táján az volt a feladatunk, hogy zuhogó esőben egy hegyre jusunk fel, és adjunk jelet a közeledő francia vagy amerikai páncélosoknak, akárhogyan, csak jeleznünk kellett. Nem tudtuk, hogy pontosan hol járunk, csak azt, hogy a következő helység Reute. A bécsújhelyi bombázást rövidebb korábban éltük át a helyi pályaudvaron. Közben zuhogott, és hideg, sáros idő volt, egy koncentrációs táborba nyomultunk be, amelyet éppen felszámoltak a németek. Egyszerűen lelőtték a betegeket és azokat, akik már mozogni sem tudtak. Ezt nem tűrhettük, de azzal is tisztában voltunk, hogy csak másfél óránk van feladatunk teljesítésére. Egy hadnagy átment az út túlsó oldalára, mi a fák alatt vonultunk. Megpillantottam egy haldoklót, és láttam, hogy erősen vérzik, száll ki belőle az élet. Több lövést is kapott, nem volt esélye. Megakartam itatni. Rossz németiséggel azt mondta: „Csak löni!” Aztán meghalt. Azt hitte, német vagyok, pedig amerikai páncélsisak volt rajtam, mert éppen ezt találtam, és a géppisztolyom is amerikai volt, egy Tommy gun. Ezután hatalmas káromkodások közepette elhatároztuk, hogy elkapjuk a németeket. Ekkor olyasmit láttunk, ami életem egyik legborzalmasabb

élménye. Egy német lovas bontakozott ki az esőből, s a kápájához kötött madzagot aggastyán arcú gyerekek fogták. Facipőben tocsogtak a sárban, végletekig kiéhezve, elcsigázva. Sírni sem volt erejük. Az ilyen látvány feldolgozhatatlan, hordozni kell. A hadnagyunk, Alitis Kristóf nagyszerű ember volt, kivette a pisztolyát, és megfenyegette a németet, hogy lelövi, ha nem engedi el a kilenc gyereket. A német megrántotta a vállát, és odadobta a madzagot. Nem messze volt egy hosszúknak épület, s bokrok közül alighanem apácák figyeltek. Odavezettük hozzájuk a gyerekeket. Olyan természetességgel tettük a dolgunkat, mintha takarítanánk. Aztán időben felértünk a hegy tetejére.

– *Megmenekültek a gyerekek?*

– Másnap egy bajtársunkat visszaküldtük a hosszúknak épületbe, s ő megtudta, hogy a gyerekek kaptak enni-inni, meg ruhát, tehát valószínűleg megmenekültek, de hogy később mi lett velük, nem tudom. Nem akarom azt mondani, hogy ezek az embertelen történetek szükségesek a költészethez, de nyomaik fel-felbukkannak a verseimben. Tizenhat évesen tudomásul kellett vennem, hogy a kegyetlenség az úr. Emlékszem, iszonyatos volt az amerikai Sherman harckocsik csörgése is. Már mesziről felismertük a hangjukat. Ezek két löveges, két géppuskás harckocsik voltak, ráadásul – a pszichológiai hadviselés részeként – feketére voltak festve. De a pokolian tragikus pillanatok mellett voltak pokolian vicces momentumok is. Egyszer szereztünk NSU motorkerékpárokat, s ezekkel száguldoztunk. Találtunk egy amerikai Liberatort, amely

lezuhant az erdőben, berendeztük, odamentünk tanulni, beszélgetni. Aztán az egyik bajtársunk, Vitos Gyuri azt mondta: furcsa egy erdő ez, túl tökéletes, nézzük meg. Hatalmas rejtőfüggönyt találtunk, szétnyitottuk, és ott állt nyolc-tíz vadonatúj stuka. Fetrengtünk a röhögéstől. Nem volt benzin, nem tudtak mit tenni a németek, elrejtették és ott hagyták a zuhanóbombázókat. Persze mi sem tudtunk mit kezdeni velük.

– *Hogy szabadultál meg a katonaságtól?*

– Elsősorban a hitem által. De más is kellett hozzá. Amikor visszaértünk Budapestre, a megpróbáltatások folytatódtak. Elismerés helyett nyomozók vallattak bennünket, bár nem brutálisan, inkább kissé dilettáns módon. Az egyik nyomozó megvádolt, hogy SA-s vagyok. Azt mondta nekem: „Maga SA-s volt, látom a hónalján.” Az SA-soknak ugyanis oda volt beütve a számuk, ezt cigaretta- és taparázssal égették ki. Nekem viszont egy jó nagy furunkulusom volt, amit a bajtársaimnak ki kellett égetniük. A nyomozó kiparancsolt a pályaudvari vécébe. De aztán délután elengedtek. Ha semmit sem értettünk is az egészből, akkor is dörzsölten viselkedtünk, mert mérlegeltünk. Ez olyan magatartás volt, amit civil ember nem ismerhet. Olyasmit csináltunk, amit sosem tanultunk. Megtanultunk ugyan harcolni, de nem ez volt a lényeges, hanem a begyakorolt szakszerűség. Vagy az, hogy hogyan kell valakit ártalmatlanná tenni. Persze nem az ölés a döntő, hanem az odaillő mechanikus stratégia. Szavak nélkül pillanatok alatt kellett eldöntenünk, mi lesz a jó. Egyszer fiatal német katonákat találtunk, magyarul beszéltek.

Odakiabáltunk nekik: „Magyarok vagytok?” „Igen. Visznek minket Berlin védelmére.” Faszor alatt vonulva leptük meg a németeket, egyből megadták magukat, a legtöbben elhúztak, mi meg kiszabadítottuk a fiúkat. A német őrmester azt mondta, szövetségesek vagyunk, erre a mi parancsnokunk helyesbített: voltunk. Másfél órát adtuk nekik, hogy eltűnjenek. Közben már hallatszott a Shermanok csörömpölése. Minden mozzanatnak megvolt a jó felkészültséget igénylő válasza. Rögtön és jól kellett cselekednünk, de nem kegyetlenül. A kegyetlenség a vereség kezdete. Az győz, aki pontosan tudja, mit akar, jól hajtja végre, és hamar lezárja az ügyet. Ezt tanultuk. A katonai lét feltétele az is, hogy a fegyelem belső erővé váljon. Ha nem válik erénnyé, akkor értelmetlen. A tisztjeink kiváló tanárok is voltak. Ha találunk egy elhagyott házat, és voltak ott könyvek, már meg is kezdődhetett az óra. A háború után érettségiztünk le, UNNRA-érettségiztünk le, UNNRA az Európát megszálló szövetséges hadsereg ellátóközpontja volt, de a lakosságról is gondoskodott, élelemmel, gyógyszerekkel, sőt könyvekkel is segített talpra állni. Nietzsche írásaival is akkoriban ismerkedtem meg mélyebben, épp jókor, tehettem hozzá ironikusan.

– *És mit szólna ahhoz, hogy Nietzsche szerint a kereszténység a legnagyobb csapás, amely a fehér fajt érthette?*

– Ilyesmit mondtak már a keresztény ókorban is, úgyhogy ezen nem háborgok. Nietzsche nagy gondolkodó volt, érzem a zsenialitását. Azt a sokat emlegetett feltételezést is nevetségesnek tartom, hogy a náciizmus alapját ő

fektette le. Nietzschét azért sem volt nehéz olvasnom, mert már akkor is fenntartottam azt a helyet, ahonnan az ember elkiálthatja ellenvetéseit. Éppen ez a szabadságom az, ami miatt egyes keresztények kerülnek, a nem keresztények pedig provokálnak. Én meg csak nevetek. Nem orcátlanul persze, csak elnézően és magamban.

– *Pilinszkyt a mesterednek tartod?*

– Sosem akartam őt követni. A hasonlóságoknál a különbségek sokkal fontosabbak. Én mást élek meg. Az világos, hogy mindketőnkre döntő hatással volt az Evangélium. Pilinszky emberként és költőként egyaránt lenyűgöző jelenség volt. Akár kimondott valamit, akár nem. Könnyű volt őt megszeretni. Zseni volt. Egy zseni közvetlen közelében lenni hallatlan élmény. Roppant érzékenységről és rendkívüli szellemi-lelki erőről tett tanúságot. Sosem fecsegett. Mindig arról beszélt vagy írt, ami legbelül történt benne. Nagyon érezte a Krisztusi dráma paradox voltát.

– *A forrongó belső történet kifejezése a te költészetednek is feltűnő sajátossága.*

– Lehetséges. Igyekszem befojadó lenni. Ennek látszólag ellentmond, hogy azt hiszem, renitens típus vagyok, és gyakran ellenkezem. Mindig is volt bennem valami nagy ellenérzés a társadalmi konvenciókkal szemben. A nagyapám európai hírű botanikus volt, időnként megszólták a furcsaságai miatt, pedig a különállása ellenére sem volt különc, csak tudós személység. Nagyon közel álltunk egymáshoz. Kontrában élek, ahogy egyik versemben írtam. És a kontrákkal sokszor egyetértek. Az együttérzés legalább olyan

fontos, mint az ellenállás. Minden munkahelyemen az volt a baj velem, hogy az voltam, ami. Nem tudtam megtagadni önmagam. De minden elbocsátás után jobb helyzetbe kerültem. Az a kérdés, hogy az ember minek áll ellen, és minek nem, és miért. Létem alapja a szeretet. Az egyetlen valóság.

– *Ha most visszaértünk a misztériumhoz, hadd kérdezzem meg, kiadás előtt álló köteted egyik versének befejezése mit jelent: „kiszabadulva / arany foglalatából / egy villám meglepett.”*

– Püspökszentlászlóra igyekeztem Fülep Lajos-ügyben, és Zengővárkony közelében, egy dombra lecsücsülve, hirtelen megértettem valamit, ami a leglénnyegemet érintette, de aztán újból a sötétbe süllyedt. A villám a hitem. S amíg arany foglalatban van, nem érzékelhető. Nem a dogmákról van szó, a dogma, mondjuk, konklúzió, a hit pedig akkor hit, ha létforma. Megértettem, hogy a hit sokkal több, mint amit tudhatunk róla. A hit homályos is, s emiatt támadható, de nem győzőm hangsúlyozni, hogy az ellenvetéseket mindig komolyan kell venni.

– *Jól látom, hogy nálad a villám és a homály szinonima?*

– Rátapintottál. Az egyik igazolja bennem a másikat. Számomra nincs olyan világosság, amelyben nincs homály. Minél vakítóbb a világosság, annál inkább vele jár a homály. Az igazi világosság a maga teljességében nem jelenik meg, beburkolódik. Az igazi homály pedig jelzi, hogy sokkal több, mint homály, s akkor egyszer csak megvillan.

– *És az emlékezetes Kétsorosod mire vonatkozik? „Csöndes tűz az esője. / Tartsd bele arcod.”*

– Ez is a hitre vonatkozik.

– És kinek vagy minek az esőjéről van szó?

– Istenéről. Isten esőzik. Az a szép, amikor se a létét, se a nemlétét nem kell állítanom. Mindazonáltal lennie kell egy olyan megnevezhetetlen csúcshoz, amely felé minden törekszik, de amely mindennek a forrása is. A villám éppen ezért hagyja el az arany foglalatot. Ebben az esetben az ellenállás csak félrevihet. A megértés az egyik legnagyobb emberi teljesítmény. Az értés nem csak az értelem kérdése, mert a dolognak meg kell járnia a maga belső útját. A legmélyebb szeretet az,

amikor úgy hallgatom, amit mondasz, mintha én beszélnék. Ráadásul óriási létfelöltség, hogy bárhová mehetek, amerre csak akarok. Fel kell nyitnom magamban a sorompókat, különben beszűkülök. Volt egy karthauzi szerzetes barátom, aki mindig másként viselkedett, mint ahogy elvárták tőle. Ha például szent-ségimádást végzett, órák hosszat csak ült. Aztán fölállt, meghajolt, és elment. Egy újságíró egyszer megkérdezte tőle, hogy ilyenkor mit csinál. Azt felelte: „Amit kell. Semmit.” Semmit se csinált. Láttam, hogy a barátom teljesen

ott van, miközben nincsen ott. A valóság az ürességében a leggazdagabb.

– Idős éveid alatt mennyit változott a létszemléleted?

– Már fiatal koromban is hasonlóan láttam a dolgokat, de az kétségtelen, hogy az idő sokat finomít az ember gondolkodásán. Hagyom dolgozni a struktúráimat. Semmi különösét nem csinállok, gondozom gyengélkedő feleségemet. Szeretből élek. Gyerekkoromban is így volt. Közben jönnek a versek. Ez épp elég életprogramnak.

Tornai Szabolcs

Vasadi és a csodalámpa Vasadi Péter:
Világpor (versek)
Magyar Napló, 2012.

Vasadi-kötetről nagyon könnyű írni. Bárhol piszkáljuk meg bármelyik verset, bármelyik sorfonalat húzzuk ki a szövegből, ha jól ragadjuk meg, fölfejthető belőle minden. Egyetlen versmondattal ott az egész kötet. Vasadi mindig ugyanazt mondja. Hogy lehet akkor, hogy mégsem unalmas? Hát úgy, hogy ugyanaz és ugyanaz nem mindig ugyanaz. Vasadi verseinek egyformasága nem az *eidolon*, hanem az *eidosz* azonosságának bélyegét viseli. Az ideáét. (Mivel Vasadi Péter verseiről már elég sokat írtam, az „adekvát módon megszólalni” parancsa most számomra azt jelenti: *eidetikusan* írni ugyanarról ugyanazt.) Nézzük például a *Vitrinüveg* utolsó sorait: „...Minden török: padlásgerenda, / víztorony, nádszál, gerinc. / A vitrinüveg törhetetlen.”

A törhetetlenség az ittlét tagadása. Vasadi Péter költészete a keresztény hit előterében mozog. (Ahogy ezt leírom, máris érzem, hogy hülyeség: az előtér és háttér képzete egy színpad képét tukmálja rá a gondolkodásra, holott Vasadi verseitől, gondolkodásától, lététől a színpadiasság igencsak távol áll. Most azonban, hogy ezt tisztáztuk, már nyugodtan meghagyhatom a mondatot.) A mulandóság mint a lét legfőbb attribútuma és ismertetőjegye e szellemi háttér előtt igencsak érdekes fényben tűnik föl. Tudott és sejtett között, bizonyosság és remény között, mulandóság és időtlenség között keresik az utat felénk ezek a versek. Vasadi mászkál bennünk zseblámpával. Na, mit talál? Legjobb verseiben nem konkrétumokat: nem történelmet, nem társadalmat. Hanem: „Egyedül a szótlan Lény / van tele szavakkal. / Elhallgat, hogy mi / beszélhessünk...”

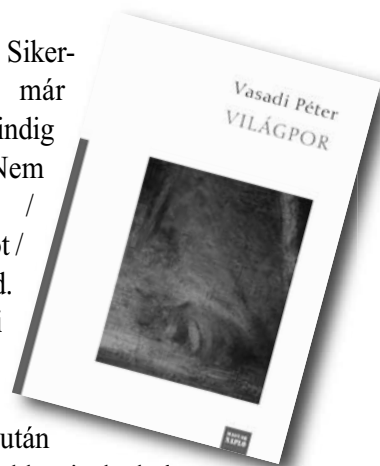
Ezek a *Kivonat* kezdősorai. Ha műveltek vagyunk (és erre kellően büszkék is), akkor elmondhatjuk: e sorokból kiderül, hogy Ingmar Bergman nem gondolta át elég mélyen az *Úrvacsorát*, és hogy Heidegger a csend fenoménjét viszont igen. Ha nem műveltek vagyunk, hanem csak emberek, akkor a lét légzőmozgását érezzük a csöndpumpa kozmikus képében. Így vonja ki magát a költő mindabból, ami szétbeszelné a beszédet lehetővé tevő csöndet. A csöndet agyonkiabálók karneváli hangulatban tobzódnak manapság (is). Vasadi – mielőtt még szerzetesnek menne, és barátságosan, de utoljára intene a zajló világ felé –

megírja saját búcsúját Sikeraszonytól. Megírta már sokszor. (Merthogy mindig ugyanazt írja.) „...Nem leszek címlapon / többé?... Nem. Ötvenöt / szép áll sorban utánad. / ...Ők is? Ők is. / Mi lesz azután? / A semmi...”

Tudom, tudom: azután mindig a semmi lesz, akkor is, ha belepörgünk a nagy színörvénybe. A különbség az elmúlás minősége. Túl kevés ez a díjazás ahhoz, hogy emberhez méltó életet éljünk? Túl sok ez az áldozat ahhoz, hogy lemondjunk a vidám oldódásról? Nem túl kevés, mert ez egyáltalán nem díj. Nem szaloncukor életfánk tetején. És nem túl sok, mert csak a hiányról kell lemondani. Vasadi versei mindig tanítások és példázatok. Akkor is, ha laza, szójátékos gügyögésnek álcáztak.

„Gyorsan és okosan / vásárolj, mielőtt / eloson az Auchan.” // „A hőség rekkenő. / A hős ég, s rekken ő.”

Érdekes figyelni Vasadi Pétert élő beszédben. Amíg a beszélgetés köznapi, felszínes, anekdotázós bevezető szakaszában vagyunk, jókedvűen felszíneskedik, anekdotáz ő is. De közben figyel, öntudatlanul is azt a pontot várja, ahonnan elrugaszkozhat a logosz. Amikor aztán a dialógus súlyt fog, és a létezés örök csodája felé vesz irányt, mondatai megtelnek mélységgel. Sivatagi esőben az oázis. Egy interjúban ezt mondta: „Szeretni kell az életet. Azt, hogy élek, napi csodaként élem meg. Ez a csoda nem azt jelenti, hogy hirtelen itt terem egy Porsche a szobában – bár az se lenne rossz –, hanem hogy minden perc fontos. Minden találkozás. Minden emberi találkozás boldogság forrása. A baj az, hogy a boldogságról való fogalmaink eltorzultak. »Csak az a boldogság, hogy...« – és kezdik fölsorolni. És amit föl lehet sorolni, az eleve boldogtalanság. Vagy azzá lehet. De az, hogy én örülök a semminek, ami el fog pusztulni velem együtt, az igazi nagy tétű boldogság. Az igazi boldogság persze fájni is tud. Nem hiába mondta József Attila, hogy nagyon fáj. Ez nem azt jelenti, hogy az ember mindennel megelégszik; legkevésbé azzal elégszik meg, amit csinál. De az akaratot is félreértjük. Nem arról van szó, hogy én valamit akarok, hanem hogy az egész lényem afelé fordul, amit akarnom kell. Szinte fölsozlik benne.”

Hogy mit kell akarnom, azt máshonnan küldik. Ezt a máshonnan dadogva mondjuk ki. A hívő mindig csak addig jut: „isten”, a gondolkodó addig: „lét”, a költő: „csoda”. Mindig ugyanaz íródik, mondatik, történik. Az életet mint a „mindig ugyanaz” történést legsajátabb, meghaladhatatlan létehetőségünk, a halál örzi. Rilke híres versében a saját haláláról beszél. Hogy azt ki kell érdemelni, el kell nyerni, ki kell küzdeni. Ha jól éltünk, akkor saját halálunk az akárki-halálok tömegéből kiválik, átítat, és oda, túlra át-ítat. Ha Rilket – és Vasadit – megértettük, akkor értjük azt is, hogy a „ki vagyok én?”, a „ki voltam én?” és a „ki leszek én?” ugyanaz a kérdés. A görög létfelfogás szerint csak akkor mondhatunk valakit boldognak, ha kivárjuk *teleutaiosz biosz*-át, élete végét, és látjuk: az is boldog. Csak a boldog vég hitelesíti – mintegy visszamenőleg – az életet. A nagy határon állva, a boldog időkeresztre feszülten egyszer csak belelátunk a végső napba. Innen még mindig visszariadhatunk. De ha nem, megkapjuk az egyetlen lehetséges beavatást: látjuk magunkat, ahogy az elmosódó kis-, közép- és nagy időben átvesszük a múlt idejű ajándékot. Értelmes életet éltünk.

„Mielőtt véglegesen eltűnne, fölizzik.” Ez az egysoros a kötet utolsó verse. Valamivel előtte pedig ez áll: „Örlemény leszel. / Világpor. / Csillámos homok. / Szeretne, de nem / tud már megsütni / semmiféle pék. / Sebezni s bő vért / csapolni belőled / kés, tű, szavak. / Selejtezni irigyek, / ringből kiütni / fífikás akarnokok. / Tegyek másokkal, / s ugráljanak imádozt / reflektoraik ágyú- / tűzében. Téged / szétfúj majd a szél. / Ahova hullat, / ott világítasz. / Kihunyhatatlanul.”

Saját életrónika, helyzetjelentés, magánjóslat. Nem bomlik múltra-jelenre-jövőre: áll az idő. Fölizzik. Vasadi csodalámpája ő maga. Próbáljuk megérteni, amíg itt vagyunk. Ő mindig itt lesz. Vár.

Végh Attila

Kedves Olvasónk!
Kérjük, támogassa a Magyar Naplót az Írott Szó Alapítványon keresztül adója 1%-ának felajánlásával!
A kedvezményezett adószáma:
18090264-1-43
A kedvezményezett neve: Írott Szó Alapítvány
Köszönjük!

A tavasz kitépott szívével Csoóri Sándor:
Már én se volnék,
Nap Kiadó, 2012.

Harminc év, mondja a kötet alcíme, mintha figyelmeztetni akarna: fontos a kezdetek dátuma. Fontos, mert az új szerelem ekkor robbant be a költő életébe. S mintha hitelesíteni akarná a fókuszában az egyetemes magyarság gondját viselő életművet – Kolozsvárról. A költő különös, Balogh Júliának ajánlott „udvarlóverse”, az *Egy erdélyi város dombján állva* nem a kedvest, nem is szerelmüket ünnepli, hanem a város megfojtását végigkövetve a kisebbségi létet s annak nyomorúságát emeli fókuszába.

Ám ebben az állapotrajzban benne van a lírikus személyisége is. A közösségért, a visszahozhatatlan régmúlt időkért síró-pörlő *aktív* magánya. Mintha a bűnt – valaminek, tudjuk minek a kifosztását – maga követte volna el. Amiért vezekelnie kell. Azért várja a megszólítást – a kövek kincseket rejtenek, de egyiknek sincs szája, csak a züllést nyugtázó mosolya („Régi palotádba pedig / az élők mellé / beköltöztek a sváb-bogarak”) –, hogy vallhasson a kötődés mélységéről.

„Húsz éjszakán át / ordítottam egyedül a temetőben: / Idegen vagyok itt, Város, a sírköveid között, / de a holtaknak kiásott, sárga földed / minden érzésemet visszajelzi. / Szólíts meg ezért a magam nyelvén. / Szólíts meg engem a mai havazásban. / Bárhova hanyódnak, / megkínzott zsoltraidat / éneklek egyedül is. // Város, ha elhagylak, / első hazámban is száműzött vagyok.” (A versben nem kis „hangulati” csavar, hogy mindezt a várost szerelméért elhagyó nő is mondhatná.)

Csoóri Sándor, a test erotikájának adózva bármennyire is fölizzik a hangja, sosem bizonyos hagyományhoz illeszkedő, „szabályos” szerelmes verset ír – kell-e ennél erősebb bizonyíték a kötet harminckilenc költeményénél? –, hanem sajátos szürrealizmusában a világot (népet, évszakot, nemzetiségi gondokat) faggató mindenségköltemény. A darázs zümmögésében is visszahozhatatlan nyarakat látva, a vércse sikolyában pedig szibériás telek

(a társ, a szerető közösség ellenére is gyakran rátámadó magány-érzet) halál-korcsoyáját érezve.

A nő, a szerető feleség vagy kedves – kilengő melle jelezzen akár jövőbeli földrengést (*Megint jön valaki*) – csupán apropó számára, hogy természetfilozófiáját, társadalmi érdeklődését és éjszakai-nappali látomásának megannyi bokrárt megvallhassa. Ha a tenger tízezer tonnás álmai bűnből és vasból vannak – miként az *Itt az este* befejező szakasza közli –, érthető a férfi – nő viszony (akár József Attilára utaló) kíméletlensége is. „Hozzád a kenyér van közelebb, / hozzám a kés”.

A nő adakozó öle és a testét élő sebbé kaszaboló kardlap kontrasztja alig pár év múlva megnyugvássá, elmúlás-rózsává fog szelídülni. Érdekes, hogy a velejéig komor protestáns egy Mária-parafrázissal már-már szakrális köröket érintvén miként nyugózi le imádoztját. A csaknem harminc év előtti *Énekek énekében* még a tapintás útjára indult *hódító* kéz „kalandos ujjai” tették bizonyossá a perzselő test minden szépségét – „Ez itt a csipőd, a tomporod, a hátad. / Piros, szép melled, mint két tüzéségi állás” –, ám mára az „égi” búcsúszavak fogják kijelölni azt a terepnumot, amelyen a gyónás (benne a szerető Szüzzé való fölmagasztalása) egyúttal a két fél egymásba olvadását vizionálja. A *Te rám hagyod élő világot* című versnek (2010. december 17.) ez a látomás-jövendölés a legszebb, legmegrendítőbb része (annak ellenére, hogy az egy nappal később született *Te vagy most*ban a halál fölpofozása is szóba kerül): „viszed karodon / a nemrég született / csöppecske megváltónkat, / hogy egyetlen árnyék se / takarhassa el. // Végül a halál lesz majd / nagy közös szerelmünk”.

Amíg az érzés-érzelem mint múltó idő lineáris kifejtéséig eljutunk, vagyis a szokatlan hangú, inkább „káromlást” (az életerő megbomlásának fizikai keservét) tartalmazó *őszikék*, a szürreális nyarakat és teleket megbolygató őszinteség – „Olyan szobákban jár velem, ahol én boldog / voltam mással, a falon képek, a falban sikolyok / s hazátlan vadlúdcsapat száll be az ablakon” (*Hosszan kell néznem*) – véghetlen sorjázásáig, addig lesz módunk a kubai nyarakat is vérében őrző Kékszakáll minden mozdulatát szemrevételezni. Az ámuldozó szerelmesét is – „Nem tudok semmit, de nyakad zsályaillatától / a végtelenséget is meghittnek érzem” (*Közel az éghez*) –, és a leborotvált fejű muzsikáló lányban a lét törékenységét, s dalában a megbolydult idegek korbácsolós táncát sejtető, saját vízióját a paraszti létből eredeztető kíméletlen látnokét is, miként a *Jelenés*

egyik részlete mutatja: „Jajgat a hegedűje, mint amikor élve / hasítanak szíjat vértanú testből, / jajgat, mint karóba zuhant vércse / virágos szőlőhegyen”.

Szerelmes verseket olvasunk (legalább is abban az értelemben, ahogyan a lírikus nő iránti áradó szenvedélyét megszoktuk)? Sokkal inkább valaminő kozmikus létérzés öröms voltában is kíméletlen darabjait. Az *Istentelen nyár* egyúttal a természet apokaliptizise – „Aszalódik a fű, a bodza, az árvacsalan, / s bármerre nézek, mindenütt kis fehér / csontvázakat látok tántorogni a levegőben, / s lehullott madarak szilvماغ nagyságú szívét a porban” –, s a *Vércsepp a földön* pedig a szerelem lugasába tévedt emberpár isteni-luciferi nézéssel való megregulázása. „Ropogtatja a macska a galamb csontját, / fejét forgatva kéjesen ropogtatja, / de szeme a véres cafatok fölül is / mozdulatlanul mered a semmibe. / Sárga hiúz-tekintetével csak a / ragadozó ősz tud így bámulni minket.” (Ha a *vér* mint számtalan ágra bomló szimbólumbokor jelentéskörét fölfedjük – korábban egyik tanulmányomban jómagam is megtettem –, láthatóvá válik a paraszti léthez közeli, csak abból a tapasztalati látványvilágból észlelhető-érezhető természet már-már kozmikus kíméletlensége.)

Csoóri szerelmes versei idézzenek honi (*Istentelen nyár*) és külföldi (*Szent és gonosz idő*) nyarakat – az utazás itt is életpótlék –, emlékeztessenek hazai (*Maradok inkább otthon*) és távoli telekre („Félve gondolok rá, hogy Gauguin vagyok ma Északon, / a magát száműző ember, / ki szigetek, pálmák s napsütés helyett / nők lélegzetében / keres új hazát magának” – *Stockholmi átváltozás*), a nő kapcsán vallott *belső utazás* letéteményesei. Magukban foglalják szürreálisba oltott szociografikus (néplélektani, viselkedésmorálra utaló, víziókban kiteljesedő, stb.) bősséggel mindazt, ami a férfi-nő kapcsolatot érzelmi, gondolati kozmosznak láttatja. A kötött forma ritkán sajátjuk, az ide-oda ugráló asszociációs gazdagság – az emberről a természetbe, a természetből a csillagokba ránduló képesség – viszont mindmegannyi költemény jellemzője.

Ahogy az *Emlékezés egy álomra* című versben az öngyógyítás láza fokozott, szabadság-hangulatával nagyon is jelentős szerepet kap – „a tavasz kitépett szívével kezemben / rohantam az orvosokhoz: / az elhasználódott húscsomó helyett / ezt ültessétek a mellkasomba, / ezt, ezt a harmattól is dobogó csodát” –, úgy válik egyre nyilvánvalóbbá a Petőfi gyűjtött életérzés, a szabadság és szerelem korokon túli *aktív jelenvalósága*, kozmikus igénye.

Szokolczay Lajos

**Poétai
enumeráció**

„...friss szellő eleven
virágból...”
Versértelmezések
Sipos Lajos tiszteletére.
Szerk. Finta Gábor,
PPKE-BTK, Piliscsaba
2010.

A Sipos Lajos tiszteletére megjelent tanulmánykötetben irodalomtörténészek, kollégák és tanítványok közlik adott verssel (vagy versekkel) kapcsolatos elemzési meglátásaikat. Az újítás, a megszokottól eltérő gondolatok kifejezésének igénye a tanulmányok szerzői részéről gyakran kerül említésre, ezt – úgy gondolom – Thimár Attila személyes élményből kiinduló verselemzése fogalmazza meg a legkifejezőbbben: „[...] mi az irodalomtörténet lényege? Milyen súllyal nehezedik ebben a diszciplínában az akadémiai hagyomány, s mekkora erővel emeli fel azt az olvasó személyes tapasztalata?” (22.) E jogos kérdések nem újszerűek, elég az „újraolvasásokra” gondolni, de a tulajdonképpeni (újra)értelmezések szükségességéhez nem fér kétség.

Az összesen 22 tanulmány Bodnár György „bevezető” gondolatai után a versek keletkezésének kronológiai sorrendje szerint követi egymást. Itt már megállapítható egy „tendencia”, ugyanis a kötetben szereplő 24 vers és egy fordítás „aránytalanul” oszlik meg az irodalomtörténeti korszakok között. Régi magyar irodalomból egy alkotás (*Ómagyar Mária-siralom*), a klasszikus magyar irodalomnak köréből Révai Miklós, Berzsenyi Dániel (2), Erdélyi János (fordítása) és Arany János költeménye került vizsgálat alá, majd lehangsúlyosabban, 13 tanulmánnyal a modern magyar irodalom szerzőinek (Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Török Sophie, Radnóti Miklós, Pilinszky János, Juhász Ferenc) műveihez kapunk új szempontokat, a kortárs irodalmat Petri György, Wole Soyinka és Szócs Géza poétikájának egy-egy darabja képviseli.

A modern magyar irodalom irodalomtörténeti korszakának a kötetben elfoglalt hangsúlya kérdéseket vet fel, hiszen ez – különösen a háború előtti időszak – már a középiskolai oktatásban is kezd egyre nagyobb jelentőséggel bírni (paralel jelenségként ugyanezt mondhatjuk el a XX. század történelme, ennek oktatása, illetve számonkérése terén is). Azonban jelen tanulmányok esetében ez a „kritikai” hang csekély, hiszen Sipos Lajos tudományos munkássága éppen ezt az idő-

szakot öleli fel (a versértelmezések sorát *Sipos Lajos tudományos tevékenységének bibliográfiája* zárja [209–223.]). A kötet fedőlapján az *Introibo* című vers Babits-kéziratának feltüntetése ezzel a felvetéssel tűnik összezsengeni: „Ez lesz, ez lesz az én templomom, úgy szököm / ide mint jámbor ős népség jutott / a barbár harcok elől a szent helyekre hajdan, így / mentvén bús kincseit és összeköpdösött / szentségeit a szent, hűvös falak között”.

Az irodalomtörténeti megközelítés mellett a tanulmányok más, a már felvetett kánoni nézőpont szemszögéből is csoportosíthatóak: Révai Miklós *Egyszemélyes zenekar* (Thimár Attila) és Berzsenyi Dániel *Fohászkodás* (Szelestei N. László) című verse saját korában sem talált visszhangra. Előbbi, Brunszvik Antal főispáni beiktatására írt alkalmi versként nem kaphatott „másabb összefüggéseket”, a *Fohászkodást* vallási tematikája távolíthatta el irodalmi értékelésétől. „De vajon meddig marad sajátja irodalmi értékelésünknek ez a téma miatti kirekesztés?” (33.) A keveset emlegetett alkotásokhoz kapcsolódik Arany János *A lantos* című verse (Kiczenko Judit), aminek kirekesztődése mögött a kor esztétikai követelményeitől való elkülönözést feltételezhetjük. Jelenits István *Gondolatok az Ádáz kutyám értelmezéséhez* című írása Babits Mihály versét a *Zsoltár férfihangra, Jónás könyve* stb. értelmezési körébe emeli, ezzel új gondolati összefüggéseknek engedve teret.

A vár fehér asszonya „nem illeszkedik” Ady korszakairól megállapított jellemzéshez; az 1905. évben írt mű éppen nem az én felnagyítása felől közelíthető meg. Nem meglepő, hogy Finta Gábor tanulmánya is kitér az elemzési szempontok változtatásának szükségességére, mert: „Irodalomértésünk egy vonulata [...] a költői műveket elsősorban nem társadalmi-szociális funkciójában vagy érzelmi-hangulati alapon látja megközelíthetőnek, hanem inkább a szöveg poétikai és retorikai működésének feltérképezésében [...]” (73.)

Elgondolkoztató, hogy egyes költői művek milyen okból kapnak kevesebb figyelmet az irodalomtörténet részéről. Ez az elméleti kérdésfeltevés a kiindulópontja Fenyő D. György és Mózer Tamás József Attila [Eljön a vihar...] című verse felett tartott dialógusának (127–136.), miközben a kérdés visszafordítható: „[...] akkor hogyhogy egyáltalán figyelemre méltatjuk? Miért nem elég, ha egy lábjegyzetet kap, miért nem tekintjük önmagában csak lábjegyzetnek a nagyversekhez?” (128.)

Külön csoportot alkotnak azok a tanulmányok, amelyek célja nem egy-egy elfeledett költemény (egy esetben egy „elfeledett” költő, Török Sophie [Papp Zoltán János]) „legitimációja”, esetleg „revíziója”, hanem az eddig evidenciaként kezelt elemzési tartalmak megújítása. Bogár Judit rámutat, hogy az *Ómagyar Mária-siralom* nyelvtörténeti elemzése mellett költői alkotásként is érdemes a továbbgondolásra. Hargittay Emil, akinek tudományos munkássága elsősorban Pázmány Péter irodalmi tevékenységét dolgozza fel, rendhagyó módon József Attila *Tiszta szívvel* című művének metrikai (!) sajátosságait tárja fel, nem hallgatva el fontos észrevételét: „Nem helyeselhetjük az oktatásban is gyakran helyt kapó verselemzési módszert, amely az elemző szöveg végére helyezett sommás megállapítással utal a vers formájára, mintegy kötelező penzum teljesítésével, a formára tett utalással végződik, szervesen kapcsolódva az elemzés korábbi állításaihoz.” (88.)

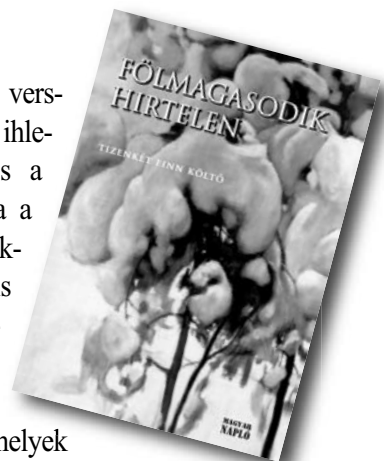
Sipos Lajos szerepét, jelentőségét az elmúlt évtizedek tanárképzésében (mind az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, mind a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen) nem szükséges részletesen ismertetni, hiszen már csak jelen kötet tanulmányain keresztül is érződik az általa képviselt pedagógiai szándék. Egyrészt a tanterv részét képező magyar írók versértelmezéseinek megújításával, másrészt az irodalomtanítás gyakorlatába bevonható/bevonandó művekkel, miközben József Attila *Reménytelenül* című költeménye kapcsán egy esettanulmány az alkalmazhatóság kereteit is érinti (Korda Eszter: *József Attila Reménytelenül című versének tanítása hetedik osztályban*, 120–126.).

Egy (tanulmány)kötet címe nem minden esetben szorul indoklásra. Az első olvasáskor idegenül hangzó versrészlet („...friss szellő eleven virágból...” – kötetcímként – egyértelműen bevonja a teljes művet (Babits Mihály: *Az Isten és az ördög...*) az értelmezés körébe azzal a különbséggel, hogy a citatum kérdőjeles mondatai kijelentéseként is állhatnak előttünk: „A megmaradt ember kibúvik tornyából, / Gyilkos ülledek foszlanak a völgyben. / Van-e még friss szellő eleven virágból? / Vannak-e ép csirák a mérgezett földben? / Oh lesz-e még jó íz gyümölcsben, italban? / Lesz-e jámbor állat a gyilkos gép helyett? / S a megehült pásztor fogja-e, mint hajdan, / nézni még óriás óráját, az eget?”

Gilányi Magdolna

A nyelvbe zárt csoda

Fölmagasodik hirtelen – Tizenkét finn költő; Válogatta, fordította és az életrajzi jegyzeteket írta Jávorszky Béla, Magyar Napló, 2012.

Többen azt vallják, hogy versszerzőskor a költő inkább ihletű, mint ihletett; vagyis a múzsa, aki a szikrát adta a költeményhez. Utóbbi időkben ugyanis az olvasó is felsorakozott a versírókhoz, mondván, az olvasó a verset továbbírja; annyi költő, ahány olvasó. Némelyek odáig merészkednek, hogy azt állítják: a költő halott. Hiába bizonyítja verseivel az ellenkezőjét, elvitatják tőle, szegénytől ezt a kicsi dicsőséget is. Csak a szövegtest létezik – mondják. Nem óhajtának igazságot tenni, képtelen is lennének, de hogy van valaki, aki nélkül némelyik vers bizony alig létezne, az biztos.

A fordítóról beszélek, aki veszi a fáradtságot, és megpróbálja kiszabadítani a költeményt abból az egyetlen nyelvből, amelyen igazán létezik, és saját nyelvének ihletét adva hozzá, még egyszer életet ad neki. Hiszen a vers: nyelvbe zárt csoda. Igazán azon a nyelven szól, és annak a népek, melynek közös ihletéből született, a fordító ezért igazán társa a költőnek; olykor egyik nyelvről a másikra fordítani nagyobb kaland, mint hazát cserélni. Egy kicsit a néplélekbe kap bebocsátást a verseken át minden fordító, ez a gondolat József Attila megfogalmazásában így szól: „A nemzet: közös ihlet.” A nyelv mellett a történelem is nyomot hagy rajta. Régóta sejtem, hogy egy nemzet irodalma sokkal többet elárul a néplélekről és a történelemről, mint az összes humántudomány együttvéve. Amit a történelemkönyvek csak több száz oldallal képesek csupán körülírni, azt egy lélegzetnyi verssor tömören kifejezheti: „csak azok a népek, kik vérrel védték meg szabadságukat, / csak azok fogják vérrel megvédeni.”

Mennyi tragikum, könyörtelenség, múlt és jövő kavargó csupán ebben a két sorban, Paavo Haavikko költeményében, mely a Jávorszky Béla fordításában nemrég megjelent *Fölmagasodik hirtelen* című finn költőket tartalmazó versgyűjteményben olvasható.

Vagy nézzünk Eeva Liisa Manner-től néhány sort: „Nem falu ez, ez maga a feledés, / a fák és a víz közt hektárnyi magány. / Az eltűnt civilizációról egy csűr tanúskodik, / a fáról a szögek, / száz nyárnyi napsütés a házfalakon.”

A falvak lakói át- és visszajárnak a városokba, viszik magukkal a civilizációba a széna illatát, a tenger sós szelét, súlyos ködök ögyelgését a tavak fölött, ahogy a szél átfúj mindenben, de elhagyott, kiüresedett, elfelejtett, elárvult házacskákat, tanyákat, csűröket, hátsóudvarokat hagynak maguk után. Nem lehet megállítani az emlékezést, a szépség hiánya betöltetlen.

Jávorszky Bélának gyakorlata és ihlete van elég, hiszen régen kezdte a finn irodalommal az ismerkedést, diplomataként is volt lehetősége együtt élni a finnekkel. Tornai József lélekvezetőnek nevezi Jávorszky Bélát a kötet előszavában, és nincs ebben semmi túlzás. A kis népek mind rokonok a veszélyeztetettségben – de van-e kis nép egyáltalán? –, a történelemben, de a finnek és minket még a finnugor eredet is összeköt. A nyelvrokonság a gondolkodás rokonságát jelenti, ami szerintem több és fontosabb, mint az etnikai rokonság. A jelen fenyegetettségében a „nagy” nemzetek még hangosabbak lesznek, a kicsik pedig jobban egymáshoz bújnak, mint a gyerekek, ha a szüleik veszednek. Kis népek, Európa, kelet-európai kis országok nyomorúsága, a balti népek szabadságharca, sorolhatnám. Közös a sorsunk: sokat kellett és kell harcolnunk a szabadságunkért. Czeslaw Milosz, a Litvániában született lengyel költő „rosszabbik Európának” nevezte ezt a térséget, és ebbe a közös történelem miatt bőven belefér Finnország is, noha ők példás akarattal és szorgalmukkal már igencsak Európa élmezőnyéhez tartoznak. De hagyjuk ezt, nincs jobb, nincs rosszabb. Csak elnyomó és elnyomott van. Erős vagy még erősebb. Gyöngé és kiszolgáltatott. Régi rögeszmém, hogy ha József Attilának lenne igazán autentikus fordítása a világ összes nyelvén, akkor nem lenne kétséges, hogy a világ legnagyobb költője: József Attila. És akkor már talán az Európai Unió urai is szelídebben beszélnek velünk. Ilyen hatalmat tulajdonítani a költészetnek bizonyára kóros, de minden kórnak oka van. A történelem.

Helsinki-ben a tenger felől fúj a szél és minden utca a tengerhez vezet. A tengeri szél tisztára söpri a széles, nem is erről a világról való utcákat és a verseket is. Akkor is tudnám ezt, ha nem jártam volna ott, és csak a verseiket olvastam volna. Nincs ennyi szélfúta vers sehol másutt. A költő féltékeny a szélre, mert

az jobban érintheti kedvesét, mint ő, és a szél igazi őserő, a hatalmas házakat is megroppanthatja. Pedig a városok Finnországban igazán barátságosak a tájhoz, nem rekesztik ki életükből a ligeteket, nagy napos tereket, a fa illata és élete sokáig érződik az új házakon, a hóval borított hatalmas terek olyan háborítatlanok Helsinki-ben, hogy az ember azt várja, mikor sétál arra egy rénszarvas. Az építészet és a várostervezés csodája, hogy megmaradhat a város városnak akkor is, ha nem bántja a természetet.

„A város fényköréből megszökött egy madár / s a ködbe szárnyalt / akár örökre eltűnt mozdulatok” – szólít meg a gyűjtemény első versének első mondata Viljo Kajavától. A költészet ideje: elmegy, hazatér, eltűnik. A köztes időket, melyre talán nincs is az óra perceivel kifejezhető tartomány, csak a költői érzékenység vonhatja fénykörébe és örökítheti meg a lélek fotóival. Olykor csupán egy váratlan, szívbe nyilalló kérdés az egész vers: „Jaj, meddig emlékszem még / hirtelenszőke hajadra, anya, / (...) cipőmön ámulok: / ezek talán azok a kék topánkák, / amelyekben kiküldtél a világba?”

Eeva-Liisa Manner nagyobb léptékben szemléli a világot; az ő verseiben: „Mily közeli e földtani korszakok, / a szilur, a triász, a jura, a halott kambrium, / s mily messze a mai perc, ez a ma, / mely a jelent elkerülvén lelandikál / a mezozoikus álmok mélyére, / ha álmok ezek”. A talán legnagyobb finn költő műveiben még csak készül a világ és egyszerre bevégeztett. „fénybe olvadt emberi árnyak a hirosimai hídon”. Ez a költő félelmetesen intellektuális, hiszen nem félelmetes-e évek százmillióival mögöttünk az egy pillanatig se tartó pillanatok záporában élnünk? Földtörténeti korok óta falhoz csapódott őslények képződnek meg előttünk verseit olvasva; és Auschwitz füstje a lelkünkön örökké. Az ember létbevetttsége megrendítő, olykor nagyarányú, olykor mikroszkopikus geometriával. Itt már belép a másik jellemző, e költők mindennapi tapasztalata: a történelem. Lapozok tovább Penti Holappá-hoz, és ilyen verscímekeket talállok: *A föld fia, Hazámnak kiabálok, Sírnak a tárgyak*. „hazám, / itt érzi a férfi / gyeped szelíd illatát már a halála előtt.” Vagy: „Nem európai az a férfi, ki reggelen / nem köt nyakkendő. Ma reggel, amikor én is / európai vagyok, megnézem magam a tükörben, / s megállapítom, hogy napról napra jobban / hasonlítok egy bánatos bulldoghoz.” Penti Holappa 1927-ben született, de fiatal és lényeglátó, szívesen olvasnám verseit a legnívósabb magyar folyóiratokban. Ironikus és

szomorú. Milyen is lehetne a modern ember? Az írónia nem alapállás a finn költészetben, de nagyon fontos támogatója a mélységes emberi bánatnak.

Nézzük Pentti Saarikoski-t – aki már ismerős nekem Csoóri Sándor verseiből és esszéiből –, hogyan búcsúzik történelem sújtotta életétől: „Kétszer már átvágtak minket / tudjátok 18-ban és 39-ben / elhatároztuk hát hogy harmadszor soha / most már csak néphatalmat / arról viszont kiderült hogy roppant képlekeny dolog / legszívesebben megöregedtünk hát minden / különösebb fáklásmentet nélkül”.

Legszívesebben megöregedni? Nem az örök ifjúság a költészet kiváltsága? Az öregek fiatalok és a fiatalok öregek ebben az új világban, mely ennyire összezsúfolta az időket. Saarikoski 1937-ben született és 1983-ban halt meg, kortársunk hát, modern és hagyományos, a leghétköznapibb jelenségekben szikráztatja föl a költészetet.

Ami az egész modern finn lírára a legjobban jellemző: a természetközelség. Mintha az ember soha nem hagyta volna el az édent, a tágas erdőket, a madarakat, a tavakat, a tengereket. Mindenhol ott énekelnek a rég kihalt madarak, örökkön zúg a tenger, és a szél! Néhány szemelvény a szelek és ködök költőitől: „az atomokban szél jár és viharok. / S hámját ledobva a szél továbbblohol.” „Az ősz / ködparipáit a folyóhoz vezeti” (Eeva-Liisa Manner).

„Távolodnak a távoli hangok, / Közelednek a közeli, / szél ülepszik a fák és a víz közé.” „Kőbarlangokba húzódtak a sirályok. Szürke és fehér szárnyon repül a tenger” (Tuomas Anhava).

„A prelúdium nyugtalan tisztasága / harmatként ül ki a levelekre. Megszólalt a zene, s a szél, mely mögüle befúj, / fölriasztja, hallgatni készíti az isteneket.” „Ha a szél valóban beszélni tudna, / kibírnánk-e a szavait, / ezeket az üreges, meszes, tétova szavakat?” (Lassi Nummi)

„Lejtők és völgyek tárulkoznak ki a keleti szélnek, / óriás messzeségbe / belevakuló utak” (Pertti Niemminen).

Jarkko Laine pedig azt bizonyítja, hogy tudnak a finnek a beat-költők hangján is szólni, úgy, hogy verseik hozzám közelebb állnak, mint Ginsbergé, Corsóé. Kiáltáslítaniak mögött az emberi gyöngédséget is érzem, nem csak a vádat. A mindent elmondani akarást, a számonkérést a zsúfolt és mégis tömör sorokban.

„Oly korban élünk, mikor a kortársak sorra emlékezni kezdenek: / ki végezte a parkban, kisméretű golyóval a fejében, / ki felejtődött odakint az erdőn akár

a tavalyi gombatermés, ki / lélegzett be széngázt levegő helyett, / ki ugrott le az emeletről” – olvasom és eszembe jut Szilágyi Domokos, Sarkadi Imre, Szervác József, Hervay Gizella. És még az ismeretlenek. Mi közös bennünk a finnekkel? A költészet? A történelem? Jarkko Laine *Ezt a verset szeretném hallani* című verse szinte vádirat a „kor”-hoz a „kor”-ért, hiszen kit hibáztathatunk? Ismerte-e a költő Radnótit? „Oly korban éltem én a földön...” Meglehet, hiszen Budapesten is járt, két vers is tanúskodik róla a kötetben. A finn költők verseiben több a kérdőjel, mint az általában szokásos. Kérdeznek nyugtalanul, nem csupán kijelentenek.

A múlt század elején született költőktől eljutunk az 1966-ban született Jouni Inkalá-hoz, ő a legfiatalabb ebben a válogatásban. Nagyon érdekes, erőteljes költő, történeteket ír versben, bizarr és döbbenetes elképzelt pillanatokot foglal versebe. Például: *Csehov egy francia örömlánynál, Bach az első felesége halálát követő napokban, Helsinki Ikarusz*. Egyszerre dekadens, abszurd és melankolikus életérzés árad a megidézett pillanatokban, magyarul: életöröm és életbánat. Megerősítenek abban az érzésben, amely az egész kötet lapozgatását örömtelivé tette számomra: ezek a finn költők nem mondanak le a szépségről soha.

Tóth Erzsébet

„Mikor láttunk mi győzteseket sírni”

Heiner Müller:

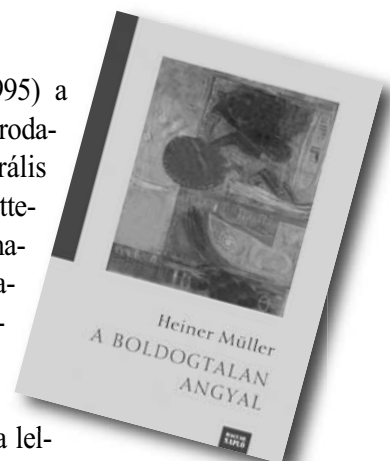
A boldogtalan angyal.

Összegejtött versek.

Fordította: Ircsik Vilmos,

Magyar Napló, 2010.

Heiner Müller (1929–1995) a XX. század végi német irodalom és politikai-kulturális közélet egyik legszámottevőbb jelensége, aki drámaíróként, költőként, prózaíróként, rendezőként, valamint esszéistaként is jelentős életművet hozott létre. Két diktatúra, a lelkes hit és a meghasonlott csalódás, a kommunista NDK-ban való helykeresés, a berlini fal lebontása és az ország újraegyesítése, valamint két személyes trauma – apjának disszidálása, illetve feleségének, Inge

Müllernek az öngyilkossága – képezi azt az élményanyagot, amely a szászországi Eppendorfban született szerző műveinek alaprétegét adja. A németországi recepciót fellendítette a Suhrkamp Verlag által gondozott tizenkét kötetes életműkiadás megjelenése (1998–2008), melynek – még Müller életében megkezdett – munkálatait Frank Hörnigk vezette. A sorozat, s így a költeményeket tartalmazó első kötet is annak a magától a szerzőtől származó alapelvnek a szellemében készült, amely az egyes darabokat minden válogatás nélkül, a múlttal szembenézve, egyfajta „brutális kronológia” szerint közli. A verseskötet szempontjából figyelemre méltó tény, hogy Müller költeményeinek mintegy harmada itt látott először napvilágot.

A magyar közönség Heiner Müllert elsősorban színdarabjai révén ismerhette meg, versei *A boldogtalan angyal* című kötetben olvashatók először. Ircsik Vilmos, a verseskötet fordítója és szerkesztője az 1998-as német összkiadás anyagát vette alapul, így már a költő hagyatékából előkerült, a Müller-képet még a német olvasók számára is nagymértékben árnyaló szövegek is helyet kaphattak benne. Heiner Müller nem rendezte verseit ciklusokba, az olyan füzérszerűen összekapcsolódó szövegekre is meglehetősen kevés példát találunk, mint amilyen a *Televízió* című szövegmontázs, mely egy bevezető szakasz után még további négy számozott verset fog össze. A német kiadó ennek megfelelően időrendi sorrendben közli a verseket, fejezetenként egy-egy évtized szövegeit gyűjti össze úgy, hogy azon belül elkülöníti a költő életében megjelent szövegeket a hagyatékban megtalált anyagtól. Ircsik, bár alapvetően megtartja a kronologikus rendet, négy, külön címmel ellátott részre tagolja a könyvet. A kötet felét kitevő első rész (*Hol a hajnal, amit látni véltünk*) az 1990-ig tartó pályaszakasz verseit tartalmazza. Már a szocialista elkötelezettségű korai költemények¹ között is megtaláljuk azt a kritikus hangot, amely a hatvanas évektől egyre határozottabban jellemzi Müller líráját.

A második fejezet címe – *A fal után a mélység* – szemléletesen fejezi ki a költőnek a fordulat utáni Németországhoz való viszonyát. Az „új Német-

országban” sem találta meg a helyét. (Egyik kritikusa, Gaetano Biccari szerint „Müller demokráciáról alkotott elképzelésének egyik fennálló politikai vagy állami képződmény sem felel meg.”)² A kapitalizmus – ahogyan Müller egy beszélgetésében fogalmaz – hazája számára nem más, mint „az alternatíva alternatíva nélkülisége”.³ Ennek a pesszimista gondolatnak ad hangot *A győztesek érzelmei* című 1994-ben keletkezett epigrammaszerű versében is (139): „SCIPIO mikor katonái sóval beszórták / Karthágó romjait és hullahegyzeit / A történetíró Polybosz szemeláttára / Sírva idézte Homéroszt EGYKORON ELJÖN A NAP / Mikor láttunk mi győzteseket sírni”.

A ma különös aktualitást nyerő költemény Müller lírájában mindig az erős állami hatalmat jelképező Róma⁴ győztes hadvezérét, Scipiót idézi fel, akinek megrendültsége nem csupán annak köszönhető, hogy látta a pusztítás tragédiáját, hanem sokkal inkább annak, hogy tudta, amit manapság elbizakodottságunkban hajlamosak vagyunk elfelejteni: hogy a ma győztesei egyben már a holnap vesztesei is.

E líra állandó kérdésfelvetései közé tartozik az irodalom helyének, az írás szerepének a problémája is, amelyet talán a legjellemzőbb módon a *Mommsen szobra* című monumentális vers artikulál. A szövegben megszólaló költő számára a saját munkáját blokkoló írásviszony Theodor Mommsen (1817–1903) Nobel-díjas történész személyén keresztül válik érthetővé, aki Róma történetét feldolgozó nagy hatású művének azért nem volt hajlandó megírni befejező kötetét, mert az saját, a külső szemlélő számára boldognak tűnő korára emlékeztette, amelyet önmaga – akárcsak Müller a kilencvenes évek Németországát – ellenszenvesnek talált: „Ekkor érttem meg először professzor / Hogy mi gátolta a római császárság / Néró alatti oly boldog korszakának leírásában / Pedig tudta hogy a hallgatás seb / Amelynek a vérzését semmi hírnév sem csillapíthatja”.

A könyv harmadik fejezete Heiner Müller férfi-nő viszonyt tematizáló költeményeibe enged betekintést. A téma éppúgy előkerülhet népdalok átdolgozásában (*A lány a kútnál, Három kínai népdal*), mint egy „régibűnyű” felelevenítésében (*Nő kutyával*) vagy éppen az elmúlás, öregedés élményéhez kapcsolva (*Búcsúzások*). A címadással Ircsik egy 1993-as keltezésű verset emel ki, *A félelem boldogságát*. Az Annának, a költő ekkor még alig egy éves lányának címzett szöveg egy olyan álmot ír le, amelyben a kisgyermek halálos veszélyben forog, és amelyből felébredve az iránta érzett szeretet éppen az álomban

1 E költeményeket Heiner Müller annak ellenére sem tagadta meg soha, hogy – mint az a később keletkezett szövegeiből is kiderül – gondolkodása jelentősen megváltozott.

2 Hans-Thies LEHMANN – Patrick PRIMAVESI (Hrsg.): *Heiner Müller-Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*. Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar, 2003, 32.

3 Uwe SCHÜTTE: *Heiner Müller*, Böhlau Verlag. Köln – Weimar – Wien, 2010, 91.

4 Uo., 92.

átélt félelem bizonyossága révén válik megélhetővé: „Néha éjjel és reggel között / Kutyákat látok körülöttem / Vicsorgó fogakkal / És te a mancsuk után nyúlsz / És a fogukba nevensz / És én a félelem verejtékével ébredek / És tudom hogy szeretlek”.

A *halál tévedés* című befejező részben a költő azon kései versei olvashatók, melyekben súlyos betegségével, a közlő vég gondolatával néz szembe. Egyes darabok a halál banalitását állítják: „A sír megvár a meghalás egy pillanat / És vicc az is fiam akárcsak te magad” (*Beszélgetés Jag Csuval a peszsimistával*), „mert meghalni semmi / azt egy idióta is meg tudja tenni” (*A tükörben összeszabdalt testem*), más versek a haldokló végső magányának tapasztalatát beszélik el: „A színt elhalványító lámpafényben / Az otthagytott ruha üresre issza / A haldokló szívét, akit magába térten / Nem izgat már a játék gyönyöre, se kínja (*Színházi halál*). Egyik legszébb költeménye, az *Álomerdő* című szonett látomásában pedig a halállal való küzdelem utolsó pillanatait az önmagával való találkozás és az önmegismerés helyeként állítja elénk: „A lándzsa éle csillogott kezében / A nappal végső sárga karcát / Az erdő búcsúztatta halni készen / És aki vívta lándzsával a harcát / Én voltam az Felismertem az arcát”.

A versek tematikus csoportosításához hasonlóan a kötet címének a megválasztása is olyan szerkesztői gesztus, amely a versek pusztán közlésén túl már egyfajta értelmezői iránymutatást is kínál a lírai életmű befogadásához. A találó cím valójában két költeményre irányítja a figyelmünket mint olyan szövegekre, amelyek – pontosabban amelyeknek az egymáshoz való viszonya – a teljes Heiner Müller-költészet szempontjából is valami lényegeset ragad meg. Egy olyan folyamat állomásaiként teszi olvashatóvá a verseket, amely során a jövő felé forduló kezdeti bizalom fokozatosan minden alapját elveszíti, és egy végső kiábrándultságnak adja át a helyét. A *boldogtalan angyal* című 1958-ban íródott prózavers angyala a világ minden katasztrófája ellenére is leírható úgy, mint aki az összeomlott történelem kövei alá temetve „megkövült pillantással lélegzettel repüléssel *történelemre várva*”⁵ még reménykedik a jövőben, az 1991-es változat (*A boldogtalan angyal 2*) azonban ettől a reménységtől már végérvényesen

búcsút vesz:⁶ „Városról városra / A fal után a mélység / Szélnek feszülő vállal / Idegen kezekkel magányos testén / Még hallom az angyalt / De már nincs többé arca mint / A tied amit nem ismerek”.

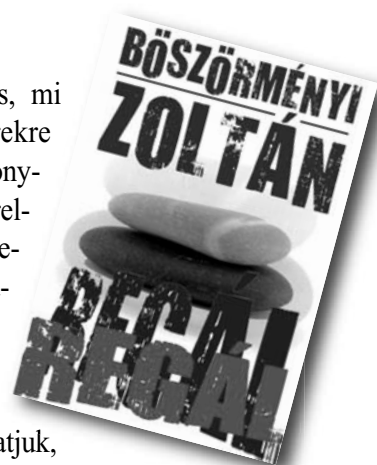
Ircsik Vilmos fordításkötete révén a német líra egy itthon mindeddig alig ismert szelete vált magyar nyelven is hozzáférhetővé, amely minden bizonnyal felkelti az érdeklődést a szerző más művei iránt is a hazai olvasóban. Heiner Müller önmagával szemben is megnyilvánuló kíméletlen következetessége és egyéni látásmódja segíthet saját, sok szempontból rokon közelmúltunk és jelenünk mélyebb megértésében is.

Z. Urbán Péter

Szabadpiaci lágerregény

Böszörményi Zoltán:
Regál,
Ulpius Ház, Bp., 2011.

Zuhogó esőben, közönyös, mi több, ellenséges emberekre hagyatkozva, néhány bizonytalan, távoli fénytől vezérelten, elvadult vidéken át érkezik meg a „szabadság világába” Böszörményi Zoltán *Regál* című regényének hőse. A „regál” szó, mint a kötet hátlapján olvashatjuk,

megmozgatja a szerkesztők fantáziáját, de valódi jelentését – talán ez is a játékhoz tartozik –, nem fedik föl, pedig egyszerű, és azonnal nyilvánvalóvá lesz, ha visszafelé olvassuk a címszót: „láger”.

Lágerregény a sokoldalú író, költő, főszerkesztő új műve, és mint olyan, szervesen illeszkedik be a XX. századi magyar lágerregények sorába, valahová Lengyel József és Fejes Endre infernalis tudósításai után. Csak gyorsabb, szerencsésebb ezúttal a főhős szabadulása, és várható a megkapaszkodása a polgári életben, ezáltal megengedi olvasóinak azt a következtetést, hogy a „regál” világa egyszeri és abszurd: Elég behúzni a kapuját magunk mögött ahhoz, hogy megmeneküljünk az emberi lét egy végtelenen romlott és erőszakos dimenziójától.

A határ túlsó oldalán, az idegen kisváros szélén álló táborépületbe sok százan zsúfolódnak be: fiatalok, öregek, férfiak, nők és gyermekek, egymás hegyén hátán

5 Kiemelés: U. P.

6 Frank HÖRNIC: *Nachbemerung*. In: Heiner Müller: *Die Gedichte. Heiner Müller Werke 1*. Herausgegeben von Frank Hörnigk. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1998, 337–338.

élve, alkalmi közösségeket alkotva. Mindannyian más és más múltból menekültek, de most mindannyiuk jövője ugyanannak a feltételrendszernek a függvényében látszik kiteljesülni. Esélyeik alakulását meghatározza ugyan a múltjuk, amelyből érkeznek, amelyből történetüket, emberi adottságaikat, iskolázottságukat, anyagi eszközeiket magukkal hozzák, de legalább ennyire, ha nem ennél is jobban befolyásolja lehetséges jövőjüket az a szűrő, amelyen itt keresztül kell jutniuk: maga a láger, vagyis a „regál” (amely szónak a jelentései közül kifejejtik a fülszöveg szófejtői a „polc”, „osztályozópolc” értelmet, pedig e jellemzője miatt a szóban forgó intézmény valamelyest különbözik minden más lágertől).

A regény, mintha azért született volna, hogy a szerző – talán az olvasók rejtvényfejtő képességét is bevonva – felderítse: valójában ki és mi rostálja meg, milyen szándék vezérelheti tovább, illetve akaszthatja el ezen a ponton a minden rendű és rangú, több országból

ugyanide kerülő menekültek sorsát? Vajon mind maguktól jönnek-e, vagy egyeseket – meghatározott feladattal – küldenek ide? Elesettek, kiszolgáltatottak-e valóban vagy ott vannak közöttük az egymással harcoló hatalmak meghosszabbított karjai, titkos eszközei is? Lehetnek emberek csak úgy, maguktól, egymáshoz ilyen kegyetlenek és gonoszak? Vagy a gyilkosok valójában „csak” hóhérok, a színpalak mögött születő, számonkérhetetlen ítéletek végrehajtói?

Modern korunk jellemzője, hogy bűn és bűnhődés láthatóan elváltak egymástól, nem az erkölcsi világrend egymásból következő állomásai, bármi kegyetlenek is, nem egyszer értelmetlennek, összefüggéstelennek látszanak.

De az emberi ész nem tud lemodani a megfejthető történetekről, hogy tanulságokat vonhasson le, és kikerülhetőnek hihesse a vak indulatokat, a megfélemltetlen sorsot is. Rabszolgapiac tulajdonképpen a „regál”, emberkereskedelem folyik a karitatív felszín alatt, itt olcsón és ellenőrzötten bevásárolhatnak a munkaerőre szoruló, fehérgalléros bűnöző nagy hatalmak – főhősünk tapasztalatai alapján ez lehet a meg-

fejtés egyik fele. És vajon ezt, az önkéntes menekülőkre alapozott káderelszívást akarják-e megakadályozni, legalábbis megbosszulni az ide kitelepített bűnözők révén a diktatúrák, amelyekből az illegális határátlépők érkeznek? Vagy minden már a szabad világ terméke? Kinek lehet az érdeke, hogy a gyilkosok együtt lakjanak áldozataikkal? Valami gonosz egyezség működik a háttérben, ezért történhet meg, hogy a megérkező, meggyötört menekülőt egy szobára való elvetemült gonosztevővel zárják össze, vagy hogy a másnap új hazába indulókat lágertársaik jól körülírható csoportja brutálisan kivégzi az

utolsó éjszakán? Kérdések, amelyekre minden olvasó maga kell, hogy megadja a választ.

A főhős sorsából csupán arra derül fény, hogy a munka megszabadít. Nem úgy, mint az egykori haláltáborok felirata ígerte (Arbeit macht frei! – és már mentél is a gázkamrába), hanem valóban. A sokmindenhez értő, szorgalmas munkást is könnyű átverni

persze, fizetség nélkül utcára lökni, mert, mint a „jogállamban” mindenkit, szigorú szabályok korlátozzák, akár ha a hazájában, például a mai Magyarországon akar dolgozni, akár ha egy idegen országban kísérti is a sorsát. De osztályrésze lehet a megbecsülés és a pénz is, szerencse kérdése az egész, próbálkozni kell fáradhatatlanul.

Hősünk hamarosan ott áll a szabadulást hozó, repülőtérré vivő fehér busz ajtajában, és amikor már bizonyosan megnyílik előtte egy civilizációs nagyhatalom kapuja, váratlanul reménytelen ifjú szerelme is a nyakába omlik. „Happy end” tehát minden vonalon, ha elmondható ez egy két gyermekes édesapa esetében, aki politikai okokból a mindenható pártfőtítkári birodalmában kénytelen hagyni a családját. Eddigre a kedves olvasó idegeibe is belevésődik mindaz a borzalom, amit a főhősnek nemcsak menekülését megelőzően, a vélhetően szocialista diktatúrában, hanem azután is, a „szabad világ” előszobájában kellett elszenvednie. Ezért jó könyv a Regál, tanulságos és szórakoztató, bár a jövő tekintetében kevés reményt kínál.

Mezey Katalin

**Kitalálni
egy saját imát** Zsille Gábor:
Amit kerestünk,
Duna-part Kiadó, Érd,
2009.

Ha nincs ötvenhat, most nem vehetnénk kézbe Zsille Gábor negyedik verseskötetét, s nem lapozhatnánk fel a *Ha nincs ötvenhat* című költeménynél, ugyanis: „Ha ötvenhatban / a nagyapám úriember lett volna, (...) úgy dönt: nem egyedül / lépi át a határt, nem hagyja itthon / a nejét és tízéves lányát, (...) akkor a lány, vagyis anyám, New York / Cityben lakik, (...) férjhez megy valami ügyvédhez, szül neki, / szül egy fiút, mondjuk, hogy éppen engem, (...) most nem lennék magyar költő, (...) nem ismerném a Túró Rudit, / Pilinszky hangját, (...) szervusz helyett azt mondanám: hi!” A költőnemzedék, amelyhez Zsille Gábor – és e sorok írója is – tartozik, szemérmes nemzedék. Ritkán vall a hazához fűződő viszonyáról, olyankor is kerülve a nagy szavakat, gyakran élve az ironia-önironia manapság oly divatos – szinte kötelezővé tett – eszközeivel. Egykor azt olvastam e nemzedékről: kiábrándult. Ez utóbbi megállapítás Zsille esetében egész biztosan nem állja meg a helyét, s költészete az öncélú ironiát is mint idegen testet veti ki magából. Költőnemzedék, írtam, holott tudom, „kiábrándult” nemzedékemből igencsak kevesen vallják magukat nyíltan költőnek (legfeljebb bizalmas baráti beszélgetések során). Valamikor kezembe került Alföldy Jenő irodalmi fogalomtára, ebben írja a szerző, hogy a költők újabban inkább írónak nevezik magukat, mert az komolyabban hangzik. Nekünk ez éppolyan, mint másnak a doktori cím. Miért szégyelljük? Éppen ezért kellemes meglepetés számomra, amikor a fent idézett versben Zsille minden mellőngető pátoz nélkül mint egyszerű tény közli velünk, ő: költő. Ráadásul magyar költő. És erre büszke, ha ezt konkrétan nem árulja is el, de sorából egyértelműen kiviláglik. „Mindig is tudtam, hogy költő vagyok” – nyilatkozta élete utolsó interjújában Bella István (amit pont Zsille Gábor készített vele a Magyar Napló számára), akinek alakját Zsille versben idézi meg: „...leemellek egy polcra, az arcod visszakéred, / habcafatos korsók mellett és füstben / ülsz majd a Bécsi Szelet vendéglőben, / vagy a szigligeti strandon, ha megkérlek szépen, / sakkozol velem és bemattolsz, / hallgatag mesterem” (*Befejezetlen levél Bella Istvánnak*). Olvasás közben szinte érezzük a söröskorsó párás falán lecsorgó habot, s boldogan ful-

doklunk az orrunkba csapó tömény ételszagban és cigarettafüstben, igen, boldogan, mert „hallgatag mesterünk” asztalánál ülhetünk.

A múzsa nemcsak sügni szokott az ifjú poétának, de titokzatos módon elvezeti őt mesteréhez, mestereihez. Így vezette el Zsillét Bella István mellett Adam Zagajewskihez, a kitűnő lengyel költőhöz.

A *Kedvenc krakkói költőm* rendhagyó versciklus, mivel hosszabb prózai visszaemlékezéssel indul, amire verseskötet esetében ritkán találunk példát. Mégsem „lóg ki” a kötetből, sőt, nagyon is beleilleszkedik, szerves része annak, kiegészíti a versciklus a lengyel költőpéldakép alkotásaira reflektáló, azokat továbbgondoló-variáló darbjait. Zsille egy, a magyar versolvasó előtt ismeretlen vagy kevésbé ismert birodalomba kalauzol bennünket, Zagajewski birodalmába, ezáltal Zsille világa mellett egy másik költő világába is bepillantást nyerhetünk.

Zsille Gábor költészetében központi helyet foglal el az utazás. Mindig úton van. „Szép lankás táj, / jó lenne mindig itt, odébbállok innen” – írja a *Tájképben*. A *Nem megy* című versben végigsorolja mindazon helyeket, ahol megfordult életében, a Beszkidéket, Krakót, Varsót, az Alacsony-Tátrát, Litvániát, végül megállapítja: „mindenütt makacsul / ugyanazt leltem: önmagam elől soha, / egyszer sem futhattam el, nem megy, (...) hús liter benzint, egy vonatjegy árán”. Az *Átszállás* nyitó sorai egyenesen Dsida Jenő híres, *Nagycsütörtök* című versét juttatják eszünkbe: „Megint egy pályaudvar, tolató / mozdonyokkal, zajjal, ahol semmi / keresnivalóm”, ahol „Ócska, bódító / fények skiccelik a falakra a / reménytelenséget”. Bár Zsille versében az idegenben hirtelen magára maradó, vagy inkább magányára rádöbbenő utazó szorongása nem mélyül azzá az „állati borzalommá”, ami Dsida versét oly megrendítővé, felejthetlenné teszi, s az idegen pályaudvar sem válik a Getsemánéi kert szimbólumává, mégis árad belőle az az irracionális fenyegetettség-ézés, ami az otthonától távol lévő fogja el ilyenkor, nem csoda hát, ha a költő a vers végén így fohászkodik: „A peronok / zárandok szelleme talán segít / elkerülnöm a várótermet, és / felidéznem, hová is indultam”.

Tévednénk, ha ezek után azt gondolnánk, költőnk afféle helyét nem lelő világpolgár. „...házat vagy hazát, Istenem, / hogyan is cserélhetnék” – teszi fel a kérdést a magyarságát, költő-identitását halk szavakkal, póztalanul vállaló lírikus Zsille Gábor (*Két vers a hazáról*). Istenhitével sem kérkedik, csupán „elvisz” minket egy misére a *Közösség* című versben, amelyből most azért nem idézek, mert érdemes az egész verset elolvasni: részt kell venni a misén. Befejezésül álljanak itt a *Saját ima* ars poeticával felérő sorai: „Kitalálni egy saját imát / de nem egy saját istenhez / hanem Hozzá a régihez / hűséget fogadni lázadva (...) megalkotni egy szót / és leírni amit még / soha senki nem mondott ki.” Úgy legyen.

Barna T. Attila

**„hiszen ezért
jöttem ebbe az
időbe”**

Ughy Szabina:
Külső protézis,
Orpheus Kiadó, 2011.

Ughy Szabina első kötete. Hangvétele egységes, őszinte kifejezőereje a stúdiófelvételek képzetét kelti bennem. A személyes igazságra utaltság (az őszinteség) üdvös út, ami a személyiség fogalmát, az emberi kapcsolat fogalmát, kulturális fogalmakat, és más látens előítéleteket méltat tisztázásra: az igazságértéktől való tisztázásra. E tisztulásban (az Igazság ünneplésében) válik örömmé az élet („édes igává”), és igazán vonzóvá e tömör szóbeli kifejezőeszköz: a vers.

A kötet élén (az invocációban) álló költemény mindjárt lényegi, és a megidézett kérdés az egész korpusz szellemeként jelenik meg.

„Két monogram egy liftajtón. / Eszembe jutott erről egy vers, / bár még nem olvastam sehol, lassan emlékezni kezdtem rá. // A kényszer, hogy valami nyoma mindennek legyen, / vezet előre, vissza, igék, mondatok felé. / Ha ez nincs, idegen szavakkal szólítgatom a testem, / családom tagjait, és csak a korom gyűlik mögöttem” (*Nyomkövető*, 7).

Érzésem szerint a versek e szellemnek alávetetve működnek, és így a kényszerből keletkező feszültségről tanúskodnak. A vázolt, a költeményekkel teremtett, szellemi állapotban a motiváció, a tám-

pontok kiépítésére való indíték nem *belső*, hanem *kívülre* helyezett. Ezt figyelembe véve rendkívül találó a kötet címe: *Külső protézis*.

A *külsőségből*, a kihelyezett motivációból adódó feszültséget különböző mintákban érzem. A versekben újra és újra föltűnik a misztikus *te* vagy *ő*, akiknek szerepe a helyzettér tágitására szorítkozik annak érdekében, hogy az alany kibontakozhassék, de akiknek *belső* élete nem válik ismertté.

A *Visszapillantó* címűben („Körberajzol [...] Gondolataival színez ki. [...] magát látja csak, ahogy engem néz”) támasztott ítélet belülről induló látással semlegesítené magát – ti. az ítéelő ugyanezt teszi –, illetve másként fogalmazná meg az adott élményt. A *Gyöngyszürkében* felidézett konfliktus egyfelől az alany fájdalmát mondja el, másfelől viszont ő maga tetelezi az állapotot. Tehát a csapdát ábrázolja, ahol az ember önmaga fogja. A *Váróterem* „egy albélet és az otthon közti maradék élet” mintha tapasztalatát írja le, vagyis az elképzelésnek a kifejezése, hogy nem bárhol, *valahol* lehet csak lenni, és két végpont között nem lehetünk érkezettek. Ezzel szorosabban összetartozik a négy soros *Alakváltozatok*: „Bizonyos éjszakákon egy idegen szobában ébred, / ahol nem lehet kivenni a fényekből és a zajokból, / milyen emlékekben kéne otthon éreznie magát. / Egy sötét szájban darálódik a változás nyelvtana.” – Az otthon (szellemi környezet) kialakítása mély igénye az embernek. A keresés *külső* és *belső*. E biztonság (avagy az eredet) megtalálása talán az egész életmű. Viszonyítási pontot jelenthet Jézus megfigyelése: „A rókáknak van barlangjuk, az égi madaraknak fészük, de az ember Fiának nincs hol lehajtania fejét” (Mt 8, 20).

Az *Ahol vagyok* fogalmazza meg talán a legélesebben a kérdést, amit a kötet sajátjának érezek: „Ha megkérdem tőle, / hogy akkor merre tovább, / eltűnik egy miért mögött. / Válasz helyett mindig valami mást dob be, / hogy mit jelent, döntsem el, de nem muszáj. / Mintha csak a tévedéshez értenék.” Ez a *miért*, ez a szabadság.

A *Külső protézis* szenvedélye a *külső* és *belső* világ rendezéséből származik. Az alapkö, a hipotézis, azonban mintha a kettő (a gyökerek és a lomb) integrációjának gátjául feküdnék. A bennem ezért fölmerülő kérdés: miért nem tud *belsővé* válni ez a poézis? – „kuporgatom magam körül, gyógyítom a rendet”¹ – E passiónak 41 állomása a kötet.

Urbán Dávid

¹ Idézet a *Gyöngyszürke* korábbi, általam a *Piliscsabai Piarista Diákszövetség 2. Főolvasó estjének szöveganyaga* című programfüzetből megismert változatából.

Könyvajánló

A hónap könyvei

Történettudomány, művelődéstörténet, filozófia, vallás

50+1 történeti interjú az oral history módszerével, az 1939–1990 közötti időszakból, Szeged, Radnóti M. Kísérleti Gimn., 2011.

A negyedik nemzedék és ami utána következik. Szekfü Gyula és a magyar történetírás a 20. század első felében, szerk. UJVÁRY Gábor, Ráció, 2011.

Adriányi Gábor: *Documenta Vaticana. Historiam autonomiae catholicae in Hungaria illustrantia. Vatikáni okmányok. A magyar katolikus autonómiáról, 1891–1920*, Argumentum, 2011.

Angyalok az ókortól Szent Tamásig, szerk. XERAVITS Géza, TAMÁSI Balázs, SZABÓ Xavér, Sapientia Főisk. – L'Harmattan, 2011.

BALÁZS György: *A Szentesi Evangélikus Egyház története, 1760–1944*, Szentes, Szentesi Vár. Kvt. – Csongrád M. Lvt. Szentesi Levéltára, 2011.

BEKE Margit: *Fejezetek az új- és legújabb kori elitképzéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban*, Szt. István Társ., 2011.

BIBÓ István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*, Argumentum, Bibó I. Szellemi Műhely, 2011.

BÓTOR Tímea: *A tatár függéstől az önálló uralkodóig: a Moszkvai Fejedelemség története a nagyfejedelmi végrendeletek (1336–1462) tükrében*, Russica Pannonica, 2011.

Élő kövekből épülő Egyház. Az Egyház természete és küldetése. Ekkleziológiai reflexiók, szerk. PUSKÁS Attila, Szt. István Társ., 2011.

KISS Mihály: *Óbudai múltidéző. P. Kiss Mihály SDB 1944–45-ben írt naplója és más visszaemlékezések*, szerk. Lengyel Erzsébet, Szalézi Szt. Ferenc Társ., 2011.

KOVÁCH Zoltán: *Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár története a 11. századtól 1820-ig*, Esztergom, Esztergomi Főszékesegyházi Kvt., 2011.

MAJOROS Pál: *Tanácsok, tippek, trükkök nem csak szakdolgozatíróknak avagy A kutatómódszertan alapjai*, Perfekt, 2011.

SZABÓ Péter: *Az Erdélyi Fejedelemség önképe*, ELTE, 2011.

Történeti átértékelés. Hóman Bálint, a történész és a politikus, szerk. UJVÁRY Gábor, Ráció, 2011.

Magyar irodalomtörténet

BOGNÁR Ferenc: *Móricz Zsigmond és a Nyugat alkonya*, Szeged, Kultúrtörténeti Stúdiumok, 2012.

Crescit eundo. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára, szerk. SIMON Melinda – PERGER Péter, Argumentum – OSZK–MTA–ITI, 2011.

Erdélyi irodalom, Nyugatról nézve. Az Új Látóhatár az erdélyi magyar irodalomról, összeáll. és bevezette POMOGÁTS Béla, Budapest, M. Nyelv és Kultúra Nk. Társ., 2011.

JUHÁSZ István: *A szerelmes Petőfi*, Petőfi Sándor Városi Könyvtár és Művelődési Központ, Kiskunfélegyháza, 2011.

Petőfi nyomában jártak. Félegyházi Petőfi-kutatók, szerk. KAPUS Béláné, Móra Ferenc Közművelődési Egyesület, Kiskunfélegyháza, 2011.

SEBŐK Melinda: *A Nyugat árnyékában. György Oszkár pályája*, Argumentum, 2011.

SZABOLCSI Miklós: *A clown, mint a művész önarcképe*, Argumentum, cop., 2011.

TÖRÖK Zsuzsa: *Petelei István és az irodalom sajtóközege. Média- és társadalomtörténeti elemzés*, Ráció, 2011.

Magyar szépirodalom

ACSAI Roland: *Hajnali kút*, Könyvpont – L'Harmattan, 2011.

BAÁN Tibor: *Visszajátszás*, Hét Krajcár, 2011.

Bátor könyv, szerk. D. TÓTH Kriszta, ill. HOLLÓ Anna, Bátor Tábor Alapítvány, 2011.

BENKE László: *Az Élet szerelme*, Hét Krajcár, 2011.

FALUS András: *Égig érő primszavak*, Scolar, 2011.

FÖLDES Péter: *Helvetius Livió házassága és más elbeszélések, 1950–2011*, Mundus Novus Kv., 2011.

IZSÓ Zita: *Tengerlakó*, FISZ, 2011.

KARÁCSONY Sándor: *A magyar demokrácia. A magyar béke*, 3. kiad., Széphalom Kvműhely, cop., 2011.

LACKFI János: *Karácsonyi vándorok*, ill. MAKHULT Gabriella, Móra, 2011.

MADARÁSZ Levente: *A hely vonzása*, Orpheusz, 2011.

MÉHES Károly: *Hegymenet*, Orpheusz, 2011.

TÓTH László J.: *Hattyúkáróság*, Zalaegerszeg, Pannon Írók Társ., cop. 2011.

ZSILA Ágnes: *Sötétségre ébredve 2*, Hét Krajcár, 2011.

Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfia 16. évfolyamának 5. és 6. számából

Ágh István (1938, Felsőiskáz) költő, író, műfordító. A Hetek alkotócsoport tagjaként indult. 1975-ben az Új Írás folyóirat munkatársa, jelenleg a Hítel szerkesztője. József Attila- (1969, 1980), Kossuth- (1992), Radnóti- (2008), Prima-díjas (2009) és Balassi Bálint-emlékkardos (2010). Legutóbbi kötete: *Hívás valahonnan* (új versek, 2011).

Antal Attila (1956, Sátoraljaújhely) költő, tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalomtudományi Osztályán dolgozik docensként. Eddig négy verseskötete jelent meg, legutóbbi: *Párhuzamos világok* (Szepessy Bélával közösen, 2005).

Barna T. Attila (1971, Vác) költő. Első, *Senkinémasága* című könyvéért Verskarácsony-díjban részesült 1997-ben. Salvatore Quasimodo-különdíjas (2008). Legutóbbi kötete: *Valami jön* (versek, 2005).

Beszédes István (1961, Zenta) költő. 1989 és 1991 között az Új Symposion szerkesztője, 1999-től a zEtna alapító szerkesztője. József Attila-díjas (2011). Legutóbbi kötete: *Napkitérés* (kisprózák, 2008).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. Sokáig a Magyar Nemzet publicistájaként dolgozott, utóbb a Nagyítás főszerkesztőjeként. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Száz év talány. Kiegészítések József Attilához* (2008), *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Dvorszky Hedvig (1942, Balatonfüred) művészet-történész, szerkesztő. Történelem-művészettörténet szakon végzett. Dolgozott könyvszerkesztőként, tanított többek között a Magyar Iparművészeti Egyetemen. 1993–2003 között az Iparművészet című folyóirat főszerkesztője volt, 2003 óta a Magyar Katolikus Rádió kulturális szerkesztőségének munkatársa. Ferenczy Noémi-díjas (2000).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével. Legutóbbi kötete: *A vadak útján* (regény, 2011). Új novelláskötete az idei könyvhétre jelenik meg kiadónk gondozásában.

Filip Tamás (1960, Budapest) költő, közjegyző, a Magyar Napló versrovatának szerkesztője. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhid* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008).

Gerenday Mária (1940, Szombathely) 1956-ban elhagyta Magyarországot. Innsbruckban érettségizett, majd az Egyesült Államokba költözött. A Rutgers egyetemen végzett. Költőként a *Vándorének* című antológiában indult. Egyetemi tanácsadó volt, majd a Nemzetközi Szolgálat Központjának társigazgatójaként ment nyugdíjba.

Gilányi Magdolna (1985, Budapest) középiskolai tanár. 2011-ben végzett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-történelem szakán. Jelenleg ugyanitt a Történettudományi Doktori Iskola Egyháztörténeti Műhelyének hallgatója.

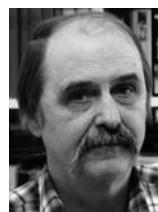
Hermann Róbert (1963, Székesfehérvár) történész, az MTA doktora. 1987 óta a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársa, egy ideig igazgatója, majd a Bécsi Állandó Levéltári Kirendeltség vezetője, jelenleg a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese. Legutóbbi kötetei: *Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei* (2007), *A Drávától a Lajtáig. Tanulmányok az 1848. nyári és őszi dunántúli hadi események történetéhez* (2008), *Negyvennyolcas történetünk mai állása* (2011).

Iancu Laura (1978, Magyarfalva) költő, a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. Bárka- és Bella István-díjas (2010). Legutóbbi kötete: *névtelen nap* (versek, 2009), *Szeretföld* (regény, 2011). Az idén József Attila-díjjal tüntették ki.

Kedves Gyula (1962, Baktalórántháza) 1986-ban végzett a szegedi József Attila Tudományegyetemen, azóta a Hadtörténeti Múzeum munkatársa, majd igazgatóhelyettese, 2010 és 2011 között igazgatója. Kandidátusi disszertációját 1995-ben védte meg. Tudományos vezetője az egykori Aradi Ereklémúzeum gyűjteményének tudományos feldolgozására irányuló Magyarország–Románia Határon Átnyúló Együttműködési Programnak (2007–2013). Legutóbbi kötete: *Csataterek Petőfije* (Ratzky Ritával, 2009).

Kelebi Kiss István (1947, Budapest) költő, grafikusművész. Verseskötetei: *Négyszögletű galaxis* (2003), *Fernando Pessoa kőgalambjai* (2009).

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötetei: *Olvasó* (esszék, 2008), *Föltett igaz* (válogatott versek, 2010).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek költőcsoporthoz tartozik. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtájkára. 2008-tól a Tokaji Íróklub elnöke. Többek közt József Attila- (1993), Prima- (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötetei: *Bolygópályák* (versek, 2010).

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, irodalomtörténész. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett 1996-ban, majd 2000-ben doktorált. A szombathelyi Savaria Egyetemi Központ Kommunikáció és Médiatudományi Tanszékének docense. Bella István-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Angyalaid mind repülni tudnak* (versek, 2011).

Oláh János (1942, Nagybérki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007) és Bethlen Gábor-

díjas (2009). Legutóbbi kötetei: *Kenyérpaszták* (hang- és színhátek, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002), *Száműzött történetek* (novellafüzér, 2011). Az idén Márai Sándor-díjjal tüntették ki.

Péntek Imre (szül. Molnár Imre, 1942, Lenti) költő, író, szerkesztő. Az ELTE magyar-filozófia szakán végzett 1966-ban. A Kilencek költőcsoport tagja. 1990-ben létrehozta az Árgus című folyóiratot.

2003-tól Zalaegerszegen él, a Pannón Tükör főszerkesztője. József Attila- (1994) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Félrebeszéd* (versek, 2009).

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) a Magyar Napló szerkesztője. Történeusként az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kutatója. Legutóbb fordításában és gondozásában megjelent: *Ivan*

Ivanovics Orosz: Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben (2002).

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölcsey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszéd és perbeszéd* (interjúkötet, 2010).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. 1989 és 1996 között a Stádium Fialat Írók Körének alapító tagja, 2000 és 2010 között a Magyar Napló szerkesztő-

je. 2006 és 2009 között a Könyves Szövetség elnöke és az Új Átlók Művészeti Társaság titkára. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *El perro (A kutya)*, versek spanyolul, 2010, (Miami), *Calul lacurilor (Ló a tavon)*, versek románul és magyarul, 2011, Nagybánya).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. Volt a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. A József Attila- (1975), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1997), Arany János- (1998), Babérkoszorú-díjas (2001) és a MAOE-nagydíj (2007) kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *Európa már kevés* (Jánosi Zoltán interjúkötete, 2011), *Csillaganyám, csillagapám* (összes versek, 4. kötet, 2011). Az idén kitüntették a Balassi Bálint-émlékarddal.

Tornai Szabolcs (1971, Budapest) filozófus, esszé-író. Dolgozott műfordítóként, kulturális újságíróként, 2011 februárjától pedig a Magyar Napló munkatársa mint szerkesztő és szervező. Első filozófiai

könyve: *A világ mint téveszme* (2009).

Tóth Erzsébet (1951, Tatabánya) költő, író. 1981-től 1985-ig a Magyar Diafilmgyártó Vállalat szerkesztője, 1994-től 1996-ig az Élet és Irodalom versrovatvezetője. 2010-ben a Nagyítás szerkesztője. József Attila-, Kölcsey-, Ratkó József-díjas. Legutóbbi kötete: *Aliz már nem lakik itt* (2011).

Tózsér Árpád (1935, Gömörpéterfalva) költő, író, kritikus. Szerkesztője volt a Hétket, az Irodalmi Szemlének, ez utóbbinak főszerkesztője is 1992 és 1996 között. 1992-től a pozsonyi Comenius Tudományegyetem adjunktusa. A Madách-Posonium Kiadó főszerkesztője. József Attila- (1993) és Kossuth-díjas (2004). Legutóbbi kötetei: *Csatavirág* (versek, 2009), *A vers ablakán kihajolva* (válogatott versek, 2010).

Urbán Dávid (1987, Eger) a kecskeméti piarista gimnáziumban érettségizett, alaplómás klasszika-filológus, képzett videóműsorkészítő.

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő író. Tizenévesen belekerült a II. világháború forgatagába. Hazatérve 1947-től 1950-ig az ELTE nyelvi, később kritika-filozófia-esztétika (összevont) szakán tanult. 1950-től egy közlekedési nagy-

vállalatnál középvezető volt, 1967-től nyugdíjazásáig újságíró és szerkesztő. A *Magunk kenyerén* című versantológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Arany János- (2004), Stephanus- (2005), Péterfi Vilmos- (2010) és Déry-díjas (2011). Legújabb kötete: *Világpor* (2012). Idén Kossuth-díjjal tüntették ki.

Véghe Attila (1962, Budapest) költő, filozófus. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989), majd a Debreceni Egyetem filozófia szakán (2004) végzett. Jelenleg itt doktorandusz. Nagy-

maroson él, az Ózon főszerkesztője. Legutóbbi kötetei: *Hamuszáj* (versek, 2008), *Közelítések* (fotók, esszék, 2009), *A torzó tekintete* (tanulmányok, 2010), *Parmenidész-törredékek* (fordítás, tanulmány, 2010), *Virrasztó Jenő álmai* (novellák, 2012). Az idén József Attila-díjjal tüntették ki.

Z. Urbán Péter (1980, Budapest) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-német szakán végzett 2004-ben. Jelenleg Lipcseben tanul. Doktori értekezését Nemes Nagy Ágnes költészetéből írja.

IRATKOZZON FEL A MAGYAR NAPLÓ LEVELEZŐLISTÁJÁRA!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában:

<http://www.magyarnaplo.hu>